

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๔ ตอนที่ ๑๔๓๑ – ๑๔๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๓๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๘

ถ. ตอนที่ประชุมชาดก พระองค์ทรงประกาศสังฆธรรม ผู้ที่ฟังชาดกก็สำเร็จมรรคผล การสำเร็จมรรคผลของผู้ที่ฟังชาดกนี้ ท่านสำเร็จด้วยเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์ตอนไหนไม่ทราบ

ส. พระภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แต่แม้กระนั้นก็ยังมีความทุกข์เกิดขึ้นได้ถ้ายังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เช่น พระภิกษุรูปนี้ ยังเป็นทุกข์อย่างใหญ่หลวง เมื่อคิดถึงผู้ที่เคยเป็นภรรยา

นี่เป็นชีวิตจริง ๆ เพราะว่าท่านยังมีกิเลสอยู่ แต่เมื่อเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน และได้ฟังเรื่องในอดีตชาติ ซึ่งเคยเป็นทุกข์มาแล้วครั้งหนึ่งจากการที่เป็นพระเจ้าอัสสกะและมีความเศร้าโศกเมื่อคิดถึงพระนางอุพพรี ซึ่งพระนางอุพพรีก็ไปเกิดเป็นหนอน และรักหนอนมากกว่าตนเองซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

แสดงให้เห็นว่า การเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใด เพียงชั่วขณะสั้น ๆ จริง ๆ และเมื่อบุคคลนั้นตายแล้ว ก็จบจริง ๆ จะไม่ย้อนกลับไปเป็นบุคคลนั้นอีก

ในขณะที่ฟังพระธรรมเทศนา ได้รู้ความเป็นมาในอดีตชาติ เห็นความไม่มีสาระและระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เมื่อปัญญาสมบูรณ์ถึงขั้นที่จะประจักษ์แจ้งอริยสังฆธรรม โลกุตตรจิตก็เกิดได้ ในขณะไหนก็ได้

ถ. หมายความว่า พระภิกษุที่ฟังพระธรรมเทศนานั้น ท่านไม่ได้สงสัยว่าทางตาอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม คือ ท่านไม่ได้สงสัยในสังฆธรรม

ส. ผู้ที่จะเป็นพระโสดาบันบุคคล ต้องเป็นพหูสูต คือ ฟังมาก ไม่ใช่เฉพาะชาติเดียวที่จะได้เป็นพระสาวก และต้องบำเพ็ญบารมีมา เพียงแต่ไม่เท่าการบำเพ็ญ

บารมีของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น เมื่อได้บำเพ็ญบารมีมา และได้ฟังพระธรรม สิ่งที่ได้เคยอบรมเจริญมาแล้ว เช่น สติปัฏฐาน อย่างท่านพระสารีบุตร เป็นต้น เพียงได้ฟังพระธรรมสั้น ๆ ที่ท่านพระอัสสชิกล่าว ก็สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับจนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ซึ่งใครก็ตามที่ได้ฟังคำเดียวกับที่ท่านพระอัสสชิกล่าวกับท่านพระสารีบุตร แต่ไม่เข้าใจอะไรเลย ก็เพราะว่าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาและสติปัฏฐานมาพอที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ฉะนั้น จึงต้องฟังอีกมาก และพิจารณาอีกมาก

ผู้ที่ได้อบรมมาแล้ว และได้บวช และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แต่เมื่อกิเลสที่กำลังเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น ซึ่งสติสามารถระลึกลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมในขณะนั้น ไม่มีความสงสัย

ถ. ในขณะที่ท่านฟัง หมายความว่าท่านต้องเจริญสติปัฏฐาน

ส. เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ท่านผู้ฟังในขณะนี้กำลังฟัง สติระลึกได้เป็นผู้ที่มีปกติที่สติจะเกิดขึ้นระลึกลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ

ทุกคนที่เป็นพุทธบริษัทที่น้อมประพฤติปฏิบัติธรรม จะต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าในกาลไหน ๆ แต่สำหรับพระภิกษุรูปนี้ เมื่อได้ฟังเรื่องนี้ก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นปกติในขณะที่กำลังฟัง ถ้าใครจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในขณะนี้ก็ได้ ถ้าอบรมบารมีมาพร้อมที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เหมือนในครั้งที่พระผู้มีพระภาคประทับที่พระวิหารเชตวัน และทรงแสดงชาดกนี้ นี่คือชาดกที่ตรัสด้วยพระองค์เองที่พระวิหารเชตวันแก่พระภิกษุรูปนั้น

ถ. เจ้าสรกานีที่ชอบเสวยน้ำจันทน์ บรรลุเพราะว่าได้อบรมมาแล้วตั้งแต่ชาติก่อน ไซ้ไหม

ส. คนที่เจริญสติปัฏฐานและยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล มีการล่องสืลได้ เพราะผู้ที่ไม่ล่องสืล & ได้เป็นสมุจเฉทจริง ๆ ต้องเป็นพระอริยบุคคล เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล ก็จะล่องสืลหนึ่งสืลใดใน & ข้อนั้นได้ ตามกำลังของ

กิเลส แต่การเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เป็นปัจจัยทำให้ก่อนสิ้นพระชนม์
เจ้าสรกานีได้เป็นพระโสดาบันบุคคล แต่ต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานด้วย

ถ. มีเรื่องหนึ่งในพระสูตร แต่ชื่ออะไรจำไม่ได้ คือ ไม่เคยสร้างความดีเลย
แต่ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จไป หันมาเห็นพระพุทธเจ้าก็เกิดพุทธานุสสติ จึงไม่ตกอบาย
มีไหม

สุ. ถ้ากุศลจิตเกิด เป็นกุศลกรรม และเวลาที่กุศลกรรมนั้นให้ผล ก็ทำให้เกิด
เกิดในสุคติภูมิ

ถ. ถ้าคน ๆ หนึ่งเคยทำแต่ความดีมา แต่ก่อนตายเกิดอกุศลจิต ก็เสร็จกัน

สุ. แน่นนอน ประมาทไม่ได้เลย อยู่ที่ว่าใกล้จะจุตินั้น ...

ถ. สำคัญตรงนี้ละ คือ ก่อนจะตายไม่ค่อยรู้สึกตัว จะบอกอะไรกันก็ไม่ได้
ไร้สาระมากเลยชีวิต

สุ. เวลาที่ขว้างท่อนไม้ขึ้นไปบนอากาศ ส่วนไหนจะตกลงมา นี่เป็น
ข้อความในพระสูตรสูตรหนึ่ง

ถ. ส่วนที่หนัก ส่วนที่ใหญ่ ที่หนักกว่า

สุ. แล้วแต่ส่วนไหนตก บางครั้งจะเป็นส่วนปลาย บางครั้งจะเป็นส่วนต้น
บางครั้งจะเป็นส่วนกลาง ฉันทใด กรรมที่ทุกคนทำมา เลือกไม่ได้ว่า จะให้กรรมนี้เป็น
ชนกกรรมทำให้ปฏิสนธิ

ถ. การที่เราทำบุญให้ทาน ใส่น้ำตบ ก่อนเราจะตายเราไม่มีสติ ไปคิดเรื่อง
อะไรที่ไม่ดีขึ้น เราก็เสร็จ ไซ้ไหม

สุ. ควรอบรมเจริญปัญญา เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล
จะไม่ต้องไปเกิดในอบายภูมิอีกเลย แต่ตราบใดที่ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล ก็มีปัจจัย
ทำให้เกิดในอบายภูมิได้ ไม่ว่าผู้นั้นจะทำกุศลมามากอย่างไรก็ตาม เช่น
พระเจ้าอโศกมหาราช ก็มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม พระนางมัลลิกา มเหสีของ
พระเจ้าปเสนทิโกศลก็เกิดในนรก พระนางอุพพรีก็เกิดเป็นหนอน

ถ. หนอนตอนพระโพธิสัตว์เรียกมา พุดได้หรือ

ส. นาคิด ไช้ไหม เคยได้ยินเสียงหนอนไหม

ถ. ไม่เคย เห็นแต่มันคลานไปคลานมา

ส. คงจะเล็กและเบามาก เพราะว่าปัจจัยที่จะให้เกิดเสียงก็ต้องแล้วแต่ ถ้าเป็นของแข็งมาก ๆ กระแทกกันเสียงก็ดัง ถ้าซักผ้าและสะบัดเบา ๆ คนที่อยู่ไกลยังเห็นกิริยาอาการของการซักผ้าและการสะบัดผ้า แต่ไม่ได้ยินเสียงของผ้าที่สะบัด เพราะฉะนั้น ต้องแล้วแต่เหตุปัจจัยว่าจะมีเสียงดังได้มากน้อยแค่ไหน

ถ. ผมคิดว่าพระโพธิสัตว์ท่านช่วย คือ ช่วยเป็นสื่อ

ส. ข้อนี้ นาคิด และควรที่จะได้พิจารณาว่า มีทางที่จะเป็นไปได้ไหม เพราะว่าในครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เป็นพระดาบสที่ได้อภิญญา ๕ มีจักขุทิพย์ มีโสตทิพย์ และสามารถกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ก็ย่อมจะเนรมิตเสียงได้

ธรรมดาของผู้ที่รู้จักกัน หรือว่าเห็นกัน คั่นเคยกัน ก็ยังสามารถอ่านจิตใจของคนนั้นได้ และถ้าเคยได้ยินเขาพูดอะไรบ่อย ๆ แม้ไม่พูดก็อาจจะคิดว่า เดี่ยวเขาก็จะพูดคำนี้แน่ ๆ ก็ได้ ไช้ไหม

ถ้าเป็นผู้ที่มีความละเอียด และสะสมการเป็นผู้ที่มีสติระลึกลักษณะของสภาพธรรม ย่อมสามารถสังเกตโดยละเอียด จากสิ่งที่เห็นทางตาก็สามารถล่วงรู้ไปถึงใจแม้ที่กำลังคิดของคนนั้น ปิดบังไม่ได้ คนฉลาดสามารถอ่านจิตใจของคนอื่นได้พอสมควร โดยที่ยังไม่ใช่อิทธิปาฏิหาริย์ หรือว่าไม่ใช่ขอภิญญา ไม่ใช่จักขุทิพย์ โสตทิพย์ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นจักขุทิพย์ หรือโสตทิพย์ รู้จิตและปฏิสนธิของสัตว์ก็สามารถรู้ได้ว่า พระนางอุพพรีเกิดเป็นหนอน และการที่จะให้หนอนออกมาจากก้อนโคลมัย ถ้าเป็นคนธรรมดาอาจจะเขี่ย มีวิธีไช้ไหม ก็เอาหนอนออกมาได้เหมือนกัน แต่ว่าโดยอธิษฐาน และผู้ที่สามารถกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ สามารถเนรมิตรูปได้ด้วย เพราะฉะนั้น ก็จะมีรูป อาจจะเป็นรูปธาตุไฟที่ร้อนหรืออะไรก็ได้ที่ทำให้หนอนนั้นออกมา และเมื่อออกมาแล้ว ยังสามารถให้หนอนนั้นเข้าใจ หรือรู้สิ่งที่พระดาบสหรือพระโพธิสัตว์นั้นพูดกับตนก็ได้ เพราะว่ามีโสตประสาท และถ้าจิตใจของ

หนอนเป็นอย่างไร พระโพธิสัตว์ก็ยังสามารถแปลสภาพของเสียงนั้นออกมาเป็นภาษาที่พระเจ้าอัสสกะเข้าใจได้ เพราะฉะนั้น เทวดาจะพูดกับคนไทยได้ไหม

ถ. ผมคิดว่าคงจะได้ เพราะว่าเทวดามีฤทธิ์

ส. ถ้ารู้จัก ไช้ไหม เรื่องของใจเป็นเรื่องสำคัญที่สุด แม้ไม่พูด แต่ใจเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล มีโลภะ มีความคิด มีความต้องการอย่างไรที่ผู้อื่นสามารถจะล่วงรู้ได้ แม้ไม่ต้องใช้เสียง เมื่อคนอื่นเข้าใจสภาพของจิตคนนั้นแล้ว ก็สามารถเนรมิตเสียงซึ่งเหมือนกับใจของคนที่พูดได้

ถ. ทำไมสมัยพุทธกาล ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกาต่าง ๆ ฟังพระธรรมแล้ว บรรลุกันมากมาย ผมสงสัยว่า สมัยนี้คงมีแต่ปทัสมบุคคลกับเนยยบุคคล จะมีอุคฆฏัตถุญญและวิปญฺจัตถุญญหรือเปล่า

ส. ไม่มี

ถ. เพราะฉะนั้น เราก็แย

ส. แย่แล้วทำอย่างไร ข้อสำคัญที่สุด ถ้ารู้ภาวะของตัวเองว่าแยแล้ว จะทำอย่างไร อย่าปล่อยให้แยอยู่เฉย ๆ

ถ. มีข่าวว่าภิกษุรูปนั้นเป็นอรหันต์ เป็นอริยบุคคล แต่ในภาพต่าง ๆ ในหนังสือธรรมต่าง ๆ ผมเห็นภิกษุรูปนั้นยังสูบบุหรี่ คาบบุหรี่ ผมสงสัยว่า ทำไมพระอริยบุคคลจึงเสพติด ที่จริงเราไม่สามารถรู้ได้ใช่ไหมว่า ใครเป็นอริยะ หรือไม่เป็น

ส. เป็นการดีหรือเปล่าที่จะเชื่อโดยง่าย เวลาใครบอกว่า คนนั้นเป็นพระอรหันต์ หรือว่าคนนี้เป็นพระอรหันต์

ถ. แต่พูดกันมาก

ส. ก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อ ทุกคนมีสิทธิที่จะพูดได้ เราก็มีสิทธิที่จะพิจารณา และรู้หรือยังว่าพระอรหันต์นั้นเป็นอย่างไร

ถ. หמדกิเลส

ส. และหนทางที่จะหกดกิเลสเป็นอย่างไร รู้ไหม

ถ. ไม่ทราบ

ส. ถ้าไม่ทราบ ก็ตัดสินใจไม่ได้ จะตัดสินใจได้เมื่อเป็นผู้ที่รู้หนทางที่ทำให้หมดกิเลส

ถ. ในสมัยพุทธกาลเวลาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงชาดกจบลง มีภิกษุบรรลุเป็นพระอรหันต์เสมอ สงสัยว่า ขณะที่ปัญญาในมรรคจิตเกิด เกิดพร้อมกับสติปัญฐานหรือเปล่า

ส. แน่นนอน ต้องพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

ถ. ปัญญาในโลกุตตรมรรคจิตเกิดพร้อมกับสติปัญฐานที่ท่านขณะกำลังเจริญหรือเปล่า หรือว่าเกิดเพราะสติปัญฐานที่เคยเจริญแล้วเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ปัญญาเกิด

๑๔๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๘

ส. คำถามนี้คงจะหมายความว่า เวลาที่โลกุตตรจิตเกิดมีนิพพานเป็น
อารมณ์ สติในขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า คำตอบ คือ เป็น

แต่สติปัฏฐานมีหลายชั้น สติปัฏฐานที่เป็นการอบรมเจริญปัญญาในขณะที่ยัง
ไม่รู้แจ้งนิพพาน สติปัฏฐานนั้นระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และเวลาที่
วิปัสสนาญาณแต่ละขั้นเกิด ก็ต้องเป็นสติปัฏฐาน เพราะว่ามีลักษณะของสภาพธรรม
ปรากฏ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสติ

เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจความหมายของสติปัฏฐานว่า สิ่งที่สตรระลึกรู้ เพราะว่า
สติต้องเป็นสภาพที่ระลึกรู้ ในขณะที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นโลกุตตรจิต
สติในขณะนั้นก็ระลึกรู้ที่ลักษณะของนิพพาน เพราะไม่ว่าสติจะเกิดขณะใด สตินั้น
ต้องเป็นสภาพที่ระลึกรู้ ที่เป็นสัมมาสติ

ถ. สตินั้นต้องระลึกรู้ลักษณะของนิพพานว่า ไม่มีตัวตนด้วย ใช่ไหม

ส. แน่นนอน แต่ไม่ได้หมายความว่าถึงในขั้นที่กำลังอบรมเจริญ แต่สติปัฏฐาน
นั้นเป็นขั้นที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

ถ. และในขณะผลจิต สติที่เกิดขึ้นจะเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ส. เหมือนกัน มิฉะนั้นแล้ว ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน เป็นสติอะไร

ถ. มรรคจิตปานกิเลสแล้ว ในขณะผลจิตก็ไม่มีกิจที่จะต้องทำแล้ว ทำไม
ต้องมีสติปัฏฐาน

ส. แม้ไม่มีกิจต้องทำ แต่ปัฏฐาน คือ ที่ตั้งที่สตรระลึกรู้ ในความหมายนั้น
เพราะฉะนั้น อย่าติดที่ศัพท์ เพราะถ้าติดที่ศัพท์จะย้อนกลับไปว่า มิฉะนั้นแล้วสติใน
ขณะนั้นเป็นสติอะไร ใช่ไหม เพราะสติขั้นสูงสุด คือ สติปัฏฐาน ซึ่งระลึกลักษณะที่
กำลังปรากฏชัดตามความเป็นจริง

ถ. แต่ทำกิจคนละอย่าง

สุ. ไม่ใช่ในขณะที่กำลังเจริญอบรมอยู่ แต่เป็นในขณะที่กำลังประจักษ์แจ้ง ลักษณะสภาพของนิพพาน

ถ. เรื่องของมานะ เวลาเจริญสติ รู้ลักษณะของมานะ จำเป็นต้องพิจารณาถึงว่า มานะเกิดทางไหน หรือเปล่า

สุ. ไม่ต้อง เวลาที่เป็นสติปัฏฐาน บางท่านถามว่า ต้องแยกปัญจทวารกับ มโนทวารไหม นี่คำถามหนึ่ง และคำถามที่ว่า เวลาที่มานะปรากฏ ต้องพิจารณาว่า เป็นมานะชนิดไหนหรือเปล่า ใช่ไหม

ถ. ใช่

สุ. ไม่ต้อง เพราะสำหรับผู้ที่ย่อบรมเจริญสติปัฏฐานนั้น เพื่อรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะสภาพที่สติกำลังระลึกลักษณะนั้นเป็นลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ อย่างหนึ่ง หรือว่าเป็นลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ อีกอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ต้องแยกว่า นี่เป็นทางปัญจทวาร หรือนี่ทางมโนทวาร เพราะว่าตามความเป็นจริง ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ทั้งทางปัญจทวารและทางมโนทวารเกิดสืบต่อกัน โดยแยกไม่ออกเลย

ทางตา ในขณะที่คิดว่าเห็นอยู่ตลอดเวลา มีมโนทวารวิถีเกิดค้นสลับพร้อมทั้ง ภาวังจิตด้วย ซึ่งแยกไม่ออก ถ้าถามจริง ๆ ว่า ขณะที่กำลังเห็นนี้เป็นจักขุทวารวิถีจิต หรือมโนทวารวิถีจิต จะตอบไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น สำหรับปัญญาขั้นต้นที่จะต้องรู้ คือ ศึกษาพิจารณาเพื่อรู้จริง ๆ ว่า สภาพรู้ที่กำลังเห็นเป็นอย่างไร คือ ในขณะที่กำลังเห็นนั่นเองเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้ที่กำลังเห็น ไม่ต้องแยกว่าเป็นจักขุทวารวิถีหรือมโนทวารวิถี เพราะมีฉะนั้นก็คือคิด แต่ไม่ได้ศึกษาสภาพรู้ ลักษณะซึ่งเป็นธาตุรู้ในขณะที่กำลังเห็น ฉันท เวลามาณะเกิดขึ้น พิจารณาเห็นว่า ขณะนั้นเป็นเพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง เพื่อที่จะไม่ยึดถือมานะนั้นว่าเป็นเรา

จุดสำคัญที่สุด คือ เพื่อเห็นสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลาย เพื่อละการที่เคยยึดถือว่าเป็นเราทั้งหมด ไม่ว่าจะเห็น หรือไม่ว่าจะเป็นมานะ

ถ. ที่สงสัยเพราะศึกษาปริยัติมาว่า มานะนั้นประกอบกับโลภะ ซึ่งโลภะปรากฏได้ทั้ง ๖ ทวาร จึงสงสัย แต่ที่ปฏิบัติมา ตอนเริ่มใหม่ ๆ เวลาที่มีสติระลึก รู้ก็เฉพาะปรากฏทางมโนทวาร จึงสงสัยว่า มานะจะไม่เกิดทางจักขุทวารเลย หรืออย่างไร

สุ. บางอาจารย์กล่าวว่า มานะ หรืออิสสา หรือมัจฉริยะ เหล่านี้ จะเกิดเฉพาะทางมโนทวารเท่านั้น แต่ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องคิด เรื่องที่ควรจะทำประพฤติกปฏิบัติอบรม คือ เวลาที่มานะเกิด ก็ระลึกลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน

ถ. และต้องรู้ลักษณะของมานะที่มีลักษณะอาการพองขึ้น ไม่สงบ หวั่นไหวด้วยไหม

สุ. แล้วแต่สภาพธรรมใดปรากฏ เปลี่ยนแปลงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไป และปรากฏในขณะนั้นให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นปรากฏอย่างไร ก็รู้ในลักษณะที่กำลังปรากฏอย่างนั้น

ท่านที่เป็นทุกข์ เศร้าโศกเสียใจ เพราะว่าญาติพี่น้อง ภรรยาสามี บุตรธิดา ตายจากไป ก็ลืมคิดถึงชาติก่อนว่า เมื่อท่านจากมาสู่โลกนี้ บางคนอาจจะกำลัง เศร้าโศกเสียใจถึงท่าน โดยที่ท่านก็ไม่ได้รู้เลยได้ใช่ไหม ท่านมาเกิดเป็นบุคคลใหม่ในโลกนี้แล้ว โดยที่ไม่รู้ว่า ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ผู้ที่ท่านจากมานั้น อาจจะยังคงมีชีวิตอยู่ และเศร้าโศกเสียใจถึงท่านอยู่จนถึงเดี๋ยวนี้ก็ได้ โดยที่ท่านไม่รู้ตัวเลย ฉะนั้น ผู้ที่จากท่านไปสู่โลกอื่น เป็นบุคคลอื่น ก็ฉันทันนั้น ไม่สามารถรู้ได้เลยว่า เคยมีความสัมพันธ์กับบุคคลใด และบุคคลนั้น ๆ ก็กำลังเศร้าโศกเสียใจระลึกถึงท่าน เพราะว่าการมีชีวิตอยู่ในแต่ละภพแต่ละชาตินั้นตามกำลังของกรรมว่า จะมากน้อยเพียงไร และเมื่อสิ้นสภาพความเป็นบุคคลนั้น ก็ไม่กลับไปสู่สภาพของความเป็นบุคคลนั้นอีกเลย จะเป็นบุคคลใหม่ตามกรรมแต่ละกรรมไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น สำหรับในชาตินี้ เป็นบุคคลนี้ ได้เป็นมนุษย์ มีโอกาสได้ฟัง พระธรรม ก็ต้องไม่ประมาท เพราะถ้ายังไม่เป็นพระอริยบุคคล จะเกิดในอบายภูมิได้ แล้วแต่ว่าจะเกิดในนรก หรือว่าเกิดเป็นเปรต เกิดเป็นอสุรกาย เกิดเป็นดิรัจฉาน

ถ้าเห็นดิรัจฉานเกิดใหม่จะรู้ใหม่ว่า เคยเป็นใครที่เรารู้จัก เป็นไปได้ไหม ก็ยอม เป็นได้ เพราะฉะนั้น จะทำให้เรามีเมตตาจิตกับสัตว์ดิรัจฉานได้เพิ่มขึ้น เพราะว่า อาจจะเคยเป็นผู้มีอุปการคุณในชาติหนึ่งชาติใดก็ได้ แทนที่จะคิดเบียดเบียนหรือ ประทุษร้าย ก็จะได้รู้ได้ว่า แต่ละชีวิตเป็นไปตามกรรม แล้วแต่ว่ากรรมจะทำให้ดำรงอยู่ในภพนั้นนานเท่าไร

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เวฬุทวารวรรคที่ ๑ ราชาสูตร ข้อ ๑๔๑๑

มีข้อความว่า

พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิเสวยราชสมบัติเป็นอิสราธิบดีในทวีป ทั้ง ๔ สวรรคตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ... ถึงอย่างนั้น ท้าวเธอก็ยังไม่พ้น จากนรก จากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน จากปิตติวิสัย จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

... อริยสาวกเยียวยาธัตถาพอยู่ด้วยคำข้าวที่แสวงหามาด้วยปลีแข้ง นุ่งห่มผ้า ที่เศร้าหมอง ... ถึงอย่างนั้น เธอก็พ้นจากนรก จากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน จากปิตติวิสัย และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต

เพราะฉะนั้น การได้ทวีปทั้ง ๔ คือ ไม่ว่าจะเป็นสมบัติใด ๆ มากมายสักเท่าไร ก็ตาม ย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว ๑๖ หน ของการได้ธรรม ๔ ประการ คือ ธรรมของพระอริยบุคคล ได้แก่ ความเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และในศีลของพระอริยสาวก

เวลาที่จะจติจริง ๆ นึกแล้วตรงที่ไม่รู้คติที่ไปเลยว่า จะไปสู่ภพไหน ภูมิไหน เพราะว่าทุกคนยังคงมีอกุศลจิต ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำอกุศลกรรม

อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ภยวรรคที่ ๓ ภยสูตรที่ ๑ ข้อ ๑๒๑
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงภัยของอกุศล ๔ ประการ คือ

อัตตานุวาทภัย ภัยเกิดแต่การติเตียนตนเอง ๑ ปราณูวาทภัย ภัยเกิดแต่ผู้
อื่นติเตียน ๑ ทัณฏภัย ภัยเกิดแต่อาญา ๑ ทุกคติภัย ภัยเกิดแต่ทุกคติ ๑

นี่คือภัยต่าง ๆ ของอกุศลกรรมที่ได้กระทำ นอกจากจะติเตียนตนเอง
คือ เมื่อได้กระทำอกุศลกรรมแล้ว บางคนระลึกขึ้นมาจิตใจก็เป็นทุกข์เศร้าหมองมาก
ที่ได้เผลอทำอกุศลกรรม เพราะในขณะที่ทำอกุศลกรรมต้องเป็นในขณะที่ไม่รู้สึกรู้ตัว
ไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ใช่กุศลในขณะนั้น ปราศจากการระลึกที่จะรู้ว่า
ขณะนั้นเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น เมื่อได้กระทำแล้ว เวลาระลึกขึ้นได้ก็ทำให้จิตใจเศร้าหมอง
นอกจากจะติเตียนตนเอง มีความทุกข์เพราะการกระทำของตนเองแล้ว ก็ยังเป็นที่
ติเตียนของคนอื่นด้วย จึงทำให้ผู้ที่ได้รับการติเตียนต้องเป็นทุกข์แน่นอน และถ้าเป็น
อกุศลกรรมที่มีกำลัง ทำให้ได้รับภัยคืออาญา ก็เป็นความทุกข์ เป็นโทษ เป็นภัยของ
อกุศลกรรมนั้น

และประการสำคัญที่สุด ซึ่งใครก็ช่วยไม่ได้เลย คือ ทุกคติภัย ภัยเกิดแต่ทุกคติ
คือ การไปเกิดในอบายภูมิ

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ วัตถูปมสูตร ข้อ ๙๑ - ๙๒

มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่เศร้าหมองมลทินจับ ช่างย้อมพึงนำเอาผ้านั้นไปลงใน
ในน้ำย้อมใด ๆ คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้านั้นพึงเป็นของมีสีที่เขา
ย้อมไม่ดี มีสีมัวหมอง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะผ้าเป็นของไม่บริสุทธิ์ ฉะนั้น
เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกคติเป็นอันหวังได้ ฉะนั้น

... เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุกตีกี่เป็นอันหวังได้ ฉะนั้น

โดยนัยที่ตรงกันข้าม

ในเวลาใกล้จะตาย ก่อนที่จิตจิตรจะเกิดจริง ๆ ยังอาจจะเปลี่ยนจากจิตที่เศร้าหมอง ถ้ามีเวลาพอ หมายความว่า ถ้าไม่ใช่การตายอย่างปัจจุบันทันทีซึ่งไม่รู้ตัว

ขุททกนิกาย ปัญจกนิบาตชาดก อัทธวรรค ทีฆติโกสลชาดก ข้อ ๘๐๕ - ๘๐๗

มีข้อความว่า

ข้าแต่พระราชา เว้นสุจริต และวาจาสุภาสิตเสีย เหตุอย่างอื่นจะป้องกันได้ในเวลาใกล้มรณกาล ไม่มีเลย ทรัพณ์นอกนี้ก็เหมือนกันแหละ

เวลาที่ใกล้ตายจริง ๆ เว้นสุจริตและวาจาสุภาสิตเสีย เหตุอย่างอื่นจะป้องกันได้ในเวลาใกล้มรณกาล ไม่มีเลย เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยกุศลจิตและวาจาสุภาสิต ซึ่งจะเกื้อกูลได้ ถ้ากรรมนั้นไม่ใช่เป็นอนันตริยกรรมที่เป็นอกุศล ที่จะต้องให้ผลสืบต่อจากชาตินี้ทันที

ข้อความต่อไปมีว่า

ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา คนนี้ได้ฆ่าเรา คนนี้ได้ชนะเรา คนนี้ได้ลักของของเรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่สงบ ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา คนนี้ได้ฆ่าเรา คนนี้ได้ชนะเรา คนนี้ได้ลักของของเรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมสงบ

ในกาลไหน ๆ เวรในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับได้ด้วย ความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า

จบ ทีฆติโกสลชาดกที่ ๑

เรื่องความโกรธ หรือความผูกโกรธเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งขณะที่เกิดขึ้นผู้โกรธย่อมไม่รู้ตัวว่า เป็นจิตเศร้าหมองที่ทำให้เกิดในอบายภูมิได้ ถ้าไม่ละเว้นความผูกโกรธ หรือยังมีความคิดว่า คนนี้ได้ด่าเรา คนนี้ได้ฆ่าเรา คนนี้ได้ชนะเรา แม้แต่เพียงคนนี้

ได้ชนะเรา เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เมื่อไรจะเห็นโทษจริง ๆ ว่า ไม่ควรคิดอย่างนี้แม้กับใคร ๆ เลย เพราะว่าเป็นโทษสำหรับตัวเอง และโทษนี้ถ้าเป็นอกุศลกรรมก็ทำให้เกิดในอบายภูมิได้ นอกจากจิตใจเศร้าหมองเพราะโทษะ เพราะความโกรธ ยังเศร้าหมองเพราะโลภะ เศร้าหมองเพราะโมหะ จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้นถึงขั้นรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล จึงจะไม่เกิดในอบายภูมิอีกเลยได้

มโนรทปฺปณี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย พรรณนาอฐาณบาลี มีเรื่องของพระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งได้อนุเคราะห์ผู้ที่เป็นบิดาของท่านในมรณาสันกาล

ข้อความมีว่า

ในเขตวิหารที่เชิงเขาชื่อว่าโสณะ มีพระธรรมกถึกรูปหนึ่งนามว่า โสณะเถระ ท่านเห็นว่าบิดาของท่านแก่แล้ว ก็ไม่ยากให้บิดาของท่านถึงความพินาศ คือ ไปสู่ออบายภูมิเมื่อตาย ท่านจึงได้ให้บิดาบวชเมื่อแก่ เมื่อภิกษุผู้เป็นบิดาป่วยและนอนอยู่นั้น ภูมินรกกัปปราภุ เห็นเป็นสุนัขตัวใหญ่จากเชิงเขาตรงจะมากัดกิน ซึ่งภิกษุผู้เป็นบิดาก็ได้บอกพระโสณะเถระห้ามไม่ให้สุนัขกัด

พระโสณะเถระก็คิดว่า ท่านควรจะเป็นที่พึ่งของบิดาของท่าน อย่าให้บิดาของท่านต้องเกิดในนรกเลย ท่านก็เอาดอกไม้มาให้ภิกษุผู้เป็นบิดาน้อมระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งในกาลนั้นเทวโลกก็ปรากฏ ทั้งสวณนันทวัน สวณจิตรดาวัน สวณมิสสวัน และวิมานทั้งหลาย และนักพ่อนรำก็มาแวดล้อมภิกษุผู้เป็นบิดา ซึ่งเมื่อเห็นอย่างนั้นเป็นคตินิมิต ภิกษุผู้เป็นบิดาก็บอกให้พระโสณะเถระเลิกไปเพราะว่าเทพธิดาทั้งหลายมา พระโสณะเถระท่านก็ทราบว่ สวรรค์ปรากฏแล้วแก่ผู้ที่เป็นบิดา

เพราะฉะนั้น สำหรับมรณกาล คือ ยังไม่ใช่ขณะที่จิตเกิดก่อนจุติจริง ๆ ไม่ใช่ชวนวิถีสุดทำก่อนจุติ ยังสามารถเกื้อกูลให้กุศลจิตเกิดได้ เป็นมรณาสันนกรรม คือ กรรมที่ได้กระทำใกล้จะตาย ในเมื่อไม่มีกรรมอื่นที่มีกำลังกว่าที่จะให้ผล กรรมนี้ก็ให้ผลได้

ถ. หนทางเดียวคืออะไร

สุ. อบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมจนกว่าจะเป็นพระอรหันต์ ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังมีโอกาสเกิดในอบายภูมิได้

ถ. สติระลึก ทำไมต้องใช้คำว่าระลึก

สุ. สติมีกิจการงานหน้าที่ เวลาที่หลงลืมก็ไม่ระลึก ทั้ง ๆ ที่แข็งกำลังปรากฏ ก็ไม่ได้พิจารณาศึกษาลักษณะของแข็งซึ่งเป็นของจริงที่เกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่ตาเห็นก็ไม่ระลึกว่า เป็นของจริงซึ่งปรากฏทางตาเท่านั้นเอง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ. แม้จะคิดบังคับ ตอนนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ใช่ไหม

สุ. ทุกอย่างเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่ตัวตน นี่คือการที่สติเกิดและระลึกลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่ระลึกลอย ๆ ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตา อย่างนั้นไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา

ถ. กรรมที่เป็นอกุศลกรรม เราก็ไม่รู้ ใช่ไหม เราทำไปแล้ว ทำไมเราจะต้องได้รับผลกรรมด้วย

สุ. ไม่จำเป็นต้องรู้นี้ เพราะว่าการเป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นกัมมปัจจัย ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วสามารถทำให้วิบากจิตเกิดได้ในอนาคต เป็นไปตามสภาพของกรรมนั้น ๆ ไม่ใช่ว่าการจะให้ผลต่อเมื่อรู้ว่าเป็นกรรม

ขออ่านจดหมายของท่านผู้ฟังจากจังหวัดเลย เพื่อท่านผู้ฟังจะได้อนุมานผลของการรับฟังของท่านผู้ฟังที่ต่างจังหวัด

ท่านผู้เขียนมา เมื่อวันที่ ๓๑ พ.ค. ๒๕๒๘

กราบเรียน ท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

ตามที่กระผมได้ติดตามฟังคำบรรยายของท่านอาจารย์ และหนังสือเล่มแรกคือ พุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน ทำให้กระผมเลิกลุ้าได้แล้ว ก่อนตรุษสงกรานต์ที่ผ่านมา และการดูหนังสือกำลังจะจบเป็นครั้งที่ ๓ ฉะนั้น กระผมขออ่าง คือ

“ จะห้ามคนอื่นไม่ให้ดื่มเหล้าได้อย่างไร เพราะสติต่างหากที่ทำให้ยับยั้งและ
ละคลายได้ที่ละน้อย พระอริยบุคคลเท่านั้นที่จะรักษาศีล ๕ ได้อย่างสมบูรณ์ ปุณฺณ
ย่อมล่วงศีลได้เมื่อมีเหตุปัจจัย เช่น เมื่อมีปัจจัย เราอาจจะฆ่าเพื่อป้องกันตัวก็ได้
และสิ่งที่เกิดขึ้นในชาตินี้ มีปัจจัยในอดีต อุปนิสัยที่มีอยู่ในชาตินี้ก็ย่อมเคยเป็นมาแล้ว
ในอดีตด้วย กรรมใด ๆ ที่กระทำในขณะนี้ ก็อาจจะเคยทำมาแล้วในอดีตด้วย ”

กระผมหยุดได้ตอนนี้เองครับ อาจารย์

ก็คงจะเป็นที่อนุโมทนาว่า ท่านผู้นี้รู้ว่า สติต่างหากทำให้ไม่ดื่มเหล้าอีก

การไม่ดื่มเหล้าด้วยศรัทธาในบางกาล เช่น ในเวลาเข้าพรรษา กับการไม่ดื่ม
เหล้าด้วยการรู้ว่าไม่ใช่ตัวตนแต่เป็นสติที่ดเว้นการดื่มเหล้า นั้น ต่างกัน เพราะว่า
ศรัทธาของผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคลนั้นย่อมหวั่นไหวได้ แม้เพียงก้าวเดียวจากที่ที่ยืนอยู่
ศรัทธาก็สามารถเปลี่ยนได้

ไม่ทราบว่ามีท่านผู้ใดสังเกตจิตใจของท่านบ้างหรือเปล่า เวลาที่ศรัทธาเกิด
ชั่วคราว และไม่นานเลย ศรัทธานั้นก็หมดไป

๑๔๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๘

สำหรับศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยการพิจารณาไตร่ตรองโดยรอบคอบนั้น ทำให้
กล่าวดูพระผู้มีพระภาคได้

อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต พาลวรรคที่ ๓ ข้อ ๒๖๘

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คน ๒ จำพวกนี้ย่อมกล่าวดูตถาคต ๒ จำพวกเป็นไฉน
คือ คนเจ้าโทสะซึ่งมีโทสะอยู่ภายใน ๑ คนที่เชื่อโดยถือผิด ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คน ๒ จำพวกนี้ ย่อมกล่าวดูตถาคต ฯ

การกล่าวดูพระผู้มีพระภาคย่อมมีได้ ถ้าไม่พิจารณาพระธรรมโดยละเอียด
ลึกซึ้งจริง ๆ เพราะแม้ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนก็ยังเข้าใจพระธรรมผิดได้ ขณะใดที่
เข้าใจผิด คิดผิด ปฏิบัติผิด คิดว่าคำสอนที่ไม่ถูกต้องนั้นเป็นคำสอนของพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นผู้ที่กล่าวดูพระผู้มีพระภาค

มนิรทปริณิ อรรถกถา อธิบายว่า

บทว่า อัปภาจิกขันติ ได้แก่ กล่าวดู คือ กล่าวด้วยเรื่องไม่จริง

บทว่า โทสันตโร แปลว่า มีโทสะตั้งอยู่ในภายใน

จริงอยู่ คนเช่นนี้ย่อมกล่าวดูพระตถาคต เช่น สุนัขขี้ตลิ่งจึกกล่าวว่า
อุตตริมานุสสรณของพระผู้มีพระภาคหาไม่มี

บทว่า สัทโธ วา ทุกคหิเตน ความว่า หรือว่าผู้ที่มีศรัทธาที่เว้นจากญาณ
ถือผิด ๆ กล่าวดูพระตถาคตโดยนัยเป็นต้นว่า ขึ้นชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นโลกุตตระ
ทั้งพระองค์ พระอาการ ๓๒ มีพระเกสาเป็นต้นของพระองค์ ล้วนเป็นโลกุตตระทั้งนั้น
ดังนี้

นี่เป็นการกล่าวด้วยโทษะประการหนึ่ง และด้วยศรัทธาซึ่งเว้นจากญาณ คือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดและพูดในสิ่งที่ไม่จริง เช่น สุนัขขี้ตดลิจฉวีกล่าวว่า อุตตริมนุสสรรมของพระผู้มีพระภาคหาไม่มี

เมื่อสุนัขขี้ตดลิจฉวีไม่ใช่ผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ย่อมไม่สามารถรู้ได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นธรรมที่เป็นตามที่ทรงแสดงจริง ๆ เช่น สังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นปรากฏในขณะนี้ไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป เมื่อไม่สามารถประจักษ์ได้ก็คิดว่า พระผู้มีพระภาคไม่มีอุตตริมนุสสรรม คือ ธรรมที่เหนือมนุษย์ธรรมดาที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม

หรือในยุคนี้สมัยนี้อาจจะมีท่านที่เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์ใด ๆ ทั้งสิ้น มีแต่พระปัญญาที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมเท่านั้น คิดว่า พระองค์คงจะเหมือนคนธรรมดา ๆ คำสอนก็สอนง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ให้มีศีล และ ให้งดเว้นจากทุจริต ให้กระทำความดี โดยไม่ต้องอบรมเจริญปัญญาอะไรให้ยิ่งกว่านั้น

บางท่านอาจจะเข้าใจผิดคิดว่า พระผู้มีพระภาคสอนไม่ให้กินเนื้อสัตว์ โดยลืมนึกพิจารณาว่า ผู้ที่ไม่กินเนื้อสัตว์นั้นติดในรสแค่ไหน ไม่ได้สำคัญที่เนื้อสัตว์ แต่สำคัญที่ความพอใจในรส เพราะว่ามีท่านที่พอใจในการที่จะไม่บริโภคเนื้อสัตว์ แต่ชวนกันไป แสวงหาอาหารเจที่อร่อย ๆ

เพราะฉะนั้น การที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ และทรงแสดงธรรมเพื่อดับกิเลส เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ไม่ใช่เป็นเรื่องซึ่งใครก็ตามที่ไม่ศึกษาโดยละเอียดและเข้าใจ โดยผิวเผินจะประมาณเอาเองว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเช่นนั้น ๆ โดยที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง

สำหรับผู้ที่ไม่อยากให้พระผู้มีพระภาคไม่ทรงห้ามบริโภคเนื้อสัตว์ ขณะนั้นก็เกิดความไม่พอใจในผู้ที่บริโภคเนื้อสัตว์ ถึงแม้ว่าข้อความในพระไตรปิฎกจะมีว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ ผู้นั้นก็พอใจที่จะให้พระผู้พระภาค ไม่ทรงห้าม ตามอัธยาศัยของตนเอง

นี่เป็นสิ่งที่ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดจริง ๆ ย่อมจะกล่าวดูพระผู้มีพระภาคได้

และสำหรับผู้ที่มีศรัทธา แต่ขาดการพิจารณาโดยรอบคอบ ก็กล่าวตูโดยผิด ๆ เป็นต้นว่า ขึ้นชื่อว่าพระพุทธเจ้านั้นเป็นโลกุตตระทั้งพระองค์ พระอาการ ๓๒ มีพระเกสาเป็นต้นของพระองค์ ล้วนเป็นโลกุตตระทั้งนั้น นี่มีความเลื่อมใสศรัทธาจนไม่ได้พิจารณาโดยรอบคอบว่า รูปเป็นโลกุตตระไม่ได้

เพราะฉะนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เมื่อได้มีโอกาสเกิดมาได้ฟังพระธรรมแล้ว ต้องเป็นผู้พิจารณาโดยรอบคอบ เพื่อที่จะไม่กล่าวตูพระธรรมด้วย

สำหรับการเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผลของกุศล แต่ต้องเป็นผู้ที่ไม่ประมาท เพราะว่าการเป็นมนุษย์สั้นมาก ในยุคนี้สมัยนี้ก็ไม่เกิน ๑๐๐ ปี หรือถ้าจะเกินกว่านั้น ก็เป็นจำนวนที่น้อยมาก และเมื่อจากโลกนี้ไปแล้ว สิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้จริง ๆ จะย้อนกลับมาเป็นบุคคลนี้อีกไม่ได้เลย เหมือนกับชาติก่อนที่จะย้อนกลับไปเป็นบุคคลก่อนก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อชาตินี้มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้กล่าวคำถึงสรณคมน์ ซึ่งก็เฉพาะในขณะที่มีชีวิตอยู่ในชาตินี้เท่านั้น หลังจากสิ้นชีวิตลงแล้ว ไม่มีใครสามารถรู้ได้เลยว่าจะเกิดที่ไหน จะมีโอกาสได้ฟังพระธรรมเพื่ออบรมเจริญปัญญาอีกไหม จะมีโอกาสได้กล่าวคำถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่งอีกหรือไม่

**มโนรทฺฐปุรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต อรรถกถาสูตที่ ๖
อิทธิกรณวรรคที่ ๒** มีข้อความว่า

พราหมณ์ผู้หนึ่งไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลถามเหตุที่ทำให้เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก และเหตุให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบแล้ว พราหมณ์มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง กล่าวสรรเสริญพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า

พระดำรัสของพระโคตมผู้เจริญดียิ่ง เพราะให้บรรลุคุณ เพราะให้เกิดศรัทธา เพราะให้เกิดปัญญา เพราะมีอรรถ มีพยัญชนะ เพราะบทดี เพราะอรรถลึก เพราะสะดวกหู เพราะถึงใจ เพราะไม่ยกตน เพราะไม่ข่มท่าน เพราะเย็นด้วยพระกรุณา เพราะตรัสด้วยปัญญา เพราะเป็นทางที่น่ารื่นรมย์ เพราะข่มศัตรูได้ เพราะสบายแก่ผู้ฟัง เพราะน่าพิจารณา และเพราะเกื้อกูล

การที่จะกล่าวสรรเสริญพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ต้องแล้วแต่ความรู้ลึก ความซาบซึ้งของบุคคลผู้กล่าว ซึ่งพราหมณ์ผู้นั้นได้กล่าวต่อไปว่า

พระโคตมผู้เจริญให้ข้าพระองค์ผู้หันหลังให้พระสัทธรรม ตกอยู่ในอสังตธรรม ออกจากอสังตธรรมได้ เหมือนคนหงายของที่คว่ำ ทรงเปิดคำสอนที่ถูกมิจฉาภิฏฐูปกปิดจำเดิมแต่ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะอันตรธาน เหมือนเปิดของที่ปิด ทรงทำให้แจ้งซึ่งทางสวรรค์และนิพพานแก่ข้าพระองค์ผู้ดำเนินทางชั่วทางผิด เหมือนบอกทางแก่คนหลง ทรงประกาศธรรมแก่ข้าพระองค์ด้วยทรงชูประทีปคือเทศนา กำจัดความมืดคือโมหะที่ปกปิดพระรัตนตรัยนั้นแก่ข้าพระองค์ผู้จมอยู่ในความมืด คือโมหะ ไม่เห็นรูปแห่งพุทธรัตนะเป็นต้น เหมือนคนส่องประทีปน้ำมันในที่มืด เพราะทรงประกาศธรรมโดยปริยายเหล่านี้ เป็นอันทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย

เมื่อพราหมณ์ชื่นชมพระเทศนาอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มิจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ประกาศการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

พระดำรัสของพระโคตมผู้เจริญดียิ่ง เพราะให้บรรลุคุณ เพราะให้เกิดศรัทธา เพราะให้เกิดปัญญา เพราะมีอรรถ มีพยัญชนะ เพราะบทดีนั้น เพราะอรรถลึก

บทดีนั้น คือ เป็นสิ่งธรรมดาๆ ในชีวิตประจำวัน แต่เป็นของจริง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โลภะ โทสะ โมหะ เมตตา อริสสา มัจฉริยะ สภาพธรรมแต่ละอย่างเป็นสิ่งซึ่งบางท่านกล่าวว่า รู้แล้ว รู้หมดแล้ว พูดแต่เรื่องที่รู้แล้ว แต่ความจริง ไม่ได้พิจารณาในอรรถที่ลึกของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยการตรัสรู้ของพระองค์

ข้อความต่อไป อธิบายสรณคมน์ ๒ ประเภท คือ

โลกียสรณคมน์ ๑ โลกุตตรสรณคมน์ ๑

สำหรับโลกุตตรสรณคมน์ เป็นสรณคมน์ของพระอริยบุคคลผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ ในขณะมรรคจิต โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ ด้วยกิจตัดขาดกิเลส

เพราะฉะนั้น การถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะของแต่ละบุคคลย่อมต่างกัน สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล เป็นโลกียสรณคมน์

ซึ่งหวั่นไหวและขาดได้ ไม่เหมือนกับโลกุตตรสรณคมน์ของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลซึ่งรู้
แจ้งอริยสัจธรรมในขณะมรรคจิต โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ โดยกิจตัดขาดกิเลส

ถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ จะถึงนิพพานได้ไหม
จะสามารถดับกิเลสได้ไหม ก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม
ทุกท่านเป็นผู้ที่ถึงโลกุตตรสรณคมน์ เป็นผู้ไม่หวั่นไหว เพราะว่าได้ประจักษ์แจ้ง
อริยสัจธรรม ๔ ด้วยตนเอง และตัดขาดกิเลสได้ในขณะที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ในขณะ
แห่งมรรคจิต

สำหรับโลกียสรณคมน์ มีได้ในขณะที่มีพระพุทธานุภาพเป็นอารมณ์ เพราะว่า

สรณคมน์นั้น โดยอรรถ ได้แก่ การได้ศรัทธาในพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
และสัมมาทิฏฐิที่มีศรัทธาเป็นมูล

นี้ต้องเพิ่มขึ้นด้วย ไม่ใช่เพียงแต่กล่าวคำว่า มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ มีพระธรรมเป็นสรณะ หรือมีพระสงฆ์เป็นสรณะ แต่ไม่มี
สัมมาทิฏฐิที่มีศรัทธาเป็นมูล

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เริ่มเห็นพระคุณของพระรัตนตรัย ต้องน้อมประพฤติปฏิบัติ
ตามจริง ๆ ไม่ใช่เพียงกล่าวคำ แต่ละเลยโดยที่ว่า ตอนเช้าก็กล่าว ตอนเย็นก็กล่าว
แต่พระธรรมแสดงว่าอย่างไรบ้างในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ ก็ไม่ได้ศึกษาโดย
ละเอียดรอบคอบ

ข้อความต่อไป อธิบายสรณคมน์ว่า

สรณคมน์นั้นเป็นไปโดยอาการ ๔ คือ โดยการมอบตน ๑ โดยความเป็นผู้มี
พระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้า ๑ โดยเข้าถึงความเป็นศิษย์ ๑ โดยการนอบน้อม ๑

ใน ๔ อย่างนั้น ที่ชื่อว่าการมอบตน ได้แก่ การสละตนถวายแด่พระรัตนตรัย
อย่างนี้ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอมอบถวายตนแด่พระพุทธรูป
แด่พระธรรม แด่พระสงฆ์

ที่ชื่อว่าความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้า ได้แก่ ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้าอย่างนี้ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้ามีพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นเบื้องหน้า ขอท่านทั้งหลายจงทรงจำข้าพเจ้าไว้ ดังนี้

ที่ชื่อว่าเข้าถึงความเป็นศิษย์ ได้แก่ การเข้าถึงความเป็นศิษย์อย่างนี้ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าเป็นอันเตวาลิกของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ ขอท่านทั้งหลายจงทรงจำข้าพเจ้าไว้

ที่ชื่อว่าทำความนอบน้อม ได้แก่ ทำความเคารพอย่างยิ่งในพระพุทธเจ้า เป็นต้นอย่างนี้ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอกระทำการวิเวก การลุกขึ้นรับ อัญชลีกรรม สามิจักรกรรม แด่วัตถุ ๓ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเท่านั้น ขอท่านทั้งหลายจงทรงจำข้าพเจ้าไว้ ดังนี้

เมื่อทำอาการ ๔ อย่างนี้แม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นอันรับสรณคมน์แล้ว ที่เดียว

สำหรับการนอบน้อมนั้น มี ๔ อย่าง คือ ด้วยอำนาจญาติ ๑ ภัย ๑ อาจารย์ ๑ ทักขิณียบุคคล ๑

ใน ๔ อย่างนี้ สรณคมน์ย่อมมิได้ด้วยการทำความนอบน้อมแก่ ทักขิณียบุคคล มิใช่มีด้วย ๓ อย่างนอกนี้

คือ ไม่ใช่เพราะด้วยอำนาจญาติ ด้วยอำนาจภัย หรือว่าด้วยอำนาจที่เป็นครูอาจารย์ อย่างพวกเจ้าศากยะหรือพวกเจ้าโกลิยะก็ตามที่ไหว้พระผู้มีพระภาค ด้วยคิดว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระญาติของเรา ดังนี้ ไม่ใช่สรณคมน์

อีกอย่างหนึ่ง ผู้ใดที่ไหว้ด้วยความกลัวว่า พระสมณโคดมเป็นผู้ที่พระราชานูชา มีอำนาจมาก เมื่อเราไม่ไหว้จะทำความพิวาทให้ ดังนี้ ก็ไม่ใช่สรณคมน์ ส่วนผู้ใดที่เคยเล่าเรียนฟังคำสอนใด ๆ ในสำนักของพระผู้มีพระภาคสมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ และถึงแม้ว่าพระองค์ได้ทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้ฟังพระธรรม แต่ถึงอย่างนั้นก็ไหว้เพียงด้วยคิดว่า ท่านผู้นี้เคยเป็นอาจารย์ของเรา หรือว่าเป็นเพียงอาจารย์เท่านั้น ดังนี้ ก็ไม่ใช่สรณคมน์ แต่ผู้ใดไหว้ด้วยความคิดว่า ผู้นี้เป็นอัครทักขิณียบุคคลในโลก ดังนี้ เป็นสรณคมน์

สำหรับการไหว้ของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย โดยธรรมเนียมประเพณี ก็ไม่ทำให้การถึงสรณคมน์ขาด เพราะว่าการไหว้บุคคลอื่นของผู้ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาไหว้ได้หลายนัย คือ ไหว้ด้วยคิดว่าผู้นี้เป็นญาติของเรา คือ ไหว้ญาติย่อมไหว้ได้ หรือถึงจะไหว้เดิยรติย์ คือ ผู้ที่มีความเห็นผิด ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนิกชน สรณคมน์ก็ไม่ขาด เพราะว่าการไหว้ตามมรรยาทหรือตามธรรมเนียม หรือเมื่อเป็นญาติ แม้มีความเห็นผิดก็ไหว้ได้

บางครั้งการไหว้ด้วยความกลัวภัย เช่น การไหว้พระราชา หรือไหว้บุคคลอื่น เพราะกลัวภัย ไหว้ขอชีวิตต่าง ๆ อย่างนั้น สรณคมน์ก็ไม่ขาด

การไหว้ครูอาจารย์ที่สอนศิลปวิทยาอย่างหนึ่งอย่างใดให้ด้วยคิดว่า ผู้นั้นเป็นครูอาจารย์ สรณคมน์ก็ไม่ขาด

ในสรณคมน์ ๒ อย่างนั้น โลกียสรณคมน์ย่อมเศร้าหมองโดยไม่รู้ โดยสงสัย หรือว่าโดยรู้ผิดเป็นต้นในพระรัตนตรัย ย่อมไม่มีผลรุ่งโรจน์ ไม่มีผลแผ่ไพศาล ส่วนโลกุตตรสรณคมน์นั้น ไม่มีเศร้าหมอง

เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทในสมัยนี้ที่มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ อาจจะไม่ว่า การมีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะของท่านนั้น เศร้าหมองหรือไม่ ถ้าไม่ได้พิจารณาธรรมโดยละเอียด ไม่เข้าใจพระธรรม หรือเข้าใจพระธรรมผิด สรณคมน์ย่อมเศร้าหมอง เพราะว่าการถึงสรณคมน์จริง ๆ เช่น ถ้ายังเข้าใจว่า พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงดับขันธปรินิพพาน ยังประทับอยู่ที่หนึ่งใด ซึ่งบางครั้งที่มีการถวายนาน ก็มีการถวายนานโดยมีพระผู้มีพระภาคเสด็จมารับทานที่ถวายด้วย ถ้าเป็นอย่างนี้ สรณคมน์นั้นก็เศร้าหมองโดยไม่รู้ โดยสงสัย และโดยรู้ผิด ย่อมไม่มีผลรุ่งโรจน์ ไม่มีผลแผ่ไพศาล เพราะว่าการไม่ทำให้ถึงโลกุตตรสรณคมน์ได้

นอกจากนั้น โลกียสรณคมน์ยังมี ๒ ชนิด คือ ชนิดมีโทษ ๑ ชนิดไม่มีโทษ ๑

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ของแต่ละคน ซึ่งถ้าได้พิจารณาจะเข้าใจสภาพธรรมละเอียดขึ้นด้วยความเข้าใจพระธรรมนั่นเอง ถ้าเข้าใจพระธรรมละเอียด สรณคมน์ก็

ย่อมเป็นสรณคมนที่ไม่มีโทษ แต่ถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียด ก็เป็นสรณคมนชนิดที่มีโทษ

สำหรับสรณคมนชนิดมีโทษ ย่อมมีได้ด้วยการมอบตนในศาสดาอื่นเป็นต้น

เปลี่ยนใจไม่นับถือพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งอาจจะมีได้ในวันหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มั่นคงในเหตุผล ในสภาพธรรมจริง ๆ

อีกอย่างหนึ่ง คือ โลกียสรณคมนชนิดไม่มีโทษ ย่อมมีได้ คือ ย่อมสิ้นสุดลงด้วยการตาย

ขณะนี้ เป็นมนุษย์ มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะชั่วในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่เมื่อตายแล้ว ไม่สามารถรู้ได้ว่า จะมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะอีกหรือไม่ เพราะฉะนั้น การสิ้นสุดหรือการขาดสรณคมนด้วยความตาย เป็นสรณคมนที่ขาดโดยไม่มีโทษ เพราะว่าไม่มีผล ไม่มีวิบาก

๑๔๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๘

ทุกคนยังปลอดภัย เพราะว่าเป็นมนุษย์อยู่ แต่กาลข้างหน้า อาจจะช้าหรือเร็วเพียงใดก็ไม่ทราบ ที่จะต้องเปลี่ยนสภาพจากความเป็นบุคคลนี้ ซึ่งควรที่จะชวนชวายเป็นการเจริญกุศลจริง ๆ เพราะถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมทำให้เกิดในอบายภูมิ จะขาดการเจริญกุศลอย่างที่มีมนุษย์สามารถจะเจริญได้

สำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ เวลาที่จุติ คือ สิ้นชีวิตแล้ว ไปสู่อบายภูมิได้ทั้ง ๔ คือ จะเกิดในนรกก็ได้ เกิดเป็นเปรตก็ได้ เป็นอสุรกายก็ได้ เป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ได้ ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม และสามารถไปสู่สวรรค์ได้ทั้ง ๖ ชั้น แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกุศลกรรมใด ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบถึงขั้นอุปนาสมากเป็นฌานจิตและไม่เสื่อม คือ ฌานจิตเกิดก่อนจุติ ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดในรูปพรหมได้ ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญฌานจิตถึงขั้นอรุปพรหม ก็ยังสามารถเกิดในภูมิซึ่งไม่มีรูปเลย มีแต่นามธรรมเท่านั้น

แต่ถ้าสามารถอบรมเจริญปัญญา ดับกิเลสได้หมดถึงความเป็นพระอรหันต์ จะไม่มีการเกิดอีกเลย ไม่ว่าในที่ไหนทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถและกรรมของแต่ละบุคคล ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์บุคคลก็ยังเกิดในอบายภูมิได้ เมื่อเป็นผลของอกุศลกรรม

ถ. เรื่องสรณคมน์ ปุณฺณธรรมดาอย่างผมรู้สึกว่าจะขาดอยู่เป็นประจำ เพราะว่าปกติในชีวิตประจำวันของปุณฺณที่ยังมีกิเลสหนาอยู่ ที่จะนึกถึงพระพุทธรูปคุณธรรมคุณ สังฆคุณ วัน ๆ หนึ่งแทบจะไม่มี ส่วนใหญ่นึกถึงแต่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ สิ่งที่เป็นกามคุณกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ขณะที่นึกถึงสิ่งที่เป็นอกุศล ขณะนั้นสรณคมน์คงจะไม่มี

ส. คนละขณะจิต แต่ยังเป็นผู้ที่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เพราะไม่ใช่ว่าเมื่อถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้วกิเลสจะดับได้ทันที แต่การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะแสดงว่า เป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติตามเพื่อถึงโลกุตตรสรณคมน์

ถ. วันหนึ่ง ๆ ไม่ค่อยจะได้นึกถึง

ส. แต่ก็ยังไม่ได้ถึงศาสดาอื่นเป็นสรณะ ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ยังไม่ขาด

ถ. ถือว่ายังไม่ขาด

ส. ยังไม่ขาด ต่อเมื่อใครรู้สึก ว่า เจริญสติปัฏฐานไม่เห็นว่าได้ผลอะไรเลย หรือการรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนี้จะมีประโยชน์อะไร รู้สึกว่ายากเหลือเกิน ผลไม่เห็น สู้นับถืออย่างอื่นไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้น เมื่อใดที่มอบตนแก่ศาสดาอื่น เมื่อนั้นถือว่าสรณคมน์ขาด แต่ถ้าตราบไธยังเป็นผู้เห็นพระคุณของพระรัตนตรัย และน้อมประพฤติปฏิบัติตามเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะไม่ใช่ว่าเมื่อถึงสรณคมน์แล้ว กิเลสขาดหมด แต่ต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วยความรอบคอบจริง ๆ ด้วยการไม่มีบุคคลอื่นเป็นศาสดา

ถ. การที่เรานับถือพระรัตนตรัย แต่เราไม่ได้นึกถึง เพราะว่าโดยปกติเราเพลิดเพลนไปตามอารมณ์ คือ มีอกุศลจิตเกิดตลอดเวลา ก็ถือว่าไตรสรณคมน์ยังไม่ขาด

ส. ข้อสำคัญที่จะต้องพิจารณา คือ ยังนับถืออยู่หรือเปล่า ถ้ายังนับถืออยู่ ยังไม่มีบุคคลอื่นเป็นสรณะ ก็ยังเป็นผู้ที่มีไตรสรณคมน์

ถ. ก็ยังกราบไหว้อยู่ ไหว้พระสวดมนต์ทุกเช้า ทุกเย็น แต่เวลาไหว้โดยมากจิตไม่ค่อยได้น้อมไปในพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณสักเท่าไร จิตจะฟุ้งซ่านไปในเรื่องอื่น ๆ มากกว่า อย่างนี้ก็ยังถือว่าไม่ขาด

ส. ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์มีหลายประเภทจริง ๆ บางท่านได้ฟังพระธรรม แต่ไม่เชื่อ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังเชื่อ ก็ยังเชื่อว่าถึงไตรสรณคมน์ แม้ว่าวันหนึ่ง ๆ จะมีกิเลสมากก็ตาม ตราบไธที่ยังไม่มีศาสดาอื่นเป็นสรณะ ก็ยังถือว่าเป็นผู้ที่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณคมน์

ถ. ตราบใดที่ยังไม่ได้ปฏิบัติญาณตนนับถือศาสดาอื่น ก็ยังถือว่ามีสรณคมน์
อยู่

ส. และต้องไม่หมิ่นพระผู้มีพระภาคด้วย คิดว่าเหมือนคนธรรมดา ๆ
สอนเรื่องธรรมดา ๆ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่มีความหมายของคำว่า เป็นพระผู้มีพระภาค-
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย

ถ. การถึงไตรสรณคมน์ ผมคิดว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ในข้อ ๓
ภาวนามัย

ส. ถ้ากล่าวถึงบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นข้อทิวสุขกรรม

ถ. ผมอยากทราบ คำว่า ดิรัจฉานคาถา

ส. คือพูดเรื่องซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ทำให้กุศลเจริญขึ้น ที่จะทำให้รู้แจ้ง
อริยสัจธรรม

ถ. ผมนึกว่าเป็นคาถาที่ท่องกัน

ส. ไม่ใช่ เป็นการพูดถึงสิ่งที่ไม่มีความหมาย วันหนึ่ง ๆ พูดบ้างหรือเปล่า

ถ. บ่อย

ส. ก็ถูกต้องแล้ว ถูกต้องในข้อที่ว่า รู้ว่าดิรัจฉานคาถาคืออะไร

ถ. แต่ผมไม่ทราบคำนี้เวลาที่เขาเรียกเป็นบาลี

ส. คือคำพูดที่ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นปัจจัยให้กุศลหรือปัญญาเจริญขึ้น

ถ. ผมฟังวิทยุเมื่อคืนนี้ที่อาจารย์บอกว่า พันปีแรกมีพระอรหันต์ปฏิสัมภิทา
พันปีที่สองมีพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ และตอนนี้พันปีที่สาม ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่สมัยของพระอรหันต์แล้ว เป็นสมัยของพระอนาคามีบุคคล

ถ. ที่ไปลือกันว่าเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่มีใช่ไหม

ส. สำคัญที่ข้อปฏิบัติด้วย ไม่ใช่แต่เฉพาะพระอรหันต์ ถ้ามีคนบอกว่า
คนนั้นเป็นพระโสดาบัน ยังไม่ต้องถึงความเป็นพระอรหันต์ คนนั้นเป็นพระสกทาคามี
หรือว่าคนนั้นเป็นพระอนาคามี จะเชื่อไหม ถ้าเขาบอกว่า สมัยนี้ไม่ใช่สมัยของ

พระอรหันต์ ถ้าอย่างนั้นคนนี้เป็นพระอนาคามีบุคคล คนนั้นเป็นพระสกทาคามีบุคคล คนนั้นเป็นพระโสดาบันบุคคล จะเชื่อไหม ถ้ามีคนบอกอย่างนั้น

ถ. คงไม่ค่อยเชื่อ

ส. ยังไม่ต้องเชื่อ เพราะถ้ายังไม่รู้หนทางปฏิบัติที่จะทำให้เป็นพระอริยบุคคลจะเชื่อได้อย่างไร ใช่ไหม ถ้ารู้หนทางปฏิบัติที่จะทำให้เป็นพระอริยบุคคลแล้วก็พิจารณาได้ว่า สมัยนี้ยังจะมีพระอนาคามีบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระโสดาบันบุคคลไหม

ถ. ในทางปฏิบัติ สำหรับในไทยของพวกเรา เราควรศึกษาลัทธิวินัยของเถรวาท หรือศึกษานิกายของมหายาน อาจารย์มีความเห็นอย่างไร

ส. เป็นชื่อทั้งนั้น ใช่ไหม ไม่ว่าจะเป็นมหายานหรือเถรวาทก็คือชื่อ เพราะฉะนั้น คำสอนจริง ๆ สอนเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าสอนเรื่องจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ไม่ใช่ตัวตน ถูกหรือผิด สอนเรื่องเจตสิก สภาพธรรมซึ่งเกิดกับจิต เช่น โลภะบ้าง โทสะบ้าง ซึ่งมีจริง ถูกหรือผิด สอนเรื่องรูปซึ่งเป็นอนัตตามีลักษณะที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายแต่ละรูป ถูกหรือผิด โดยที่ไม่ต้องใช้ชื่อว่า เถรวาทหรือมหายาน

ถ. หมายความว่า ทางไหนก็ได้ ใช่ไหม

ส. ถ้าเอาชื่อออก อย่างเช่น พูดถึงเรื่องการเห็นไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย จะต้องกล่าวว่า นี่เป็นเถรวาท หรือว่านี่เป็นมหายานไหม

พูดถึงเรื่องการเห็น ในขณะที่กำลังเห็น ไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าเถรวาทหรือมหายาน เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรม คือรู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง และทรงตรัสรู้สภาวของปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ ทั้งจิต ทั้งเจตสิก ทั้งรูป ทั้งนิพพาน ทั้ง ๓ ปิฎกเป็นเรื่องของสภาพธรรมทั้งนั้น จึงไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า เถรวาทหรือมหายาน ถ้าเป็นเรื่องนี้

แต่ถ้าเป็นเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ตาม ซึ่งไม่ใช่เรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะใช้ชื่อว่าอะไรก็แล้วแต่ ควรศึกษาใหม่ ในเมื่อไม่ได้พูดถึงสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมที่จะรู้ว่าเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจากการตรัสรู้ของพระองค์ คือ การฟังเรื่องของสิ่งที่มีจริงและที่กำลังปรากฏ จนเพิ่มความเข้าใจขึ้น จนถึงขั้นที่สามารถอบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงได้

สำหรับอกุศลจิตซึ่งมี ๑๒ ดวง เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง ได้แก่

จักขุวิญญาณที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

โสตวิญญาณที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

ฆานวิญญาณที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

ชีวหาวิญญาณที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

กายวิญญาณที่เกิดร่วมกับทุกขเวทนา ๑ ดวง

สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

สันตிரณจิตที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๑ ดวง

สำหรับอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง เกิดได้ทุกภูมิที่มีชั้น ๕ มีเหตุปัจจัยที่จะให้อกุศลวิบากดวงหนึ่งดวงใดเกิดขึ้นเมื่อไร อกุศลวิบากดวงนั้นก็เกิดขึ้น โดยเป็นผลของอกุศลกรรม

ถ้าพิจารณาโดยเวทนาที่เกิดร่วมกับอกุศลวิบาก ๗ ดวงนี้ จะเห็นได้ว่าอกุศลวิบากที่เป็นทุกข์จริง ๆ ที่ทำให้เกิดทุกขเวทนานั้น ได้แก่ กายวิญญาณ ๑ ดวงเท่านั้น เพราะว่าในขณะที่จักขุวิญญาณเกิดเห็นสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งเป็นผลของอกุศลกรรม เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ไม่ใช่ทุกขเวทนา

ในขณะที่ได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ ได้ยินกันบ่อย ๆ ไซ้ไหม เสียงดัง เสียงซึ่งไม่เพราะหู ในขณะนั้น ถ้าไม่มีอกุศลกรรมเป็นปัจจัย อกุศลวิบากก็เกิดขึ้นได้ยินเสียงนั้นไม่ได้ แต่เมื่ออกุศลกรรมเป็นปัจจัยทำให้โสตวิญญาณเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ไม่ดี

โสตวิญญูญาณเกิดกับอุเบกขาเวทนาก็ไม่น่าจะเป็นทุกข์ ใช่มั้ย เสียงที่ไม่ดีเกิดขึ้นปรากฏเท่านั้นเอง เวทนาที่กำลังได้ยินเสียงนั้นก็เป็นอุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้นผลของอกุศลกรรม เพียงทำให้โสตวิญญูญาณเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ไม่ดี

ทางจมูก เวลาที่ได้กลิ่นไม่ดี ฆานวิญญูญาณเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ทางลิ้น เวลาที่ลิ้มรสที่ไม่ดี ชิวหาวิญญูญาณเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ไม่น่าที่จะเป็นทุกข์ เดือดร้อนเลยถ้าไม่มีกิเลส เพราะถ้าเป็นพระอรหันต์ที่ดับกิเลสหมด จะไม่เดือดร้อน หวั่นไหวกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่กระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ จักขุวิญญูญาณเกิดกับอุเบกขาเวทนาก็เดือดร้อน ไม่ชอบในสิ่งที่เห็น โสตวิญญูญาณเกิดกับอุเบกขาเวทนา ได้ยินเสียงซึ่งไม่น่าพอใจ เมื่อยังมีกิเลสก็เดือดร้อนไม่พอใจ

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า อกุศลวิบากที่ให้ผลเป็นทุกข์จริง ๆ ที่เกิดร่วมกับทุกขเวทนานั้น มีเพียงดวงเดียว คือ กายวิญญูญาณอกุศลวิบากเท่านั้น

ถ. อกุศลวิบากจิต เดือดร้อนทางกายเท่านั้น เนื่องจากทางกายกระทบกับมหาภูตรูปซึ่งเป็นสิ่งที่แข็งแกร่งกว่า จึงทำให้มีทุกข์ ส่วนอกุศลวิบากจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้นเท่านั้น ไม่เดือดร้อน เพราะว่าเป็นการกระทบกันของอุปาทายรูป

ส. เวทนาเป็นอุเบกขา เพราะว่าคุณูปาทายรูปกระทบกับอุปาทายรูป จึงไม่เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิด

ถ. ไม่เดือดร้อน

ส. ไม่ใช่ทุกขเวทนา แต่ถ้ายังมีกิเลสอยู่ เห็นสิ่งที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน ได้ยินเสียงที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน ได้กลิ่นที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน ลิ้มรสที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน เดือดร้อนไปหมด ซึ่งถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว น่าจะเดือดร้อนน้อยลงเสียเวลา เพราะที่ไม่ใช่ทุกขเวทนา เป็นเพียงอุเบกขาเวทนาเท่านั้นที่เกิดกับจักขุวิญญูญาณ โสตวิญญูญาณ ฆานวิญญูญาณ ชิวหาวิญญูญาณ

ถ. แต่ทางกายที่เดือดร้อนเนื่องจากว่า กระทบกับ

ส. มหาภูตรูป

สำหรับอกุศลกรรมที่ทุกคนมี ไม่ใช่แต่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว แม้ในอดีตอนันตชาติมาแล้ว ไม่สูญหาย เมื่อถึงขั้นที่สำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถที่ครบองค์ ย่อมเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดได้ แม้ว่าเป็นกรรมที่ได้กระทำมาแล้วแสนโกฏีกับก็ตาม ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม เวลาที่ใกล้จะตาย จะทำให้อกุศลจิตเกิด

สำหรับขณะที่ใกล้จะตาย แบ่งออกเป็น ๒ กาล คือ มรณาสันนกาล ๑ และ มรณาสันนวิถิ ๑

มรณาสันนกาล คือ เวลาใกล้จะตาย แต่ไม่ใช่ชวณวิถิจิต & ขณะสุดท้าย ก่อนจุติจิตจะเกิด เพราะฉะนั้น มรณาสันนกาลอาจจะมีสภาพของจิตที่เป็นกุศลหรือที่เป็นอกุศลปรากฏให้รู้ได้ แต่สำหรับมรณาสันนวิถิ & ขณะจิตก่อนจุติจิตจะเกิดนั้น ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้เลยว่า เป็นผลของกรรมอะไรในชาติไหน เพราะว่าทุกคนก็หวังที่จะให้อกุศลกรรมหนึ่งกุศลกรรมใดในชาตินี้ให้ผล แต่ออกุศลกรรมที่ได้ทำมาแล้ว ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียว ในชาติก่อน ๆ ก็สามารถเป็นอุปนิสัยปัจจัย เป็นน่านักขณิกัมมปัจจัย เป็นชนกกรรมที่จะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด

ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม จิตจะเศร้าหมอง เพราะว่าอกุศลกรรมที่เป็นชนกกรรมทำให้อารมณ์ปรากฏ ทำให้ชวณวิถิจิต & ขณะสุดท้ายก่อนจะตายเป็นอกุศล ถ้าเป็นการนึกถึงกรรมที่ได้กระทำแล้วในชาตินี้ ขณะนั้นชื่อว่ามรณาสันนวิถินั้น มีกรรมเป็นอารมณ์ ชื่อว่ากรรมอารมณ์ เวลาที่จุติจิตดับ และปฏิสนธิจิตเกิดต่อ จะเป็นอุเบกขาสันตึรณอกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิ โดยมีอารมณ์เดียวกับชวณวิถิ & ขณะสุดท้ายก่อนจุติ

ถ้าในขณะนั้นไม่ได้คิดถึงกรรม แต่มีนิมิตของเหตุที่จะเกิด อาจจะเป็นไฟนรกทางมโนทวาร ขณะนั้นก็เป็คนคตินิมิตอารมณ์ เวลาที่จุติจิตดับ อุเบกขาสันตึรณอกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิ ก็มีอารมณ์เดียวกับอารมณ์ที่เป็นคตินิมิต

ถ้าเป็นการเห็นภาพของกรรม อาจจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการกระทำอกุศลกรรมนั้น ขณะนั้นก็มีกรรมนิมิตเป็นอารมณ์ เวลาที่จุติจิตดับ

อุเบกขาสันตึรณอกุศลวิบากก็ทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิหนึ่ง แล้วแต่ว่าจะเกิดในนรก หรือว่าเป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน โดยมีอารมณ์เดียวกับมรณาสันนวิธิ ๕ ขณะก่อนจุติจิต ซึ่งไม่มีใครสามารถจะรู้ได้เลย เวลาที่เป็นมรณาสันนกาลก็ยัง พอที่จะรู้ได้ แต่ในมรณาสันนวิธิจริง ๆ แล้วแต่กรรมหนึ่งกรรมใดจะเป็นชนกกรรมที่จะ ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ

๑๔๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๘

สำหรับกรรมอารมณ์ คือ การนึกถึงกรรม ย่อมเกิดได้ทางมโนทวาร
คติณิมิตอารมณ์ คือ การเห็นนิมิตของคติที่จะไป ปรากฏได้ทางมโนทวาร แต่สำหรับ
อารมณ์อื่นนอกจากนี้ทั้งหมดเป็นกรรมนิมิตอารมณ์ คือ เป็นนิมิตของกรรมหนึ่ง
กรรมใดที่จะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด อาจจะเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เห็นและดับไป
ขณะนั้นก็เป็นกรรมนิมิตอารมณ์ทางตา ในขณะที่ได้ยินเสียงหนึ่งเสียงใด โสตทวารวิถี
ดับไปแล้วจุติจิตเกิด ขณะนั้นก็มีเสียงนั้นเป็นกรรมนิมิตอารมณ์ จะเป็นกลิ้งก็ได้
เป็นรสก็ได้ เป็นโณสุพพะก็ได้

เพราะฉะนั้น สำหรับกรรมนิมิตอารมณ์ อารมณ์ใดก็ตามที่ไม่ใช่การคิดถึงกรรม
ซึ่งเป็นกรรมอารมณ์ ไม่ใช่คติณิมิตอารมณ์ เป็นกรรมนิมิตอารมณ์ทั้งหมด

กรรมนิมิตอารมณ์ปรากฏได้ทั้ง ๖ ทวาร อาจจะเป็นอารมณ์ทางตา หรือทางหู
หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ ซึ่งเลือกไม่ได้เลย

ถ. กรรมนิมิตอารมณ์จะเป็นสี่ เสียง กลิ่น รส โณสุพพะก็ได้ ใช่ไหม

ส. ได้ เพราะฉะนั้น บางคนกำลังเห็นอยู่ พอจักขุทวารวิถีจิตดับหมดแล้ว
จุติจิตก็เกิด เพราะฉะนั้น ก็มีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์

ถ. ถ้าในขณะที่จะตาย ในขณะนั้นไม่ได้มีการเจริญสติปัฏฐาน สี่จะปรากฏ
ในขณะนั้นได้ไหม คือ ไม่มีจิตที่จะระลึกว่าเป็นสี่จริง ๆ

ส. เวลานี้เห็น เมื่อจักขุทวารวิถีจิตดับแล้วจุติจิตเกิดต่อได้ทันที แต่ยังไม่
เกิด เพราะว่ากรรมยังไม่ทำให้จุติจิตเกิด ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ก็เห็นกันต่อไป
ได้ยินกันต่อไป คตินึกกันต่อไป แต่ในขณะที่เห็น และจักขุทวารวิถีจิตดับ จุติจิตเกิด
ต่อได้

ถ. ในขณะที่เห็นแล้ว อย่างในขณะนี้ก็เห็นเป็นรูปร่างสังขารต่าง ๆ และถ้าตายลงในขณะนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าสีปรากฏเวลาใกล้จะตาย เพราะว่าเห็นเป็นรูปร่างสังขารปรากฏในขณะที่ใกล้จะตาย ใช่ไหม

ส. ขณะนั้นเป็นมโนทวารวิถี ซึ่งมีรูปารมณฺต่อจากจักขุทวารวิถีเป็นอารมณฺได้ทั้ง ๖ ทวาร

ถ. กรรมอารมณฺ กรรมนิมิตอารมณฺ และคตินิมิตอารมณฺ ที่จะปรากฏกับชวนะ ๕ วิถีสุดท้ายนั้น ก็เนื่องจากชนกกรรมทำให้ปรากฏ ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. และกรรมอารมณฺ คือ ตัวเจตนาเจตสิกใช่ไหม

ส. กรรมอารมณฺเป็นอารมณฺ ขณะที่จิตนึกถึงกรรม เพราะฉะนั้น ต้องเป็นทางมโนทวารวิถี ต้องเป็นทางมโนทวาร

ถ. องค์กรรมเป็นเจตนาเจตสิก ใช่ไหม

ส. อกุศลจิตเกิดเพราะระลึกถึงกรรม โดยมีกรรมเป็นอารมณฺ จึงเป็นทางมโนทวาร

ถ. ในมรณาสันนกาลกับมรณาสันนวิถี มีอารมณฺเดียวกันได้ไหม

ส. ได้

ถ. จะต่างกันได้ ใช่ไหม

ส. ต่างกันก็ได้ อารมณฺเดียวกันก็ได้ เพราะว่าอารมณฺของมรณาสันนวิถีจริง ๆ ไม่มีใครสามารถรู้ได้เลย

ถ. แต่อารมณฺที่ปรากฏในขณะมรณาสันนกาล คือ เวลาใกล้จะตายเจ็บหนัก อารมณฺปรากฏอย่างใดอย่างหนึ่ง สมมติว่าสังขารมณฺเกิด ได้ยินเสียงอะไรก็ได้แล้วแต่ อารมณฺนั้นอาจจะเกิดได้ในมรณาสันนวิถี

ส. ปรากฏได้กับมรณาสันนวิถีจิต เพราะวามรณาสันนวิถีจิตหมายความว่าถึงชวนวิถีสุดท้าย ๕ ขณะก่อนจุติจิต แต่มรณาสันนกาล หมายความว่าถึงเวลาใกล้จะตายแต่ไม่ใช่มรณาสันนวิถี ๕ ขณะจิตนั้น

ถ. อาจารย์บอกว่า ในมรณาสันนกาลก็ดี มรณาสันนวิถีก็น่าดี ไม่มีทางที่จะทราบได้

ส. มรณาสันนกาลยังอาจจะทราบได้ แต่มรณาสันนวิถีน่าดีไม่มีทางรู้ได้เลย

ถ. ก่อนที่ธัมมิกอุบาสกจะถึงมรณาสันนวิถีก่อนหน้านั้นมีทนายไปนิมนต์พระมาสวด และธัมมิกอุบาสกสามารถเห็นรถของเทวดาทั้ง ๖ ชั้นมา แต่คงจะไม่ได้เกิดจากการได้ฟังการสวดมนต์

ส. ไม่มีใครจะรู้ได้ว่า ขณะจะตายจริง ๆ จะมีสภาพการณ์อย่างไร จะมีเสียงพระสวดหรือว่าจะเห็นดอกบัว หรือว่าจะอะไรก็แล้วแต่ ไม่มีใครสามารถรู้ได้

ถ. เหตุที่มีคตินิมิตตาของธัมมิกอุบาสก คงไม่ได้เกิดจากการสวดมนต์ก็ได้

ส. ถ้าเป็นกรรมนิมิตตาธรรม คือ เมื่อเห็นทางจักขุทวารวิถีนั่น สิ่งซึ่งทำให้กุศลจิตเกิด จิตผ่องใส เมื่อจักขุทวารวิถิจิตดับ จิตเกิดต่อ นั่นคือมีกรรมนิมิตเป็นอารมณ์ แต่ถ้ามีคตินิมิตเป็นอารมณ์ จะต้องเห็นทางมโนทวาร ซึ่งในขณะนั้นไม่มีใครรู้ได้ว่า มรณาสันนวิถีก่อน ขณะของธัมมิกอุบาสกมีอะไรเป็นอารมณ์ แต่รู้ได้ว่า เป็นผลของกุศลกรรม เพราะว่ามีผู้ที่แสดงไว้ว่าธัมมิกอุบาสกเกิดที่ไหน

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่เจริญกุศลอยู่เรื่อย ๆ เห็นสิ่งใดก็เป็นกุศล เวลาใกล้จะตายจริง ๆ การสะสมกุศลนั้นอาจทำให้จิตผ่องใสได้ แต่ไม่มีใครสามารถบอกได้จริง ๆ ว่า เมื่อจากโลกนี้แล้วจะไปอยู่ที่ไหน และจะมีอารมณ์อะไร

สัตว์ดิรัจฉานก็เกิดเป็นมนุษย์ได้ ทุกคนก็คงสงสัยใช่ไหมว่า กรรมอะไรทำให้สัตว์ดิรัจฉานเกิดเป็นมนุษย์ ก็ต้องมีอดีตกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้วนั่นเองเป็นปัจจัย และสำหรับมนุษย์ที่เกิดในอบายภูมิ ก็ต้องเป็นผลของอกุศลกรรมนั่นเองเป็นปัจจัย

ในขณะที่เป็นวิถิจิต ระหว่างที่กำลังเป็นวิถิจิตทางทวารหนึ่งทวารใดนั้น จิตเกิดไม่ได้เลย เพราะว่าจิตเกิดเป็นวิถิมุตตจิต เป็นทวารวิมุตตจิต เช่นเดียวกับปฏิสนธิจิตและภวังคจิต เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังเห็นเป็นจักขุวิญญาณ เป็นสัมผัสจิตเป็นผัสสะ เป็นสันตติระ เป็นชวณะ จะเป็นจิตเกิดไม่ได้ หลังจากทีวิถิจิตทั้งหมดดับแล้ว จิตเกิดจึงจะเกิดได้

เพราะฉะนั้น จุติจิตเกิดหลังจากที่ชวนจิตดับแล้วก็ได้ หลังจากทีตทาลัมพนจิต ซึ่งเป็นวิถิจิตต่อจากชวนจิตดับแล้วก็ได้ หรือว่าเมื่อวิถิจิตดับแล้ว ภวังคจิตเกิดต่อ จุติจิตเกิดต่อจากภวังคจิตก็ได้ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก

อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ข้อ ๒๐๕

มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่เกิดบนบกมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่เกิดในน้ำมากกว่า โดยแท้

นี่ก็ภพภูมิหนึ่งภูมิใดซึ่งแต่ละท่านอาจจะไปสู่ก็ได้ ต้องเป็นผู้ที่ไม่ประมาท

สัตว์ที่กลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่กลับมาเกิดในกำเนิดอื่นจาก มนุษย์มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่เกิดในมัชฌิมชนบทมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่เกิดใน ปัจจุบันชนบท ในพวกชาวมลัฑชะที่โง่เขลามากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่มีปัญญา ไม่โง่เง่า ไม่เงอะงะ สามารถที่จะรู้orroหแห่งคำเป็นสุภาสิตและคำเป็นทุภาสิตได้มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่เขลา โง่เง่า เงอะงะ ไม่สามารถที่จะรู้orroหแห่งคำเป็นสุภาสิตและ คำเป็นทุภาสิตได้มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่ประกอบด้วยปัญญาจักขุอย่างประเสริฐ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ตกอยู่ในอวิชชาหลงใหลมากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่ได้เห็นพระตถาคตมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่ได้เห็นพระตถาคตมากกว่า โดยแท้ สัตว์ที่ได้ฟังธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศไว้มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่ได้ฟัง ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศไว้มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่ได้ฟังธรรมแล้วทรงจำไว้ได้ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ได้ฟังธรรมแล้วทรงจำไว้ไม่ได้มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่ไตร่ตรอง orroหแห่งธรรมที่ตนทรงจำไว้ได้มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่ไตร่ตรองorroหแห่งธรรมที่ตน ทรงจำไว้ได้มากกว่าโดยแท้

บางท่านจำได้ นามธรรม รูปธรรม จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ จำชื่อได้ แต่ สัตว์ที่ไม่ไตร่ตรองorroหแห่งธรรมที่ตนทรงจำไว้ได้มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่รู้ทั่วถึงอรรถ ไม่รู้ทั่วถึงธรรม แล้วปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่สลดใจในฐานะที่ตั้งแห่งความสลดใจมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่สลดใจในฐานะที่ตั้งแห่งความสลดใจมากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่สลดใจเริ่มตั้งความเพียรโดยแยบคายมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่สลดใจไม่เริ่มตั้งความเพียรโดยแยบคายมากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ได้กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วไม่ได้สมาธิ ไม่ได้เอกัคคตาจิต มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่ได้ข่าวอันเลิศและรสอันเลิศมีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่ได้ข่าวอันเลิศและรสอันเลิศ ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยการแสวงหาด้วยภักดีที่นำมาด้วยกระเบื่องมากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่ได้อรรถรส ธรรมรส วิมุตตริส มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่ไม่ได้อรรถรส ธรรมรส วิมุตตริส มากกว่าโดยแท้

เปรียบเทียบในชมพูทวีปนี้ มีส่วนที่นารีนรมย์ มีป่าที่นารีนรมย์ มีภูมิประเทศที่นารีนรมย์ มีสระบิภกขณที่นารีนรมย์เพียงเล็กน้อย มีที่ดอน ที่ลุ่ม เป็นลำน้ำ เป็นที่ตั้งแห่งตอและหนาม มีภูเขาระเกะระกะเป็นส่วนมาก ฉะนั้น เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ได้อรรถรส ธรรมรส วิมุตตริส

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล ฯ

ยากจริง ๆ ไซ้ไหม โดยพระธรรมที่ทรงแสดงจะเห็นได้ว่า การกลับมาสู่ความเป็นมนุษย์ไม่ใช่ของง่าย เพราะว่าชีวิตในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตเกิดมากกว่ากุศลจิต แต่อย่างไรก็ตามถ้าเป็นเพียงอกุศลจิต ยังไม่ถึงอกุศลกรรม ก็เพียงแต่สะสมเป็นอุปนิสัยทำให้มีความพอใจมากมายทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยง่าย หรือทำให้เป็นผู้ที่เจ้าโทสะ ผู้ที่ริษยา หรือมีความตระหนี่มาก ซึ่งนั่นเป็นอกุศลจิตที่ยังไม่ใช่ขั้นอกุศลกรรม แต่ถ้าเป็นอกุศลกรรม ก็ทำให้อกุศลวิบากจิตเกิดได้

๗ ดวง

ข้อ ๒๐๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์และในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย

ทุกคนที่เป็นมนุษย์ก็หวังจะได้เกิดเป็นมนุษย์อีก หรือมิฉะนั้นก็เกิดในสวรรค์ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

... สัตว์ที่จุติจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์และในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

แม้ว่าใครมีกุศลกรรมที่ทำให้เกิดในสวรรค์แล้ว ก็ไม่เที่ยง ก็ยังจะต้องจุติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

สัตว์ที่จุติจากเทพยดากลับมาเกิดในเทพยดาและในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากเทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดดิรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ถ้าเป็นผลของการอบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิต ทำให้บุคคลนั้นเกิดเป็น รูปพรหมภูมิ เมื่อจุติจากรูปพรหมภูมิจะไม่เกิดในอบายภูมิทันที แต่จะเกิดในสุคติภูมิ ซึ่งไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ได้ เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตก็ประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ อโลภเหตุและอโทสเหตุ เป็นทวิเหตุบุคคล หรือเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา คือ ประกอบด้วยเหตุ ๓ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ เป็นติเหตุบุคคล

สำหรับผู้ที่จุติจากพรหมโลก จะไม่เกิดในอบายภูมิทันที แต่ผู้ที่จุติจากความเป็นมนุษย์ หรือจากสวรรค์ จะเกิดในอบายภูมิทันทีได้

สำหรับรูปพรหมบุคคล เวลาจุติจากรูปพรหมบุคคล ถ้าไม่ปฏิสนธิในรูปภูมิ ขั้นสูงขึ้นไป ก็จะไม่ปฏิสนธิในกามสุคติภูมิ เป็นติเหตุบุคคล คือ ปฏิสนธิจิต ประกอบด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตนั้นก็ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่ยังไม่ได้เจริญความสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิซึ่งเป็น
ฌานจิต ก็ยังมีปัจจัยทำให้เกิดในอบายภูมิเมื่อจุติจากมนุษย์หรือจุติจากสวรรค์
สำหรับสัตว์ที่จุติจากนรก ตีรจฉาน ปิตติวิสัย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สัตว์ที่จุติจากนรก ตีรจฉาน ปิตติวิสัยกลับมาเกิดในมนุษย์และเทพยดา
มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากนรกไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์ตีรจฉาน เกิดใน
ปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

เปรียบเทียบในชมพูทวีปนี้ มีสวนที่นารีนรมย์ มีป่าที่นารีนรมย์ มีภูมิประเทศ
ที่นารีนรมย์ มีสระโบกขรณีที่นารีนรมย์เพียงเล็กน้อย มีที่ดอน ที่ลุ่ม เป็นลำน้ำ
เป็นที่ตั้งแห่งตอและหนาม มีภูเขาระเกะระกะเป็นส่วนมากโดยแท้ ฉะนั้น ฯ

น่ากลัวไหม ประมาทไม่ได้เลยจริง ๆ แต่ถ้าเป็นผู้ที่สะสมบุญอยู่สม่ำเสมอ
เรื่อย ๆ ก็มีโอกาที่จะทำให้อุคติพอหวังได้ เป็นที่หวังได้ เหมือนกับการเกิดในชาตินี้
ในภูมิมนุษย์ ซึ่งต้องเป็นผลของกุศล เป็นผลของกุศลกรรมหนึ่ง และก็ยากแสนยาก
ที่จะทำให้เกิดในภูมิมนุษย์ แต่ทุกท่านก็ได้เกิดมาแล้วเป็นมนุษย์ด้วยผลของกุศลกรรม

เพราะฉะนั้น มีโอกาสสำหรับผู้ที่ย่อบรมเจริญกุศลกรรม โดยเฉพาะในเรื่องของ
การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ย่อมเป็นปัจจัยทำให้อุคติเป็นที่หวังได้
แต่ไม่แน่ จนกว่าจะเป็นพระอริยบุคคล

ถ. ทำไมเมื่อจุติจากพรหมภูมิแล้วไม่ไปอบายภูมิทันที ทั้ง ๆ ที่ไม่บังเกิด
ในพรหมภูมิอีกเพราะฌานเสื่อม

สุ. เป็นผู้ที่สามารถระงับความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่ง
เท่ากับระงับอกุศลกรรมได้มาก ไซ้ไหม เพราะว่าผู้ที่ยังมีกิเลสมาก และไม่ได้อบรม
เจริญความสงบที่เป็นกุศลถึงขั้นฌานจิต จะเห็นได้ว่า จิตใจหวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่
ปรากฏ แม้จะรู้ว่าเมตตาเป็นสิ่งที่ดี แต่เวลาเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจหรือบุคคลที่ไม่ชอบ
เมตตาก็เกิดไม่ได้ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าดี แต่ผู้ที่ย่อบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิต กุศลจิตต้อง
เกิดบ่อยจนกระทั่งมีกำลัง เป็นความสงบที่มั่นคงประกอบด้วยสมาธิขั้นต่าง ๆ จนถึง
สมาธิที่แนบแน่น และต้องไม่เสื่อมด้วย จึงสามารถเกิดในพรหมโลกได้ แต่ถ้ามี

อกุศลกรรมที่มีกำลังมาตัดรอน ทำให้ฌานจิตนั้นเสื่อม ก็ไม่สามารถเกิดในพรหมโลกได้ เพราะฉะนั้น ก็จะเกิดในกามสุคติภูมิ หรือว่าอบายภูมิได้

ถ. อกุศลกรรมที่มาตัดรอนทำให้ฌานเสื่อมนั้น อย่างเช่น โทสะ ได้ไหม

ส. อย่างท่านพระเทวทัต ความริษยา

ถ. แต่ทำไมโทสะซึ่งเป็นอกุศลกรรมไม่สามารถส่งผลให้เกิดในอบายภูมิได้

ส. ถ้าฌานเสื่อม หมายความว่า ฌานไม่เกิดก่อนจุติ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ไปเป็นพรหมบุคคลอยู่แล้ว

ถ. แต่โทสะในขณะนั้นไม่ได้นำไปสู่อบายหรือ

ส. ท่านพระเทวทัตเวลานี้ก็อยู่ในอบายภูมิอยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ที่ได้ฌานสามารถที่จะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ แต่อกุศลกรรมเป็นปัจจัยทำให้มรณาสันนวิธีเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น ก็เกิดในอบายภูมิ

ถ. แต่ท่านพระเทวทัตอยู่ในมนุษยภูมิ ไม่ได้เป็นพรหมบุคคล

ส. กว่าจะได้ไปเกิดบนนั้น พรหมบุคคล ฌานจิตต้องไม่เสื่อมในครั้งที่ เป็นมนุษย์

ถ. อรรณรส ธรรมรส วิมุตติรส วิมุตติรสนี้คงหมายถึงพระนิพพาน

ส. การหลุดพ้น การดับกิเลส

ถ. แต่อรรณรส ธรรมรส หมายถึงอะไร

ส. อรรถโดยมากหมายถึงผล ธรรมหมายถึงเหตุ

ถ. หมายถึงการที่เราศึกษาธรรม และมีความเข้าใจ มีความซาบซึ้งอย่างนี้ได้หรือเปล่า

ส. และประพฤติปฏิบัติตามด้วย อย่างเรื่องของกรรม กัมมัฏสสกตาญาณ เป็นผู้ที่เชื่อในเรื่องของกรรม เพียงเรื่องใหม่ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มั่นคงในกัมมัฏสสกตาญาณจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน จึงจะเป็นผู้ที่แน่ใจจริง ๆ ว่า ที่เสียงกำลังปรากฏในขณะนี้ บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นผลของกรรม

๑๔๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๘

ถ. ฉะนั้น ผู้ที่เรียกว่า รู้ธรรมรส รู้ธรรมรส ต้องเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรมจนเข้าใจซาบซึ้ง และปฏิบัติตามพระธรรมนั้น

ส. ใช่ เพราะบางท่านก็กล่าวว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ แต่ถ้าสติปัญญาไม่เกิด ไม่ได้ศึกษาในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังคิดนึก จะถือว่าเข้าใจในลักษณะของนามธรรมได้ไหม หรือว่าเข้าใจขั้นไหน เข้าใจเพียงขั้นฟัง และรู้ว่าสภาพรู้มี คิดได้ นึกได้ว่า นั่นคือสภาพรู้ เพราะว่าสิ่งที่คิดไม่ได้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ พวกนี้ไม่มีสภาพรู้ ไม่ใช่สภาพรู้ ซึ่งนั่นเป็นเพียงการคิด และเข้าใจในขั้นคิด แต่ลักษณะของกำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ซึ่งไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพรู้ชนิดหนึ่ง เป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้ ความเข้าใจจะต้องเพิ่มขึ้นด้วย

ไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า มีนามธรรมและรูปธรรม ไม่มีตัวตน แต่ขณะกำลังเห็น เป็นนามธรรมอย่างไร ที่จะให้เข้าใจคือสติปัญญาต้องเกิด ศึกษา ระลึกรู้ จนกระทั่งรู้ว่านามธรรมคืออย่างนี้ สภาพรู้คืออย่างนี้ ธาตุรู้คืออย่างนี้

ถ. ถ้าอย่างนั้นผู้ที่จะได้ธรรมรส ธรรมรสนี้ ต้องเป็นผู้ที่สติเกิดและประจักษ์ถึงลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมจริง ๆ จึงจะได้ธรรมรส ธรรมรส

ส. ต้องตามลำดับขั้น คือ ไม่ใช่ผู้ที่เห็นว่า เป็นผู้รู้แล้วว่านามธรรมเป็นสภาพรู้ เท่านั้นยังไม่พอ ต้องในขณะที่กำลังเห็น และเป็นผู้ที่เข้าใจ เป็นผู้พิจารณา เป็นผู้ศึกษาจนกว่าจะประจักษ์แจ้งได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่อยู่ในโลกนี้อาจจะเป็นผู้ที่มีทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เวลาจากไปสู่อายกัมมิ จะไม่มีอะไรจากชาตินี้ติดตามไปเลยสักอย่างเดียว

ผู้ที่อยู่ในโลกนี้ ในชาตินี้ อาจจะเป็นผู้ที่มีความรู้สูง มีการศึกษามาก เป็นผู้เฉลียวฉลาดในทางโลก แต่เมื่ออกุศลกรรมให้ผล จูติจิตเกิดและดับไป ปฏิสนธิจิต

เกิดต่อในอบายภูมิจิต ความเป็นผู้ฉลาดใด ๆ จะไม่เหลือเลย เพราะว่าปฏิสนธิจิตเป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ เป็นอเหตุกจิต เป็นอกุศลวิบากจิต

อกุศลวิบากจิตนี้ไม่ต้องประกอบด้วยเหตุใด ๆ เลย เพราะว่าเมื่อกรรมคือเหตุมีได้แก่ โลกเหตุก็ดี โทสะเหตุก็ดี โมหเหตุก็ดีเกิดขึ้น กระทำกรรมสำเร็จลงไปแล้ว ผลต้องเกิด เพราะฉะนั้น ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุ สภาพของผลนั้นไม่ประกอบด้วยเหตุ เพียงแต่ว่าเมื่อเหตุมี ผลก็เกิดเท่านั้นเอง ไม่จำเป็นต้องมีเหตุเกิดร่วมด้วย

กุศลกรรมที่กระทำไป ต้องประกอบด้วยอโลภเจตสิก และอโทสะเจตสิก ขณะที่มีความโลภ ความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น ขณะนั้นกระทำกุศลไม่ได้ แม้แต่ทานก็สละให้ไม่ได้ การที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นก็ทำไม่ได้ เพราะว่ามีความเห็นแก่ตัว การปฏิบัติธรรมก็เป็นไปไม่ได้ เพราะวากำลังสนุกสนานรื่นเริง ไปเที่ยวสนุกสนานดีกว่าที่จะฟังพระธรรม หรือที่สติจะระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น เมื่อมีโลภะ โทสะ โมหะเป็นเหตุของอกุศล ทำให้เกิดอกุศลวิบาก อกุศลวิบากนั้นไม่ต้องประกอบด้วยเหตุ หรือเมื่อเป็นกุศลกรรม กุศลกรรมต้องประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ และบางครั้งก็ประกอบด้วยอโมหะ เมื่อกรรมสำเร็จลงไปแล้วให้ผล ผลคือวิบากนั้นไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยเหตุ เป็นอเหตุกกุศลวิบากจิตด้วย

แต่ทางฝ่ายกุศล มี ๒ ประเภท คือ นอกจากจะให้ผลเป็นอเหตุกกุศลวิบากแล้วยังให้ผลเพิ่มอีกเป็นมหาวิบาก หรือสเหตุกวิบาก คือ วิบากที่ประกอบด้วยเหตุ และจำแนกคนที่เป็นสุคติบุคคลให้ต่างกันไปอีก คือ เป็นคนที่ประกอบด้วยปัญญาหรือไม่ประกอบด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น อเหตุกจิตที่เป็นวิบาก คือ ที่เป็นผลของกรรม มี ๑๕ ดวง อเหตุกจิตทั้งหมดมี ๑๘ ดวง เป็นวิบากจิต ๑๕ ดวง เป็นกิริยาจิต ๓ ดวง

สำหรับอเหตุกจิตที่เป็นวิบาก เป็นผลของกรรม เป็นอกุศลวิบาก ๗ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๘ ดวง

แสดงให้เห็นว่า กรรม ทั้งกุศลและอกุศล เมื่อให้ผล ให้ผลเป็นวิบากจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ เป็นอเหตุกวิบาก เช่น ทางตา ถ้าเป็นอกุศลวิบากก็เป็นจิตที่เห็นเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา เห็นสิ่งที่ไม่ดี ถ้าเป็นผลของกุศลกรรมทางตา ก็คือเป็นจักขุวิญญาณ เห็นสิ่งที่ดี เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาเท่านั้นเอง เป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุใด ๆ ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเห็นสิ่งที่ไม่ดี หรือเห็นสิ่งที่ดี จิตที่เห็นนั้นก็ไม่ได้ประกอบด้วยเหตุ และในวันหนึ่ง ๆ ก็เท่านั้นเอง คือ อเหตุกจิตเกิด ทำกิจการงานมากมาย

หลังจากปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อดำรงภพชาติเป็นกระแสภวังค์ ขณะนั้นยังไม่ได้รับผลของกรรมหนึ่งกรรมใดทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะในขณะที่กำลังเป็นภวังค์ ขณะนั้นไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิท ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม ภพภูมิไหนก็ตาม ขณะที่ เป็นภวังคจิต ไม่ใช้การรับผลของกรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

สำหรับวิถีจิตแรกที่เกิดทุกภพภูมิ คือ โลกชนวิถี จะเกิดต่อจากภวังคจิต โดยมีมโนทวาราวชชนจิตเกิดก่อน เพราะจะเปลี่ยนสภาพของจิตจากวิบากซึ่งทำกิจภวังค์เป็นวิบากอื่นแทนที่ไม่ได้ เนื่องจากในขณะที่นั้นภวังคจิตกำลังทำกิจสืบต่อดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้นอยู่ เป็นผลของกรรมนั้นที่จะทำให้ยังไม่ตาย ส่วนการที่กรรมใดให้ผลทางตาเห็นสิ่งใด ทางหูได้ยินเสียงอะไรนั้น แล้วแต่ว่ากรรมหนึ่งกรรมใดได้ปัจจัยพร้อมเมื่อไร ก็จะทำให้วิบากจิตนั้น ๆ เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น วิถีจิตแรกทางมโนทวารของทุกภพภูมิ มโนทวาราวชชนจิตต้องเกิดก่อน จึงจะเป็นวิถีจิตได้ เพราะว่าวิถีจิตแรกต้องเป็นมโนทวาราวชชนจิต หรือปัญจทวาราวชชนจิต จะเป็นจิตเห็น จักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณแทนที่ไม่ได้

สำหรับทางมโนทวาร ไม่มีจักขุวิญญาณ ไม่มีโสตวิญญาณ ไม่มีชานวิญญาณ ไม่มีชีวหาวิญญาณ ไม่มีกายวิญญาณ ไม่มีสัมผัสวิญญาณ เพราะสัมผัสวิญญาณจิต

เป็นวิบากจิตซึ่งเกิดขึ้นสืบต่อจากจักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณเท่านั้น สัมผัสจึงจะเกิดขึ้นจิตจะไม่เกิดทางมโนทวารเลย

เพราะฉะนั้น เมื่อภวังคจิตดวงสุดท้ายดับไป มโนทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นเหตุกิริยาจิตเกิดและดับไป โลกขวัณจะเกิด ยินดีพอใจในภพภูมิที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้นและดับไป หลังจากนั้นภวังคจิตก็เกิด ดำรงภพชาติสืบต่อไปอีกจนกว่ากรรมหนึ่งกรรมใดจะให้ผลทางทวารหนึ่งทวารใด

การที่วิบากจิตเกิดขึ้นรับผลของกรรมหนึ่งกรรมใด ทางทวารหนึ่งทวารใด จิตดวงไหน หรือจิตประเภทไหนจะเกิดก่อน คือว่า วิบากจิตซึ่งเป็นจักขุวิญญาณจะเกิดต่อจากภวังคจิตทันทีไม่ได้ การที่จะเปลี่ยนการรับผลของกรรมจากทวารวิมุตติเป็นทวารหนึ่งทวารใด วิธีจิตไหนจะเกิดก่อน จิตประเภทไหนจะเกิดก่อน

ก็คือปัญจทวาราวชชนจิต ถ้าเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ปัญจ แปลว่า ๕ อวชชนะ แปลว่า รำพึง หรือรู้ว่าอารมณ์กระทบที่ทวารหนึ่งทวารใดใน ๕ ทวาร

เมื่อปฏิสนธิจิตดับ ภวังคจิตเกิดต่อ จากนั้นจึงเป็นวิธีจิต ซึ่งชวนวิธีแรกต้องเป็นชวนวิธีทางมโนทวารก่อน เพราะฉะนั้น ในภพหนึ่งชาติหนึ่ง วิธีจิตแรกที่เกิดต้องเป็นมโนทวาราวชชนจิต เมื่อดับไปแล้ว โลกมูลจิตเกิดทำชวนกิจสืบต่อจากมโนทวาราวชชนจิต ๗ ขณะ และกัณฑ์ และเป็นภวังค์ต่อ ยังไม่ใช้การรับผลของกรรมจริง ๆ เป็นแต่เพียงความยินดีพอใจในภพภูมิที่เกิด เพราะว่าวิบากจิตทางมโนทวารมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมี แต่เวลาที่เกี่ยวกับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นเรื่องของวิบากทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสแต่ละขณะจะเป็นวิบากจิต คือ เป็นผลของกรรม

แต่ก่อนที่วิบากจะเปลี่ยนจากภวังคจิตที่กำลังดำรงภพชาติสืบต่อความเป็นบุคคลนั้น ที่จะให้เกิดวิบากเพราะกรรมอื่นขึ้น ต้องมีวิธีจิตแรกซึ่งเป็นกิริยาจิต คือปัญจทวาราวชชนจิตเกิดก่อน ต่อจากนั้นจึงจะเป็นจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ หรือว่าโสตวิญญาณที่กำลังได้ยินเดี๋ยวนี้ หรือถ้าเป็นทางจมูกก็เป็นฆานวิญญาณที่

กำลังได้กลิ่น ขณะที่ได้รับประทานอาหารก็เป็นชีวหาวิญญูณที่กำลังลิ้มรส ขณะนี้ที่กำลังกระทบสัมผัสก็เป็นกายวิญญูณ เป็นวิบากจิต เป็นการรับผลของกรรมต่างหากจากภวังคจิต ซึ่งจะต้องเป็นไปทางทวารทั้ง ๕

ถ. ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องของสมองว่า เกี่ยวกับจิต เจตสิก คือ ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ มนสิการ อย่างไบบ้าง

ส. จิต เจตสิก เป็นสภาพรู้ และมีวัตถุ คือ รูปเป็นที่เกิด นี่คือตามที่ทรงแสดง มันทสมองก็เป็นรูป ซึ่งไม่ปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชะ

ถ. จิต เจตสิก จะมีสัญญา ความจำ จะเปรียบเสมือนหนึ่งว่า จิต เจตสิก ได้ใช้ให้มันสมองเก็บภาพ ความจำต่าง ๆ ได้ไหม

ส. ไม่มีตัวตนที่จะสามารถใช้สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้เลย แม้แต่จิตที่เกิดในขณะนี้ก็ไม่ใช่ว่าไปอยู่ที่หนึ่งที่เคยมาก่อนและมาเกิดขึ้น แต่อาศัยเหตุปัจจัยพร้อมเมื่อไรจิตประเภทหนึ่งก็เกิดขึ้นทำกิจการงานของจิตประเภทนั้น และกัณฑ์ เท่านั้นเอง

ถ. ผมสงสัยว่า ที่แพทย์เขาทดลองให้ดู ใช้ไฟฟ้าจี้จุด ๆ หนึ่งว่า จุดนี้จะบังคับให้มือนั้นมือนี้นี้เคลื่อนไหว อีกจุดหนึ่งบังคับให้ขานั้นขานี้เคลื่อนไหว แต่ละจุดสามารถบังคับได้

ส. โดยสมมติบัญญัติ มีแขน มีขา มีมันสมอง มีปอด มีตับ มีม้าม มีหัวใจ แต่โดยปรมาตมธรรมก็เป็นรูป ซึ่งเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และส่วนผสมของรูปที่อยู่ในร่างกายก็เป็นปัจจัยให้เกิดจิตแต่ละประเภททางทวารต่าง ๆ แล้วแต่ว่าจะกระทบทางทวารไหน ถ้ากระทบกับกายปสาทก็เป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกทางกาย และเมื่อมีความรู้สึกทางกายเกิดขึ้น ก็มีสัญญาความจำในสิ่งที่ปรากฏทางกายชั่วขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง

ถ. จะกล่าวได้ไหมว่า สัญญา ความจำ เหมือนอย่างเลนส์ที่เก็บภาพในสมอง

ส. ไม่จำเป็นต้องเปรียบกับอะไรเลย ให้รู้ว่าสัญญาเจตสิกเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง และเกิดกับจิตดวงไหนก็มีอารมณ์เดียวกับจิตดวงนั้น แต่จิตเป็นสภาพรู้ ทำกิจรู้ สัญญาเป็นเจตสิกซึ่งเป็นสภาพจำ เวลาเกิดขึ้นก็จำหมายในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ และมีอารมณ์เดียวกับจิต

ถ้าคิดทางวิชาการอื่น จะเต็มไปด้วยจิตประเภทต่าง ๆ ตามหลักของจิตวิทยา หรือไม่ตามหลักของแพทย์ก็จะมีรูปต่าง ๆ แต่ถ้าคิดโดยปรมัตถธรรมแล้ว ไม่มีอะไรพ้นไปจากจิต เจตสิก รูป

มันสมองก็ต้องเป็นรูป ซึ่งประกอบด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สีส กลิ่น รส โอชา และต้องมีกายปสาท เวลาที่กระทบสัมผัสกายปสาทก็ทำให้รู้วาทขณะนั้นรูปอะไรปรากฏ รูปเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ส่วนที่จะสมมติเรียกสิ่งปรากฏนั้นว่าอะไร ก็แล้วแต่วิชาการต่าง ๆ

แต่ละวิชาการ ก็ต้องแยกกัน ถ้าเป็นวิชาทางปรมัตถธรรม ไม่มีอะไรที่พ้นจากจิต เจตสิก รูป จะเรียกว่า มันสมอง ก็ต้องเป็นรูป เรียกว่า ปอด ม้าม หัวใจ เลือด กระดูก เอ็น ก็ต้องเป็นรูป เป็นมหาภูตรูป กับอุปาทยารูป

การให้ผลของกรรมในภุมิที่มีชั้น ๕ ต้องอาศัยรูป ปราศจากรูปไม่ได้เลย

ภุมิทั้งหมด มี ๓๑ ภุมิ เป็นปัญจโวการภุมิ คือ ภุมิที่มีชั้น ๕ ๒๖ ภุมิ เป็นจตุโวการภุมิ คือ ภุมิที่มีชั้น ๔ ๔ ภุมิ ได้แก่ อรูปพรหมภุมิ ๔ เป็นเอกโวการภุมิ คือ ภุมิที่มีชั้น ๑ ๑ ภุมิ ได้แก่ อสัณฺณสตตตภุมิ

สำหรับภุมิที่มีชั้น ๕ ๒๖ ภุมนั้น ได้แก่ อบายภุมิ ๔ มนุษยภุมิ ๑ สวรรค์ ๖ รวมเป็นกามภุมิ ๑๑ ภุมิ และรูปพรหมภุมิ ภุมิของพรหมที่ยังมีรูป จึงเป็นภุมิที่มีชั้น ๕ อีก ๑๕ ภุมิ รวมเป็นภุมิที่มีชั้น ๕ ๒๖ ภุมิ

บุคคลใดก็ตามที่เกิดในภุมิที่มีชั้น ๕ และจะรับผลของกรรมนั้น ต้องอาศัยรูปทั้งสิ้น จะปราศจากรูปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า กรรมเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นเพื่อรับผลของกรรม ไม่ว่าจะเป็นในอบายภุมิ ๔ เกิดในนรก กรรมก็ทำให้รูปเกิดขึ้นเพื่อที่จะรับผลของกรรม เกิดเป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือว่า

เกิดในกามสุคติภูมิ ๗ คือ เกิดเป็นมนุษย์ หรือเกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น หรือเกิดในรูปพรหมภูมิภูมิใดภูมิหนึ่งในรูปพรหมภูมิ ๑๕ ภูมิ ก็ต้องอาศัยรูปเป็นทางที่จะรับผลของกรรมตั้งแต่ปฏิสนธิกาล คือ ตั้งแต่เกิดขึ้น

การอาศัยรูปเกิดขึ้นรับผลของกรรมทั้งหลายในภูมิที่มีชั้น ๕ นั้น ตั้งแต่ปฏิสนธิกาล คือ ตั้งแต่ในขณะที่เกิด เพราะว่ากรรมหนึ่งทำให้วิบากจิตทำกิจปฏิสนธิและถ้าเป็นกรรมที่เนื่องกับรูป ยังเป็นไปกับรูปอยู่ จะทำให้เกิดในภูมิซึ่งมีรูป เพราะฉะนั้น ในขณะที่ยกกรรมนั้นทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด กรรมนั้นจะทำให้กัมมชรูปเกิดร่วมด้วย ทุกคนตอนเกิดเป็นมนุษย์ กรรมหนึ่งทำให้วิบากจิตซึ่งเป็นกุศลวิบากเกิดพร้อมกับกัมมชรูป

สำหรับในรูปพรหมภูมิตานั้น ที่กรรมทำให้วิบากเกิดขึ้นรับผลของกรรมโดยไม่ต้องอาศัยรูป เพราะว่ารูปพรหมไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ตราบใดที่มีการเกิด ก็ต้องเป็นผลของกรรม แต่เมื่อเป็นผลของอรุพฌานกุศล จึงทำให้เกิดเป็นอรุพพรหมบุคคลในอรุพพรหมภูมิซึ่งไม่มีรูปใด ๆ เลย เพราะฉะนั้น การรับผลของกรรม คือ ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นพร้อมเจตสิกเป็นอรุพฌานวิบาก เป็นผลของกรรม และในขณะที่เป็นภวังคจิตดำรงสภาพชาติการเป็นอรุพพรหมบุคคล ในขณะนั้นเป็นผลของอรุพฌานซึ่งไม่ต้องอาศัยรูปใด ๆ ทั้งสิ้น ช่วงขณะนั้น เป็นการรับผลของกรรมโดยเกิดเป็นอรุพพรหมบุคคล

ถ้าใครสามารถระงับกิเลสทางหนึ่งทางใด และเกิดในภูมิซึ่งกิเลสนั้นถูกระงับไว้ได้จะทำให้การรับผลของกรรมน้อยลง เช่น ในรูปพรหมภูมิ ไม่มีการรับผลของกรรมทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะว่าไม่มีขานประสาท ไม่มีชีวหาประสาท ไม่มีกายประสาท มีแต่การรับผลของกรรมเพียงทางตา ทางหู เพราะฉะนั้น ก็สบายขึ้น คือ ไม่ต้องลำบากเดือดร้อนเกี่ยวกับเรื่องจมูก เรื่องลิ้น เรื่องกาย มีแต่เพียงจักขุประสาทที่เห็น และโสตประสาทที่ได้ยิน

๑๔๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๒๘

ผลของกรรมที่ทำให้เกิดในอสังขญสัตตาพรหมภูมิ คือ มีรูปเกิดขึ้น เป็นรูปปฏิสนธิโดยที่ไม่มีจิตเจตสิกเกิดเลย ด้วยกำลังของปัญจมนานซึ่งคลายความพอใจยินดีในนามธรรม

ในขณะที่เป็นอสังขญสัตตาพรหม ไม่ต้องรับผลของกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ผิดกับรูปพรหมภูมิ เพราะว่ารูปพรหมภูมิมีปฏิสนธิจิต มีภวังคจิตซึ่งดำรงสภาพชาติความเป็นรูปพรหมบุคคล และมีอายุที่ยืนยาวมาก แต่สำหรับอสังขญสัตตาพรหม เป็นรูปปฏิสนธิ เมื่อไม่มีนามคือจิตเจตสิกเกิดเลย จึงไม่มีวิบากคือการรับผลของกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีจิตประเภทหนึ่งประเภทใดเลยระหว่างที่ยังเป็นอสังขญสัตตาพรหมบุคคล

เพราะฉะนั้น ถ้ามีคำถามว่า ปฏิสนธิไม่มีอารมณ์ มีไหม มี ได้แก่ รูปปฏิสนธิเป็นอสังขญสัตตาพรหม แต่ถ้าถามว่า ปฏิสนธิจิตไม่มีอารมณ์ มีไหม ไม่มี เพราะถ้าเป็นจิต ต้องรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทหนึ่งประเภทใดทั้งสิ้น

ถ้าถามสั้น ๆ ว่า ปฏิสนธิไม่มีอารมณ์มีไหม ตอบว่า มี คือ รูปปฏิสนธิของอสังขญสัตตาพรหมบุคคล แต่ถ้าถามว่า ปฏิสนธิจิตไม่มีอารมณ์มีไหม ต้องตอบว่า ไม่มี เพราะไม่ว่าจิตประเภทใดก็ตาม เกิดขึ้นในภพภูมิใดก็ตาม ต้องรู้อารมณ์ ต้องมีอารมณ์ทั้งนั้น

สำหรับการรับผลของกรรมของแต่ละท่าน มีรูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิโดยที่ไม่รู้เลยว่า เมื่อเกิดมากกรรมนั้นทำให้กัมมชรูปคือรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานเกิดร่วมด้วย จนกระทั่งแม้ในขณะที่ตื่นขึ้นมาก็มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็ยังไม่รู้ว่าแท้จริงแล้วกรรมนั่นเองเป็นสมุฏฐานเป็นปัจจัยให้มีจักขุปสาท การเห็นในขณะนี้จึงเกิดขึ้นเป็นวิบากจิตรับผลของกรรมแล้วแต่ว่าจะเห็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดี ในขณะที่ได้ยินเสียง ทั้ง ๆ ที่มีกรรมที่ได้กระทำ

แล้ว และกรรมนั้นเองเป็นปัจจัยทำให้โสตปสาทเกิดขึ้น ก็ยังไม่ได้พิจารณาว่า ในขณะที่กำลังได้ยินนี้ ก็เพราะกรรมนั้นเองเป็นปัจจัยทำให้โสตปสาทเกิด ทำให้กระทบกับเสียง ทำให้โสตวิญญานซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดขึ้นได้ยิน

นี่คือชีวิตประจำวันซึ่งควรที่จะได้ทราบว่า การรับผลของกรรมในภุมิที่มีขั้นที่ ๕ นั้น ปราศจากอุปมาไม่ได้เลย และกรรมทำให้รูปเกิดตั้งแต่ปฏิสนธิ ซึ่งต่างกันไปตามกำเนิดต่าง ๆ ในภุมิต่าง ๆ เพราะว่ากำเนิดมี ๔ ได้แก่ อัณฑชะกำเนิด เกิดในไข่ ๑ ชลาพุชะกำเนิด เกิดในครรภ์ ในท้องของมารดา ๑ สังเสทชะกำเนิด เกิดในที่ชื้นแฉะ ๑ โอปปาทิกะกำเนิด คือ เกิดผุดขึ้นเป็นตัว ไม่ต้องเกิดในไข่หรือไม่ต้องเกิดในครรภ์ ที่จะต้องค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้น

สำหรับดิรัจฉาน ปิตติวิสัยคือพวกเปรต และมนุษย์ ได้กำเนิดทั้ง ๔ ส่วนผู้ที่เกิดในนรก หรือเกิดเป็นเทพ เป็นโอปปาติกะกำเนิด

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กรรมให้ผล ทำให้เกิดขึ้นในภพภูมิต่าง ๆ กัน รูปที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตต้องต่างกันตามภพภูมิด้วย เช่น ถ้าเป็นโอปปาติกะกำเนิด คือ เกิดในนรก หรือเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ ในกามสุคติภูมิ จะมีกลุ่มของรูปเกิดทันที ๗ กลุ่ม คือ จักขุทสกะ ได้แก่ กลุ่มของรูปซึ่งมีจักขุปสาท เพราะฉะนั้น ต้องมีมหาภูตรูป ๔ อรูปาทายรูป ๔ ชีวิตินทริยรูป ๑ และจักขุปสาทรูป ๑ รวมเป็น ๑๐ รูปด้วยกันในกลุ่มนั้น ซึ่งเกิดพร้อมกันกับปฏิสนธิ

นอกจากจักขุทสกะ ซึ่งเป็นกลุ่มของจักขุปสาทที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูปแล้ว ก็มีโสตทสกะ กลุ่มของโสตปสาทที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป มีขานทสกะซึ่งเป็นกลุ่มของขานปสาทที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป มีชีวาทสกะ คือ กลุ่มของชีวหาปสาทที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป มีกายทสกะซึ่งเป็นกลุ่มของรูปที่มีกายปสาทรวมกันทั้งหมด ๑๐ รูป และมีภาวทสกะอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ แล้วแต่ว่าจะเป็นอิตถิภาวะ เป็นเพศหญิง หรือว่าเป็นปุริสภาวะ เป็นเพศชาย ๑ รูป ไม่ใช่ว่าในคนหนึ่งมีทั้ง ๒ รูป แต่ถ้าเป็นพวกบัณฑิตหรือพวกกระเทย จะไม่มีภาวรูปเลย เพราะฉะนั้น แล้วแต่ถ้าขาด

สิ่งหนึ่งสิ่งใดไป ก็ตัดกลุ่มนั้นออกไป นอกจากนั้น ยังมีวัตถุทสกะอีก ๑ กลุ่ม ที่มี ๑๐ รูปเช่นเดียวกัน

รูปทุกกลุ่มจะปราศจากมหาภูตรูปทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ได้ และเมื่อมีมหาภูตรูป ๔ แล้ว จะต้องมียสี มีกลิ่น มีรส มีไอชา เป็นอุปาทายรูป ๔ รูป ฉะนั้น อย่างน้อยที่สุดต้องมี ๘ รูป แต่สำหรับรูปที่เกิดจากกรรมทุกกลุ่ม หรือทุกรูป จะต้องมียชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วยอีก ๑ รูป ถ้าเป็นจักขุทสกะก็เพิ่ม จักขุปสาทอีก ๑ ถ้าเป็นโสตทสกะก็เพิ่มโสตปสาทอีก ๑ ถ้าเป็นฆานทสกะก็เพิ่มฆานปสาทอีก ๑ ถ้าเป็นชีวหาทสกะก็เพิ่มชีวหาปสาทอีก ๑ ถ้าเป็นกายทสกะก็เพิ่มกายปสาทอีก ๑ ถ้าเป็นภาวทสกะก็เพิ่มภาวรูปอีก ๑

และสำหรับวัตถุทสกะ เป็นรูปซึ่งเป็นที่เกิดของปฏิสนธิจิต เพราะว่าในภุมิที่มี ๕ ชั้นที่ปฏิสนธิจิตเกิด จะปราศจากรูปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น วัตถุทสกะ เป็นที่เกิดของจิตและเจตสิกทุกดวง เว้นทวิปัญญจริยญาณ ๑๐ ดวง เพราะว่า ทวิปัญญจริยญาณต้องเกิดที่ปสาทรูป ๕ คือ ถ้าเป็นจักขุจริยญาณต้องเกิดที่ จักขุปสาทรูป ถ้าเป็นโสตจริยญาณก็ต้องเกิดที่โสตปสาทรูป

ในอรรถกถาและในพระไตรปิฎกจะใช้คำว่า วัตถุทสกะ เพราะว่าในขณะที่ ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น กลุ่มของรูปเล็กมาก เพราะฉะนั้น ยังไม่ปรากฏเป็นรูปร่างของหัวใจ เลย แต่แม้กระนั้น รูปกลุ่มนั้นก็เป็นที่อาศัยเกิดของจิต นี่เป็นขณะปฏิสนธิ ทันทิที่ ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น วิบากจิตเกิดพร้อมกับกัมมรูป แล้วแต่ว่าจะเป็นในกำเนิดไหน ถ้าเป็นโอปปาติกะกำเนิด เกิดเป็นตัวขึ้นมาทันที ก็พร้อมด้วยกลุ่มของรูปที่เป็นตา เป็นหู เป็นจมูก เป็นลิ้น เป็นกาย เป็นภาวะ และเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิต แต่ก็ต้องเว้น ถ้าตาบอดก็ต้องเอาจักขุทสกะออก ถ้าหูหนวกก็ไม่มีโสตทสกะ ถ้าไม่ได้ กลิ่นก็ไม่มีฆานะ ถ้าไม่มีเพศ คือ เป็นกระเทย ก็ไม่มีภาวทสกะ แต่อย่างต่ำที่สุดต้องมี ๓๐ รูป คือ กายทสกะ ๑ วัตถุทสกะ ๑ และชีวหาทสกะ ๑

สำหรับอสังขญสตาพรหม ไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย คือ ไม่มีปสาทใดๆ และไม่มีภาวะ ไม่มีวัตถุทสกะ เพราะว่าไม่มีจิตเกิดเลย เพราะฉะนั้น

อสังขญสัตตาพรหม มีเพียงชีวิตนวกกลาป คือ มีมหาภูตรูป ๔ รูป มีอุปาทายรูป ๔ รูป และมีชีวิตินทรีย์ เนื่องจากเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม ทำให้รูปของอสังขญสัตตาพรหมไม่ใช่ต้นไม้ใบหญ้า เพราะเป็นผลของปัญญาจมนานในปฏิสนธิขณะ

สำหรับผู้ที่เกิดในครรภ์ เช่น มนุษย์ เป็นต้น ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุต อินทกสูตรที่ ๑ ข้อ ๘๐๓** มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัมพุทะ จากอัมพุทะเกิดเป็นเปสสิ จากเปสสิเกิดเป็นขณะ จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม (ปัญจสาขา) ต่อจากนั้นมีผม ขน และเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดา ก็ยังอดภาพให้เป็นที่ไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น ๆ

หลังจากที่ปฏิสนธิแล้ว รูปจะค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้น เพราะว่าสำหรับผู้ที่เกิดในครรภ์ยังไม่มีจักขุ ยังไม่มีโสตะ จะมีกลุ่มของรูปเพียง ๓ กลุ่ม คือ กายทสกะ ภาวทสกะ และวัตถุทสกะคือกลุ่มของรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิด เพราะฉะนั้น จะต้องเปลี่ยนสภาพจากกลละเป็นอัมพุทะ จากอัมพุทะเป็นเปสสิ จากเปสสิเป็นขณะ จากขณะเป็นปัญจสาขา ต่อจากนั้นก็จะมีผม ขน เล็บ เป็นต้น เกิดขึ้น

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

ชื่อทั้งหลาย เช่น ชื่อว่าติสสะหรือว่าปุสสะ ย่อมไม่พร้อมกับปฏิสนธิวิญญาณ

มีใครตั้งชื่อของคนที่ยังเกิดคือปฏิสนธิจิตเกิดบ้างไหม รูปเล็กมาก ยังไม่ปรากฏเป็นตัวที่จะเรียกชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดเลย

โดยที่แท้ กลละมีประมาณเท่าหยาดน้ำม่านาซึ่งตั้งอยู่ที่ปลายเส้นด้ายที่ทำด้วยเส้นขนสัตว์ ๓ เส้น ท่านกล่าวหมายความว่า หยาดแห่งน้ำม่านา เนยใส ใสไม่ขุ่นมัว ฉันทิ เขาเรียกกันว่า กลละ มีสีคล้ายกัน ฉันทิ

นี่คือข้อความใน **อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อินทกสูตร** แต่ใน **สัมโมหวิโนทนี ขันธวิภังค์** กล่าวถึงความปรากฏของคัพภเสยยกสัตรว์ มีข้อความว่า

คัพภเสยยกสัตรว์ย่อมมีชั้น ๕ ปรากฏพร้อมกัน ไม่หลังไม่ก่อนกัน ในปฏิสนธิขณะ

คือ ทันทที่ปฏิสนธิจิตเกิดจะมีรูปเกิดร่วมด้วย รวมแล้วเป็น ๕ ชั้น คือ นามชั้น ๔ ได้แก่ เวทนาชั้น ๑ สัญญาชั้น ๑ สังขารชั้น ๑ วิญญาณชั้น ๑ และรูปชั้นอีก ๑ รวม ๕ ชั้น พร้อมกัน

ท่านกล่าวไว้ว่า สันตติแห่งรูปที่เรียกว่า กลละ อันปรากฏในขณะนั้น เป็นของนิดหน่อยพอที่แมลงวันตัวน้อยจะพึงดื่มได้ด้วยความพยายามครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกล่าวอีกว่า นี่ยังมากเกินไป เป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ปลายของเข็ม ละเอียดยี่เข่งจุ่มลงในน้ำมันแล้วยกขึ้น แม้หยาดน้ำมันนั้นท่านก็ปฏิเสธแล้ว (คือ ยังมากเกินไป) แล้วกล่าวต่อไปว่า เมื่อเขาจับผมเส้นหนึ่งยกขึ้นจากน้ำมันเป็นเพียง หยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ตรงปลายผมเส้นนั้น แม้หยาดนั้นท่านก็ปฏิเสธ กล่าวต่อไปว่า เมื่อผ่าผมของมนุษย์ชาวชนบทนี้เป็น ๘ ส่วน ผมของชาวอุตรกุรุทวีปจะมีประมาณ เท่าส่วนเดียวจากผมที่ผ้านั้น เป็นเพียงหยาดที่ตั้งอยู่ตรงปลายผมของมนุษย์ชาว อุตรกุรุทวีปนั้นที่เขายกขึ้นจากน้ำมันงาใส แม้หยาดนั้นท่านก็ปฏิเสธแล้ว กล่าวต่อไปว่า นี่ยังมากเกินไป ธรรมดาขนแกะที่มีกำเนิดในหิมวันตประเทศเป็น ของละเอียด กลละนั้นเป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ตรงปลายอันหนึ่งของขนแกะนั้น อันเขาจุ่มในน้ำมันงาใสแล้วยกขึ้น ดังนี้

ก็กลละนี้เป็นของใส ไม่ขุ่นมัว บริสุทธิ์ เสมอด้วยหยาดน้ำมันงาใส สมจริงแม้ ดังคำที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ว่า หยาดน้ำมันงา ใสดั่งเนยใส ไม่ขุ่นมัว ฉนฺได รูปมีส่วนเปรียบด้วยสีเหมือนฉนฺไดนั้นท่านกล่าวว่า กลละ ดังนี้

ผ่านไปหมดแล้วลักษณะของกลละตอนปฏิสนธิ เพราะว่ารูปทุกรูปมีอายุที่ สั้นมาก เพียงการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ และก็เปลี่ยนสภาพจากปฏิสนธิ

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า กลลา โหติ อัมพุทัง

ในบาลีใช้คำว่า อัมพุทัง แต่ในอรรถกถาทั้งหมดใช้ อัมพุทัง หรืออัมพุทา

ความว่า เมื่อกลละนั้นล่วงไป ๗ วัน ก็มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ จึงชื่อว่าอัมพุทะ ชื่อว่ากลละก็หายไป สมดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นกลละอยู่ ๗ วัน ครั้นแก่ขึ้นขึ้น เปลี่ยนภาวะนั้นเกิดเป็นอัมพุทะ

นี่คือสังสารวัฏฏ์ ในระหว่างที่อยู่ ในกรรมมารดา จะต้องมีสภาพที่เกิดดับ เปลี่ยนไป เจริญขึ้น จากกลละเป็นอัมพุทะ

บทว่า อัมพุทา ชายเต เปสิ

ความว่า เมื่ออัมพุทะนั้นล่วงไป ๗ วัน ก็เกิดเป็นเปสิ คล้ายดีบุกเหลว เปสิ นั้นพึงแสดงด้วยเม็ดพริกไทย จริงอยู่ เด็กชาวบ้านถือเอาพริกไทยสุกทำเป็นห่อไว้ที่ ชายผ้า ขยำเอาแต่ส่วนที่ดีใส่ลงในกระเบื้องตากแดด เม็ดพริกไทยนั้นแห้งย่อมหลุด ตกเปลือกทั้งหมด เปสิมีรูปร่างอย่างนี้ ชื่อว่าอัมพุทะก็หายไป สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นอัมพุทะอยู่ ๗ วัน แก่ขึ้นขึ้น เปลี่ยนภาวะนั้นเกิดเป็นเปสิ

บทว่า เปสิ นิพพัตตติ สมโน

ความว่า เมื่อเปสินั้นล่วงไป ๗ วัน ก้อนเนื้อชื่อขณะ มีสัณฐานเท่าไข่ไก่เกิดขึ้น ชื่อว่าเปสีก็นั่นหายไป สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นเปสิอยู่ ๗ วัน ครั้นแก่ขึ้นขึ้น เปลี่ยน ภาวะนั้นเกิดเป็นขณะ สัณฐานแห่งขณะเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งกรรม เหมือนไข่ไก่ เกิดเป็นก้อนกลมโดยรอบ

บทว่า สมโน จ สาชา ชายันติ

ความว่า ในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดปุ่มขึ้น ๕ แห่ง เพื่อเป็นมือและเท้าอย่างละ ๒ และเป็นศีรษะ ๑ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม ต่อแต่นั้นไป ทรงย่อพระเทศนาผ่านสัปดาห์ที่ ๖ ที่ ๗ เป็นต้น เมื่อจะทรงแสดง เอาเวลาที่ผ่านไป ๔๒ สัปดาห์ จึงตรัสว่า ผม เป็นต้น

นี้สำหรับมนุษย์ แต่ถ้าเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ต่างกันไปตามประเภทและชนิดของสัตว์นั้น ๆ คือ ไม่ใช่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเหมือนอย่างของมนุษย์

ในบทเหล่านั้น บทว่า เกสา โลมา นขาปี จ

ความว่า ผมเป็นต้นเหล่านี้ ย่อมเกิดใน ๔๒ สัปดาห์

บทว่า เตน โส ตตถ ยาเปติ

ความว่า จริงอยู่ สายสะดือตั้งขึ้นจากสะดือของเด็กนั้น ติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา สายสะดือนั้นเป็นรูเหมือนก้านบัว รสอาหาร (โอชา) แล่นไปตามสายสะดือนั้น ทำรูปซึ่งมีอาหารเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้น เด็กนั้นย่อมเป็นอยู่ ๑๐ เดือน ด้วยประการฉะนี้

ข้อความที่ทรงแสดง ทรงแสดงให้เห็นถึงการที่รูปเจริญเติบโตขึ้นแต่ละขณะนั้น จะประกอบด้วยรูปที่เกิดจากสมุฏฐานอะไรบ้าง เช่น ในปฏิสนธิขณะ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ขณะที่เป็นอุปาทขณะนั้น จะไม่มีรูปที่เกิดจากสมุฏฐานอื่นเลย นอกจากรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิต

ปฏิสนธิจิตมี ๓ ขณะย่อย คือ อนุขณะ ได้แก่ อุปาทขณะ ๑ จิตฺติขณะ ๑ กังคขณะ ๑ ในขณะที่เป็นอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตนั้น กัมมชรูปเกิดพร้อมกับอุปาทขณะ รูปอื่นยังไม่เกิด ถ้าเป็นในครรภ์ จะมีเพียงกลุ่มของรูป ๓ กลุ่ม คือ กายทสกะ ภาวทสกะ และวัตถุทสกะ แต่ถ้าเป็นกะเทยก็ลดลง คือ มีกายทสกะ และวัตถุทสกะ ไม่มีภาวทสกะ เพราะฉะนั้น อย่างต่ำจะมีกลุ่มของรูป ๒๐ รูป คือ ๒ กลุ่ม หรือ ๓๐ รูป คือ ๓ กลุ่ม ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิต

และในจิตฺติขณะของปฏิสนธินั้นเอง ก็มีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานเพิ่มขึ้น

สำหรับกัมมชรูปซึ่งเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม เกิดทุกขณะของจิต ทั้งในอุปาทขณะของจิต ในจิตฺติขณะของจิต และในกังคขณะของจิต แต่ถ้าเป็นอุตุชรูป จะเริ่มเกิดตั้งแต่จิตฺติขณะของปฏิสนธิจิต

สำหรับจิตตชรูป จะเริ่มเกิดขึ้นในขณะอุปาทกขณะของปฐมภวังค์ คือ เมื่อปฏิสนธิจิตดับแล้ว จิตขณะต่อไปเป็นภวังคจิตขณะแรก ชื่อว่าปฐมภวังค์ ในอุปาทกขณะของปฐมภวังค์ จิตตชรูปเกิด

จิตตชรูปจะเกิดทุกขณะจิตในอุปาทกขณะ เว้นทวิปัญญวิญญาณ ไม่มีกำลังพอที่จะเป็นปัจจัยทำให้จิตตชรูปเกิด เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะนอนหลับก็มีจิตตชรูปเกิด เพราะว่าไม่ใช่ทวิปัญญวิญญาณ ฉะนั้น เมื่อจิตเกิด ในอุปาทกขณะของจิตจะต้องมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

๑๔๓๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๘

ที่ทรงแสดงเรื่องของทารกในครรภ์ของมารดา เพื่อให้เห็นว่า ขณะใด
อาหารขรุขระคือรูปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐานเกิด และเมื่อเจริญเติบโตขึ้นมาแล้ว
รูปที่เกิดเพราะกรรมมีอยู่ทุกขณะ ทุกวัน ๆ นี้ ถ้าไม่พิจารณาจะไม่รู้ว่ากรรมเป็นปัจจัย
ทำให้รูปนี้เกิดโดยที่คนอื่นไม่สามารถทำได้เลย ไม่มีใครทำให้จักขุปสาทเกิดได้
ไม่มีใครทำให้โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท หรือวัตถุทสกะ
เกิดได้

เพราะฉะนั้น กรรมก็เหมือนกับพระเจ้าแผ่นดินที่มอบอสรพิษ คือ มหาภูตรูป
ให้ ๔ ตัว สำหรับผู้ที่ยังมีสังสารวัฏอยู่ จะต้องเลี้ยงดูบำรุงรักษาภูษิตทั้ง ๔ ตัวนั้น
ด้วยความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเครื่องประดับ

ทุกคนลองคิดถึงมหาภูตรูปของตัวเองซึ่งมีมาตั้งแต่เกิด เคยคิดไหมว่า
เป็นเครื่องประดับ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย พยายามที่จะให้มหาภูตรูปสวยงาม และพร้อมกันนั้นก็
ทั้งรักใคร่หวงแหนเป็นที่สุด นี่คือการเข้าใจผิดในมหาภูตรูปทั้ง ๔

และเมื่อมีร่างกายเจริญเติบโตขึ้นแล้วจะมีผลอย่างไร และผลนั้นจะเป็น
ประการใด สุข ทุกข์ ไม่เที่ยงอย่างไรบ้าง เพราะถ้ามีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย แต่
ไม่กระทบอารมณ์ จะมีประโยชน์อะไรใหม่กับก้อนเนื้อซึ่งค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้น

แต่เมื่อก่อนเนื้อนั้นเจริญเติบโตขึ้น มีจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท
ชิวหาปสาท กายปสาท ที่จะกระทบอารมณ์ ซึ่งถ้าไม่กระทบอารมณ์เลย จะไม่มี
ความเดือดร้อนวุ่นวายใด ๆ ปราภฏทั้งสิ้น แต่ว่าการรับผลของกรรมนั้นจะปราศจาก
รูปไม่ได้เลย

เมื่อมีรูปร่างกายแล้ว การรับผลของกรรมไม่ยากเลย ไซ้ใหม่ เพียงแต่ถือ มีดปอกผลไม้ก็รับผลของกรรมได้แล้ว มีดบาด นี่ก็เป็นทางที่จะเห็นได้ว่า การรับผลของกรรมปราศจากรูปไม่ได้

โดยนัยของปฏิจลสมุปบาท ซึ่งทุกคนก็ทราบว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ความไม่รู้เป็นปัจจัยให้เกิดกรรม ซึ่งได้แก่เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เมื่อมีกรรมซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิ วิญญาณที่เกิดเป็นปัจจัยแก่นามและรูป คือ ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นจะเป็นปัจจัยให้เจตสิกเกิดร่วมด้วย และเป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิดด้วย เพราะว่ากรรมเป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ

ในขณะนี้ทุกคนกำลังมีทั้งอวิชชา สังขาร ซึ่งจะทำให้เกิดวิญญาณขันธ์ห้า พร้อมกับนามธรรมได้แก่เจตสิก และรูป ซึ่งเมื่อเจริญเติบโตขึ้นก็จะเป็นอายตนะ คือ เป็นทางที่จะทำให้อรับผลของกรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกรรมทางหนึ่งทางใด คือ ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งบางแห่งใช้คำว่า สฬายตนะ หมายความว่าอายตนะ ๖ ได้แก่ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑

ถ้าเป็นภาษาบาลีก็คือ จักขายตนะ ได้แก่ ตา โสตายตนะ ได้แก่ หู สมานายตนะ ได้แก่ จมูก ชิวหายตนะ ได้แก่ ลิ้น กายายตนะ ได้แก่ กาย มนายตนะ ได้แก่ ใจ และบางแห่งใช้อายตนะ ๑๒ เพราะหมายถึงอารมณ์ที่กระทบกับอายตนะ ๖ นั้นด้วย

สภาพธรรมทั้งหมด มีนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น นามธรรมเป็นสภาพรู้ รูปธรรม คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้ นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ เพราะฉะนั้น อายตนะคืออะไร

สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาพระวิงคปกรณ อายตนวิงคคินิเทศ
มีคำอธิบายว่า

ชื่อว่าอายตนะ ด้วยอรรถว่า เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม เป็นถิ่นที่เกิด เป็นเหตุ

นามรูปเป็นปัจจัยแก่สพายตนะ ได้แก่ อายตนะ ๖ สำหรับในภูมิที่มีขันธ ๕ นามธรรมจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้ สำหรับอรุปพรหมนั้น นามเท่านั้นเป็นปัจจัยแก่ อายตนะที่ ๖ เพราะว่าอรุปพรหมไม่มีรูป อรูปพรหมมีแต่จิตซึ่งเป็นমনายตนะ โดย อาศัยเจตสิกคือนามธรรมเท่านั้น ไม่ได้อาศัยรูปเลย เพราะฉะนั้น อรูปพรหมภูมินามเท่านั้นเป็นปัจจัยแก่อายตนะที่ ๖ อย่างเดียว

ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนิ** อธิบายว่า เหตุไรพระผู้มีพระภาคจึงตรัส อายตนะ ๑๒ ซึ่งคำตอบคือ พระผู้มีพระภาคตรัสอายตนะ ๑๒ โดยความเป็น ทวาร ๖ และโดยความเป็นอารมณ์แห่งวิญญาณ ๖ รวมเป็น ๑๒

โดยความเป็นทวาร ๖ คือ จักขายตนะ ๑ โสตายตนะ ๑ ชานายตนะ ๑ ชิวหายตนะ ๑ กายายตนะ ๑ มนายตนะ ๑

โดยความเป็นอารมณ์แห่งวิญญาณ ๖ คือ รูปายตนะ ๑ สัททายตนะ ๑ คันธายตนะ ๑ รสายตนะ ๑ โผฏฐัพพายตนะ ๑ ธัมมายตนะ ๑

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าไม่รู้จะไม่ทราบเลยว่า ในตัวทั้งหมดนี้มีรูปอะไรบ้าง กี่กลุ่ม และแต่ละรูปนั้น รูปใดเป็นอายตนะบ้าง

ข้อความต่อไป แสดงเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอายตนะโดยลำดับ เพราะว่าในอายตนะ ๖ นั้น

จักขวยตนะปรากฏ เพราะมีสนิทัสนรูปและสัปปฏิขรรูปเป็นอารมณ์ จึงทรง แสดงเป็นลำดับแรก

สนิทัสนรูป คือ รูปที่เห็นได้ สัปปฏิขรรูป คือ รูปที่กระทบได้

ในรูปทั้งหมด ๒๘ รูป อ่อนหรือแข็ง ไม่ปรากฏทางตา แต่ปรากฏเมื่อ กระทบสัมผัส เสียงก็ไม่สามารถมองเห็นได้ เพราะว่ารูปอื่นทั้งหมด ๒๗ รูปนั้น เป็นอนิทัสนรูป ไม่ใช่รูปที่มองเห็นได้ เพราะฉะนั้น ที่ทรงแสดงจักขวยตนะหรือ

จักขายตนะก่อน ก็เพราะว่าจักขายตนะนั้นมีสณนิทสนรูปและสัปปิณรูปคือรูปที่สามารถปรากฏทางตาและกระทบกับตาได้เป็นอารมณ์ จึงได้ทรงแสดงเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นทรงแสดงโสตายตนะเป็นต้น ซึ่งมีอนิทสนรูปและสัปปิณรูปเป็นอารมณ์

ถ. พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ตัณหาเป็นทุกขสมุทยสังขละ แต่อวิชชาก็เป็นปัจจัยแก่สังขาร และสังขารทั้งหลายก็ไม่เพียง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทำไมอวิชชาไม่เป็นทุกขสมุทยสังขละด้วย

สุ. เป็นด้วย จะกล่าวว่าตัณหาและอวิชชาเป็นสมุทัยก็ได้ แต่ที่ทรงยกตัณหาเพราะว่าเมื่อมีอวิชชาแล้วยังมีตัณหาซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้สังสารวัฏฏ์เป็นไป ไม่ใช่แต่เฉพาะความไม่รู้อย่างเดียว เมื่อไม่รู้ก็ทำให้เกิดความต้องการ และเมื่อมีความต้องการ ก็มีการขวนขวายเพื่อที่จะให้สังสารวัฏฏ์เป็นไป

ถ. ทำไมทรงเน้นตัณหามาก

สุ. เพราะว่าการตัณหาและอวิชชาไม่แยกกัน แต่ตัณหาเห็นได้ชัดว่าเป็นสภาพธรรมที่ติดข้อง พอใจ ต้องการ ปราบปราม จะไม่อยู่เฉยๆ เลย แต่อวิชชาเป็นเพียงสภาพที่ไม่รู้ ซึ่งเป็นพื้นของอกุศลทั้งหลาย

ถ. อสังขตธาตุตาพรหมและอรุปรหม อย่างเดียวกัน ใช่ไหม

สุ. อสังขตธาตุตาพรหม เป็นพรหมซึ่งมีแต่เพียงรูปปฏิสนธิ ไม่มีนามปฏิสนธิเลย อรุปรหมมีแต่นามปฏิสนธิ ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น

การเกิดเป็นอสังขตธาตุตาพรหม เป็นผลของรูปปัญจมาณว ซึ่งหน่ายคลายความติดข้องในนามธรรม ไม่ปราบปรามที่จะให้นามธรรมเกิด เพราะฉะนั้นด้วยกำลังของปัญจมาณวที่หน่ายในสัญญาหรือจิตเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรม ทำให้มีแต่รูปปฏิสนธิ แต่สำหรับอรุปรหมภูมินั้น โดยชั้นของฉานคือปัญจมาณวนั่นเอง แต่มีรูปเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น เมื่อปฏิสนธิ จึงทำให้เกิดในภูมิซึ่งมีแต่นามปฏิสนธิ ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย

ถ. เมื่อไม่มีรูปแล้ว นามนั้นจะอาศัยอะไรอยู่

ส. ไม่ต้องอาศัยอะไรเลย นามธรรมเป็นสภาพรู้ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เช่น มีเจตสิกซึ่งเป็นสัมปยุตตธรรม

ถ. ไม่ต้องไปเกาะอยู่ที่ไหนหรือ

ส. ไม่ต้อง นามธรรมเป็นธาตุรู้

ถ. ในภูมิซึ่งมีขั้น ๕ นามธรรมอาศัยรูปอยู่ ใช่ไหม

ส. ต้องต่างอาศัยซึ่งกันและกัน แต่โดยวิปยุตตปัจจัย

ถ. แต่อรูปรพหมี ไปแขวนอยู่ที่ไหน

ส. ไม่ต้องแขวน ถ้าแขวนก็คิดถึงรูปว่าต้องแขวน แต่นามธรรมเป็นธาตุรู้ จึงไม่ต้องแขวน

ถ. ธาตุรู้ไม่ต้องมีที่อาศัยหรือ

ส. ถ้าพูดถึงแขวน ก็ต้องคิดถึงรูป ใช่ไหม จึงต้องแขวน แต่เมื่อไม่ใช่รูป เป็นธาตุรู้ ก็ไม่ต้องแขวน

ถ. ผมว่าพันวิสัยที่ปุถุชนจะรู้ได้

ส. ให้รู้ว่านามธรรมไม่ใช่รูป แยกขาดจากกัน เป็นคนละเรื่อง เป็นสภาพธรรมต่างชนิดกัน

ถ. ลักษณะของสติ หมายถึงระลึกถึงสิ่งที่เป็นจริง ใช่ไหม

ส. สติเป็นสภาพที่ระลึกได้ ไม่หลงลืม แล้วแต่ว่าจะระลึกเป็นไปในทาน หรือระลึกเป็นไปในศีล ระลึกถึงสภาพที่เป็นอกุศลและเห็นว่าเป็นโทษ ก็เจริญกุศลโดยสมณะ หรือโดยวิปัสสนาและสติปัฏฐาน มีสติหลายชั้น

ถ. สติชั้นทาน กับสติชั้นศีล ลักษณะเป็นอย่างไร

ส. ขณะใดที่ให้ทาน เป็นเราให้หรือเปล่า

ถ. แท้จริงไม่มีเราให้ แต่ยังยึดว่าเป็นเรา

ส. ขณะนั้นเป็นจิตและเจตสิก ใช่ไหม และเป็นโสภณเจตสิกด้วย ถ้าสติไม่ระลึกเป็นไปในการให้ การให้ก็เกิดขึ้นไม่ได้

มีของอยู่ในบ้าน ซื้อมาหลายวันแล้วเป็นอาหาร ก็ไม่ได้ให้ใครสักคนหนึ่ง ทิ้งไว้
อย่างนั้นเพราะอะไร ในเมื่อมีคนที่จะให้ได้ เช่น คนในบ้าน แต่ก็ไม่ให้

ถ. ถ้าอย่างนั้น ลักษณะก็ไม่แตกต่างกับเจตนาหรือเอกัคคตา

ส. เจตนาเป็นสภาพจงใจ ตั้งใจ สติเป็นสภาพที่ระลึกได้ ไม่หลงลืม
เกิดร่วมกัน เวลาไม่ให้มีเจตนาเจตสิกไหม

ถ. มี

ส. เพราะฉะนั้น เวลาให้ต่างกับเวลาที่ไม่ให้ ใช่มั้ย ซึ่งเจตนาเกิดทั้ง
ในขณะที่ให้และไม่ให้ แต่ในขณะที่ให้ซึ่งเป็นกุศล เพราะสติที่เป็นโสภณธรรมเกิด
จึงระลึกในการที่จะให้

ถ. ถ้าอย่างนั้น สติขั้นทานต้องคนละตัวกับสติที่เป็นสติปัญญา

ส. แน่นนอน สติปัญญาเป็นการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ในขณะที่ไม่ใช่โลกุตตระ ยังเป็นไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทางทวารต่าง ๆ แล้วแต่ว่าจะ
ระลึกทางตา หรือว่าระลึกทางหู ระลึกทางจมูก ระลึกทางลิ้น ระลึกทางกาย
ระลึกทางใจ ระลึกในพระพุทธรูป หรือในพระธรรมคุณ หรือในพระสังฆคุณ

ถ. ในโสภณเจตสิก สติมีอย่างเดียว ถ้ามีสติขั้นทาน ขึ้นศีล หรือขั้นที่
ระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ผมยังไม่เข้าใจว่าจะแตกต่างกันอย่างไร
แยกออกมาอย่างไร

ส. ในขณะที่ให้ทาน ขณะนั้นระลึกลักษณะของสภาพปรมัตถธรรมที่ไม่ใช่
เรา ไม่ใช่ตัวตนหรือเปล่า

ถ. เปล่า

ส. ขณะนั้นก็เป็นสติที่เป็นไปในทาน

ถ. ถ้าอย่างนี้ก็เข้าใจ แต่ยังไม่แยกไม่ออกกว่าจะเป็น ๒ อย่างได้อย่างไร
เพราะเข้าใจว่ามีอยู่อย่างเดียวนั่น คือน สติเจตสิก

ส. สติเป็นสภาพที่ระลึกได้ และสติดับ และสติสามารถระลึกถึงอะไรก็ได้
ทั้งนั้น ทุกอย่างเป็นสติปัฏฐานได้ถ้าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นปรมาัตถธรรม
เพราะว่าสติปัฏฐานเป็นสติที่ระลึกลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม

ส่วนมากเวลาให้ทานเป็นเราให้ เพราะฉะนั้น ไม่ได้รู้ว่าในขณะที่นั้นไม่ใช่เรา
แต่เป็นสติที่เกิดระลึกเป็นไปในทาน แล้วแต่จะให้อะไร ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่เป็น
สติที่กำลังระลึกที่จะให้ขณะหนึ่ง และถ้าในขณะที่กำลังให้ทานสติปัฏฐานเกิด รู้ว่า
ในขณะที่นั้นไม่ใช่เราที่กำลังให้ทาน ก็สามารถจะรู้ได้ว่า ขณะที่กำลังให้ทานไม่ใช่เรา
เป็นสตินั่นเอง เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ถ. ขณะที่ปฏิสนธิเกิดขึ้นในครรภ์ กลละจะเกิดขึ้นทันทีหรือเปล่า

ส. กลละเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตจะมีกลุ่ม
ของรูป ๓ กลุ่ม เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

ถ. เกิดขึ้นในช่วงไหนของสตรี หมายความว่าหลังจากที่ปฏิสนธิ

ส. พร้อมกันกับปฏิสนธิจิต ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิจิตมี
๓ ขณะ คือ อุปาทขณะ จิตฺตขณะ ภัคฺคขณะ กัมมชรูปเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของ
ปฏิสนธิจิต แสดงว่าทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิด กัมมชรูปก็เกิดพร้อมกัน เพราะว่า
ปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีขันธ์ ๕ ต้องเกิดที่วัตถุสกรูป ต้องอาศัยรูปเกิดขึ้น จะเกิด
ต่างหากแยกจากรูปไม่ได้ นี่เป็นเหตุที่เวลานี้จิตของทุกคนต้องอาศัยรูปในร่างกาย
แต่ละรูปเกิด แล้วแต่จะเป็นขณะเห็น หรือขณะได้ยิน ขณะคิดนึก

สำหรับอายตนะภายในทรงแสดงจักขายตนะและโสตายตนะก่อน เพราะว่า
มีอุปการะมาก โดยที่เป็นเหตุแห่งทัสสนานุตตรียะและสวнанานุตตรียะ ได้แก่ การเห็น
สิ่งที่ยอดเยี่ยม และการฟังสิ่งที่ยอดเยี่ยม

ต่อจากนั้นทรงแสดงอายตนะ ๓ คือ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ
และทรงแสดงมนายตนะในอันดับสุดท้าย เพราะว่าใจมีอารมณ์ของอายตนะทั้ง
๕ เป็นต้น เป็นอารมณ์ เพราะไม่ว่าทางตาจะมีการเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏดับไปแล้ว
มโนทวารวิถีจิตจะเกิดขึ้นรับรู้สืต่อจากทางจักขุทวาร หรือทางหู โสตทวารวิถีจิต

เกิดขึ้นมีเสียงเป็นอารมณ์ดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้น รู้เสียงต่อจากทางโสตทวารวิถี ด้วยเหตุนี้จึงทรงแสดงมนายตนะในอันดับสุดท้าย เพราะว่าใจมีอารมณ์ของอายตนะทั้ง ๕ เป็นต้น เป็นอารมณ์

สำหรับการพิจารณาชีวิตประจำวัน วิบากจิตที่เกิดขึ้นรับผลของกรรมที่ ทรงแสดงไว้อันดับแรก คือ ทางตา ลักษณะของจักขุปสาทซึ่งเป็นจักขายตนะ คือ

จักขุ มีปสาทอันเป็นที่ควรกระทบของรูปเป็นลักษณะ

เป็นการแสดงลักษณะของสิ่งที่มีอยู่ในตัวนี้เอง ซึ่งชี้ชัดถึงลักษณะที่ต่างกันของ แต่ละรูปว่า สำหรับรูปซึ่งเป็นจักขุปสาทนั้น มีปสาทอันเป็นที่ควรกระทบของรูป เป็นลักษณะ

หรือ มีปสาทอันเป็นสภาพธรรมที่มีกรรมอันเกิดแต่เหตุคือความเป็นผู้ใคร่ จะเห็นเป็นสมุฏฐาน เป็นลักษณะ

ตราบไต่ที่ทุกคนยังต้องการเห็นอยู่ และมีการกระทำทางกาย ไม่ว่าจะ เป็น กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมซึ่งยังสืบเนื่องกับการที่ต้องการจะเห็น ยังไม่ใช่กรรมที่ทำให้ เกิดเป็นอุปพรหมบุคคล ก็จะต้องมีปสาท อันเป็นสภาพธรรมที่มีกรรมอันเกิดแต่เหตุ คือความเป็นผู้ใคร่จะเห็นเป็นสมุฏฐาน เป็นลักษณะ

มีการชักวิญญาณมาที่รูปทั้งหลายเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

คือ เป็นปัจจัยให้จักขุทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรู้รูปารมณ ในขณะนี้เอง เป็นกิจของ จักขุปสาท

มีความเป็นที่รองรับจักขุวิญญาณเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

คือ เป็นที่เกิดของจิตเห็น ฉะนั้น รู้ได้เลยว่าจิตเห็นเกิดที่ไหน ไม่ใช่ข้างหลัง ไม่ใช่บนศีรษะ ไม่ใช่ข้างล่าง แต่ที่จักขุปสาทนี้เอง

มีภูตเกิดแต่กรรม อันเกิดแต่เหตุคือความเป็นผู้ใคร่จะเห็นเป็นปทัฏฐาน

นี่คือ ลักษณะของจักขุปสาท

๑๔๓๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๒๘

ข้อความต่อไป อธิบายลักษณะของจักขุปสาทว่า

ก็จักขุนี้ซึมซาบเยื่อนัยน์ตา ๗ ชั้น รวากับน้ำมันอันบุคคลรดที่ปุยนุ่น ๗ ชั้น ซึมซาบชั้นของปุยนุ่นฉะนั้น อันธาตุ ๔ ซึ่งมีหน้าที่ดำรงไว้ ยึดไว้ ให้อบอุ่น และให้ เคลื่อนไหว ทำอุปการะ ดุจขัตติยกุมารอันพี่เลี้ยง ๔ คนซึ่งมีหน้าที่อุ้มชู ให้อาบ ตบแต่ง และพดด้วง ทำอุปการะฉะนั้น อันอายุบริบาลอยู่ อันสี กลิ่น และรสเป็นต้น แวดล้อม อันอุตุ จิต และอาหารอุปถัมภ์อยู่ มีขนาดเท่าหัวเส้นโดยประมาณ ยังความเป็นวัตถุและทวารให้สำเร็จอยู่ตามควรแก่วิถีจิตมีจักขุวิญญาณเป็นต้น

ตั้งอยู่ในประเทศเป็นที่บังเกิดแห่งทรวดทรงสรีระของคนที่ยืนอยู่ในที่ตรงหน้า ท่ามกลางมณฑลคือบริเวณดำ อันล้อมรอบด้วยมณฑลขาวแห่งสัมผัสการจักขุ ซึ่งเป็นก้อนเนื้อ ซึ่งตั้งอยู่ที่เบ้าตา อันเส้นด้ายคือเอ็นผูกมัดไว้ที่มันสมองที่มีสีขาวยาว บ้าง สีดำบ้าง สีแดงบ้าง มีมหาภูตแม่ทั้ง ๔ ที่เป็นสีขาวก็เพราะมีเสมหะสูงขึ้น เป็นสีดำ ก็เพราะมีดีสูงขึ้น เป็นสีแดงเพราะมีเลือดสูงขึ้น เป็นวัตถุแข็งซึ่งเพราะปฐวีธาตุสูงขึ้น หลั่งอยู่ก็เพราะอาโปธาตุสูงขึ้น ร้อนรุ่มอยู่ก็เพราะเตโชธาตุสูงขึ้น หมุนอยู่ก็เพราะ วาโยธาตุสูงขึ้น

นี่คือตาของทุกคนในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งก็แข็ง เคลื่อนไหวไม่ค่อยได้ บางครั้งก็มีน้ำไหลออกมา เพราะว่าอาโปธาตุสูง บางครั้งก็รู้สึกร้อน อาจจะมีธาตุไฟ หรือควันเข้าตา หรืออะไรก็แล้วแต่ และบางครั้งที่เป็นประจำ คือ หมุนอยู่ เพราะวาโยธาตุสูงขึ้น ที่ทุกคนกลอกตาไปมาซ้ายขวาได้ก็เพราะวาโยธาตุ ซึ่งคนอื่น ไม่สามารถจะทำได้เลย จะเอาเครื่องมือใด ๆ ไปทำก็ไม่ได้ แต่วาโยธาตุทำกิจของ ตนเองได้ตามธาตุนั้น ๆ โดยสะดวก

สมจริงดังคำที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวไว้ ดังนี้ว่า
บุคคลตามเห็นรูปทั้งหลายด้วยจักขุปสาทใด จักขุปสาทนี้แล็กละเอียด
ประมาณเท่าหัวเส้น

นี่คืออายตนะแรกที่จะทำให้เกิดการเห็น โดยกระทบกับรูปซึ่งเป็นสิ่งที่
กระทบกับจักขุปสาท ใน **โมหวิจเจตนี** มีข้อความว่า

รูป คือ รูปารมณฺ์ มีความกระทบเฉพาะซึ่งจักขุเป็นลักษณะ

ไม่กระทบกับปสาทอื่นเลย

มีความเป็นวิสัยของจักขุวิญญาณเป็นระ

คือ เป็นอารมณ์ของจักขุวิญญาณ

มีความเป็นโคจรของจักขุวิญญาณนั้นแลเป็นปัจจุภูฐาน คือ เป็นอาการที่
ปรากฏ

มีมหาภูตรูป ๔ เป็นปทัฏฐาน

จักขุปสาทจะเกิดตามลำพังโดยไม่อาศัยมหาภูตรูป ๔ ไม่ได้เลย ในขณะที่กำลัง
เห็นเดี๋ยวนี้ เพราะไม่รู้เรื่องของอายตนะทั้ง ๒ ว่า เพียงชั่วขณะที่จักขุปสาทเกิดและ
ยังไม่ดับ กระทบกับรูปารมณฺ์ซึ่งเกิดและยังไม่ดับ ทำให้มีการเห็นเกิดขึ้นขณะหนึ่ง ๆ
เมื่อไม่รู้ความจริงอย่างนี้ ก็เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ
ทำให้มีเรื่องที่จะต้องเดือดร้อนวุ่นวายมาก ด้วยความพอใจในสิ่งที่เห็นบ้าง ด้วยความ
ไม่พอใจในสิ่งที่เห็นบ้าง และเวลาที่พอใจในสิ่งที่เห็นก็อยากจะได้ แสวงหาด้วย
ประการต่าง ๆ นอกจากนั้นยังทำให้เกิดความเห็นผิดและแสวงหาข้อปฏิบัติที่ผิด
ด้วยความไม่รู้ได้ แม้ทางตาที่เห็น

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มัคคสังยุตต์ พราหมณสูตร ข้อ ๑๒
มีข้อความว่า

สาวตถีนิทาน

คือ เรื่องนี้เกิดที่พระนครสาวัตถี

ครั้งนั้น เวลาเช้าท่านพระอานนทน์ุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้เห็นชาณฺโณโสณีพราหมณ์ออกจากกรุงสาวัตถีด้วยรถเทียมด้วยม้าขาว ล้วน ได้ยินว่า ม้าที่เทียมเป็นม้าขาว เครื่องประดับขาว ตัวรถขาว ประทุนรถขาว เชือกขาว ด้ามประดักขาว ร่มขาว ผ้าโพกขาว ผ้านุ่งขาว รองเท้าขาว พัดวาลวิชนี ที่ด้ามพดักขาว ชนเห็นท่านผู้นี้แล้วพูดอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานประเสริฐหนอ รูปของยานประเสริฐหนอ

เพียงเห็นสีขาาก็เข้าใจผิด นี่คือจักขุวิญญาณ เมื่อไม่รู้สภาพธรรม ไม่รู้หนทางที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ก็แสวงหาหนทางอื่นและเข้าใจผิดว่า ยานที่ประเสริฐ คือ ยานที่มีสีขาว

ครั้งนั้น ท่านพระอานนทน์ที่เวยบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว เวลาปัจฉิมกัฏกลับจากบิณฑบาต เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลเล่าเรื่องที่ได้เห็นชาณฺโณโสณีพราหมณ์ให้พระผู้มีพระภาคฟัง

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอริยมรรคมีองค์ ๘ ว่า เป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลส ไม่ใช่รถขาวและทุกอย่างขาว และได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

อริยมรรคญาณนั้นมีธรรม คือ ศรัทธากับปัญญาเป็นเอก มีศรัทธาเป็นทูป มีhiriเป็นอน มีใจเป็นเชือกชัก มีสติเป็นสารถิผู้ควบคุม รถนี้มีศีลเป็นเครื่องประดับ มีฌานเป็นเพลลา มีความเพียรเป็นล้อ มีอุเบกขากับสมาธิเป็นทูป ความไม่ย่อภาคได้เป็นประทุน กุลบุตรใดมีความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน และวิเวกเป็นอาวุธ มีความอดทนเป็นเกราะหนั กุลบุตรนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะ พรหมยานอันยอดเยี่ยมนี้ เกิดแล้วในตนของบุคคลเหล่าใด บุคคลเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ ย่อมออกไปจากโลกด้วยความแน่ใจว่า มีชัยชนะโดยแท้

แสดงให้เห็นว่า รถสีขาวและเครื่องประดับขาวทั้งหมด ไม่ใช่อริยญาณ

อรรถกถา พราหมณสูตร มีข้อความว่า

ชาณฺสโสณิพราหมณํย่อมกระทำการประทักษิณนคร ๖ เดือนครั้งหนึ่ง โดยที่
คนประกาศไปล่วงหน้าว่า แต่จะไปพราหมณนั้นจะกระทำประทักษิณนครโดยวัน
ทั้งหลายประมาณเท่านี้ ชนเหล่าใดฟังการประกาศนั้นแล้วกำลังออกไปจากนคร
ชนเหล่านั้นจะยังไม่หลีกไป

คือ เมื่อได้ข่าวว่า ชาณฺสโสณิพราหมณจะประทักษิณ แม้คนมีฐานะที่จะออกไป
นอกนครก็ยังไม่ไป

แม้ชนเหล่าใดหลีกไปแล้ว ชนเหล่านั้นย่อมกลับ ด้วยคิดว่า พวกเราจะได้เห็น
สิริสมบัติของท่านผู้มีบุญ พราหมณย่อมเที่ยวไปสู่นครตลอดวันใด ชาวเมืองทั้งหลาย
กวาดถนนในนครในกาลนั้น แต่เข้าดู

เมื่อทราบว่ชาณฺสโสณิพราหมณจะไปทางไหน คนก็กวาดถนนตั้งแต่เข้า

เกลี้ยทรายลง ไปรดด้วยดอกไม้ทั้งหลาย อันมีข้าวตอกเป็นที่ ๕ ตั้งหม้อน้ำ
ให้ช่วยกันยกต้นกล้วยทั้งหลายและธงทั้งหลายขึ้น แล้วยอมทำนครทั้งสิ้นให้อบอวล
ด้วยกลิ่นรูป

เป็นเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตาม
ความเป็นจริง แต่คิดว่า นั่นเป็นทางที่ควรจะทำ

พราหมณประทักษิณนครด้วยรถเครื่องประดับ คือ ด้วยรถเทียมด้วยม้า ๔ ตัว
อันขาวล้วน รถมีล้อและสีกงทั้งหมดได้หุ้มด้วยเงิน

คือ ชาวหมด ไม่ว่าจะเป็นด้วยเงินหรือด้วยเครื่องประดับใด ๆ ทั้งสิ้น

สำหรับรถนั้น

รถมี ๒ อย่าง คือ รถรบ ๑ รถเครื่องประดับ ๑

รถรบมีฐานสี่เหลี่ยมไม่ใหญ่นัก สามารถบรรทุกคนได้ ๒ คน หรือ ๓ คน
รถเครื่องประดับนั้นเป็นรถใหญ่ คือ ยาวและกว้าง คนถือร่ม ถือวาลวิชนี

ถือพัดใบตาล ย่อมอยู่ในรถนั้น ๘ คน หรือ ๑๐ คน สามารถที่จะยืนก็ได้ นั่งก็ได้ นอนก็ได้ตามสบายในรถนั้น และม้าขาวที่เทียมรถนั้นก็มิใช่ขาวตามปกติ แต่เครื่องประดับของม้าเหล่านั้นได้เป็นของที่สำเร็จด้วยเงินทั้งหมด

รถชื่อว่าขาว เพราะหุ้มด้วยเงิน และเพราะประดับด้วยงาในที่นั้น ๆ รถเหล่านี้หุ้มด้วยหนังราชสีห์บ้าง หุ้มด้วยหนังเสือบ้าง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลืองบ้าง ฉันทิ รถของชาณูสโสณิพราหมณ์หาเป็นฉันทิเช่นนั้นไม่ เพราะว่าได้หุ้มด้วยผ้าอย่างดี เชือกอันหุ้มด้วยเงินและแก้วประพาฬ แม้ด้ามปฏักก็หุ้มด้วยเงิน แม้ร่มที่เขาให้ยกขึ้น ในท่ามกลางรถก็ขาว ผ้าโพกทำด้วยเงินกว้าง ๗ นิ้วก็ขาว ผ้านุ่งขาว คือ มีสีดังก่อน ฟองน้ำ ในผ้าเหล่านั้น ผ้านุ่งมีราคาห้าร้อย ผ้าห่มมีราคาพันหนึ่ง และรองเท้า สำหรับคนเดินทางหรือสำหรับคนผู้เข้าสู่ดงย่อมมีได้ แต่ว่าส่วนรองเท้านี้สำหรับขึ้นรถ เป็นเครื่องประดับทำที่ผสมเงิน

จามรและพัทวาลวิชนีมีสีขาว มีด้ามทำด้วยแก้วผลึก ก็เครื่องประดับเฉพาะ เท้านี้ขาวได้มีแล้วแก่พราหมณ์นั้นอย่างเดียวกันเท่านั้นหามิได้ แม้เครื่องประดับของ พราหมณ์นั้นได้ทำด้วยเงิน มีเป็นต้นอย่างนี้ว่า ก็พราหมณ์นั้นดูบไล้ด้วยเครื่องดูบไล้ ขาว ประดับดอกไม้ขาว ที่นี้ทั้ง ๑๐ สวมแหวน ที่หูทั้งสองใส่ต่างหู แม้พราหมณ์ ผู้เป็นบริวารของเขาประมาณหนึ่งหมื่น ผ้า เครื่องดูบไล้ ดอกไม้ และเครื่องประดับ ขาว ได้มีแล้วด้วยประมาณเท่านั้นเหมือนกัน

ไม่ใช่แต่เฉพาะตัวของชาณูสโสณิพราหมณ์ แม้แต่พราหมณ์บริวารหนึ่งหมื่นคน ก็ประดับด้วยขาวล้วนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า หรือเครื่องประดับตัว แสดงให้เห็น ว่า เวลาคนที่มิบุญไปที่ไหน ก็มีบริวารไปเป็นหมื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่มิได้

ชาณูสโสณิพราหมณ์สนานศรัทธาแต่เช้าตรู่ บริโภคอาหารเช้าแล้ว ก็แต่งตัว ด้วยเครื่องนุ่งห่มมีผ้านุ่งขาวเป็นต้น ลงจากปราสาทขึ้นรถ พวกพราหมณ์ก็ตบแต่ง ด้วยผ้า เครื่องดูบไล้ และดอกไม้ขาวทั้งหมด ถือร่มขาว แวดล้อมชาณูสโสณิพราหมณ์

แต่นั้น ชนทั้งหลายย่อมไปรยผลาผลแก่พวกเด็กหนุ่มก่อน เพื่อการประชุมของ
มหาชน ต่อแต่นั้นย่อมไปรยเงินมาสก ต่อแต่นั้นจึงไปรยหาปะณะทั้งหลาย
มหาชนย่อมประชุมกัน ให้อั่งและโยนผ้า

พราหมณ์ย่อมเที่ยวไปสู่นครเพื่อมหาสมบัติ เมื่อชนทั้งหลายผู้มีความต้องการ
ด้วยมกคและต้องการสวัสดิ์เป็นต้น กระทำมกคและสวัสดิ์อยู่ มนุษย์ทั้งหลายผู้มี
บุญขึ้นไปบนปราสาทมีชั้นเดียวเป็นต้น เปิดช่องหน้าต่างเช่นกับปีกนกแก้วแลดูอยู่ แม้
พราหมณ์ย่อมมุ่งตรงไปทางประตูทิศใต้ คล้ายจะครอบครองนครด้วยยศและ
สิริสมบัติของตน

เมื่อมหาชนเห็นรถนั้นก็กล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานเช่นยาน
อันประเสริฐหนอ

แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ธรรมดาว่า มนุษย์ทั้งหลายให้ทรัพย์แก่ผู้ที่กล่าวสรรเสริญแล้ว
ย่อมให้ขับร้องเพลงขับสรรเสริญทาริกาทั้งหลายของตนว่า เป็นผู้น่ารัก น่าดู มีทรัพย์
มาก มีโภคะมาก ดังนี้ แต่บุตรหลานเหล่านั้นก็หาเป็นผู้น่ารัก หรือมีโภคะมาก
ด้วยเพียงการกล่าวสรรเสริญนั้นไม่ มหาชนเห็นรถของพราหมณ์อย่างนี้แล้วจึงกล่าว
สรรเสริญอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานประเสริฐหนอ แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น
ยานนั้นจะชื่อว่าเป็นยานประเสริฐด้วยเพียงการกล่าวสรรเสริญก็หาไม่ได้ ที่จริง
ยานนั้นเป็นของลามก เลว

ดูกร อานนท์ แต่โดยปรมาตย์ ญาณนั้นเป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้
เท่านั้นแล ก็อริยมรรคนี้ประเสริฐ เพราะปราศจากโทษทั้งปวง ด้วยว่าพระอริยะ
ทั้งหลายย่อมไปสู่นิพพานด้วยอริยมรรคนี้ ดังนั้น จึงควรกล่าวว่าพรหมยานบ้าง
ว่าธรรมยานบ้างเพราะเป็นธรรมและเป็นยาน ว่าเป็นรถพิชัยสงครามอันยอดเยี่ยมบ้าง
เพราะไม่มีสิ่งอื่นยิ่งกว่าและเพราะชนะสงครามคือกิเลสแล้ว

นี่คือความต่างกัน ซึ่งเกิดจากเพียงการเห็น ก็ทำให้เกิดความเห็นผิด ข้อปฏิบัติ
ผิด ความเข้าใจผิด เพราะคิดว่า สีขาวจะทำให้เป็นผู้ที่บริสุทธิ์ หรือหมดกิเลส หรือ

เป็นมงคล แต่ความจริงแล้วพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ที่จริง ยานนั้นเป็นของลามก เลว เพราะจะทำให้คนเข้าใจผิด คิดว่าเป็นยานประเสริฐ

เพราะฉะนั้น การรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่เกี่ยวกับเรื่องสีของ เครื่องนุ่งห่ม แต่เมื่อใดที่สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ชื่อว่า ยานนั้นมีในผู้คนที่จะนำไปสู่การดับกิเลสได้

ถ. ผมมีความเห็นว่า การเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องเห็นเป็นลำดับแรก เราก็ควรระลึกเรื่องเห็นก่อน เรื่องเห็นควรจะง่ายกว่าทวารอื่น

ส. สิ่งใดที่ปรากฏแล้วไม่รู้ ควรจะเจริญความรู้ แต่บังคับสติไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่า เมื่อเป็นสิ่งที่เห็นอยู่แต่ยังไม่รู้ เมื่อไรสติจะเกิดระลึกว่า ควรรู้ในสิ่งที่กำลังเห็น หรือสติปัฏฐานอาจจะระลึกสภาพธรรมอื่นก็ได้

ถ. สภาพธรรม เรื่องเห็นอาจารย์ก็กล่าวมากที่สุด พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงแสดงเป็นอันดับแรก ผมเองก็เจริญสติปัฏฐานทางเห็นนี้มาก รู้สึกว่าเกิดได้ดีกว่า ทางอื่น จะเป็นเหตุผลไหม

ส. แล้วแต่บุคคล

ถ. ถ้าเดินไปทำงาน พบพระ และระลึกได้ที่จะดับบาตร ที่คิดว่าจะ ดับบาตรนั้น เป็นสติขั้นทานแล้วใช่หรือเปล่า

ส. เป็นสติขั้นทาน เพราะว่าเกี่ยวกับการให้ ทาน คือ การให้

ถ. คิดต่อไปอีกว่า การให้ทานเป็นการขัดเกลาความตระหนี่ และอาหาร นั้นก็เป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุ ความคิดอย่างนี้เป็นปัญญาขั้นทานใช่หรือเปล่า

ส. ไม่จำเป็นต้องเจาะจงว่าเป็นขั้นไหน อย่างไร ขณะนั้นถ้าสติระลึกและ รู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งย่อมจะดีกว่า เพราะถ้าจะวัดหรือเปรียบเทียบ อยู่เสมอจะไม่มีวันจบ กิจที่สำคัญที่สุด คือ สติระลึกลักษณะที่กำลังคิดและรู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง จะดีกว่าไหม

ถ. ถ้าเอื้อมมือไปจะตีสัตว์เล็กสัตว์น้อย และระลึกได้ว่า จะไม่ทำลายชีวิต สัตว์เล็กสัตว์น้อยนั้น ความคิดอย่างนี้เป็นสติขั้นศีลได้หรือเปล่า

ส. ได้ ขณะนั้นเป็นสติที่เกิดพร้อมกับเจตนาที่คิดจะวิริยอุตสาหะ

ถ. ถ้าสวดมนต์ ขณะที่สวดมนต์ระลึกได้ถึงสภาพจิตที่สงบ และรู้ว่า แตกต่างกับเวลาที่ไม่ได้สวดมนต์ ที่ระลึกได้หรือคิดได้อย่างนั้น เป็นสติขั้นสมณะได้หรือเปล่า

ส. ถ้าระลึกลักษณะของสภาพปรมัตถธรรม ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะนั้นเป็นสติปฏิฐาน แต่ขณะที่กำลังระลึกถึงพระพุทธรูป ไม่ได้ระลึก ลักษณะที่เป็นปรมัตถ์ที่กำลังคิด ขณะนั้นก็เป็นสมณภาวนา

ถ. ที่ทำงานมีการทำบุญกัน เราก็รวบรวมปัจจัยกันทำบุญไปแล้ว กลับมา บ้านคิดขึ้นมาได้ว่า เราควรจะมีอะไรติดไม้ติดมือเป็นอาหารเพื่อจะได้ถวายพระ ถือว่าเป็นสติในชั้นทาน ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. แต่ขณะนั้นยังระลึกไม่ได้ว่า นี่คงจะเป็นสติในชั้นทาน มาระลึกรู้ได้ที่หลัง

ส. อย่างนี้ได้ไหม ขณะใดคิดที่จะให้ทาน หรือกำลังทำทานก็ตาม ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน เมื่อไม่ใช่ตัวตนแล้วเป็นอะไร ก็ต้องเป็นจิตและเจตสิก ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ต้องเป็นโสภณเจตสิก ซึ่งจะขาดสติไม่ได้เลย ทุกขณะที่กุศลจิตเกิด จะต้องมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่เจตนาเจตสิกนั้นไม่จำเป็น เกิดกับอกุศลก็ได้ เกิดกับกุศลก็ได้

๑๔๔๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๒๘

ถ. ถ้าเรานั่งอยู่ ยุ่งกั๊ด เจ็บมือจะตื๋นก็ขึ้นมาได้ว่า เรากำลังจะฆ่าสัตว์ ใช้มือได้ ก็เข้ามาอีก ก็พิจารณาว่า เขาคงหากินแต่ละมือด้วยชีวิตของเขา เราเพียง แค่เจ็บ แค่คัน ก็เดินหนีไปซะ ลักษณะนี้เป็นในขั้นศีล ไซ้ใหม่ หรือจะล้างมือจำได้ว่า สบู่ก้อนนี้เป็นของเพื่อนเราเอง ก็ระลึกขึ้นได้ว่า ยังไม่ได้ขออนุญาตเจ้าของ จะเป็นการ ลักทรัพย์เขาหรือเปล่า ไม่ควรทำ ควรจะบอกเขาก่อน ลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นสติ ในขั้นศีล ไซ้ใหม่

สุ. ขณะที่กำลังยืนอยู่ที่นี่ ไม่ใช่ตัวตน ไซ้ใหม่

ถ. ไซ้

สุ. เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม ขณะนี้เป็นจิตอะไร กับขณะก่อน ๆ ไนน์ ที่ผ่านมาแล้ว ถ้าจะรู้ความจริง คือ ต้องรู้ในขณะนี้ แต่ถ้านึกถึงเรื่องเก่า ๆ ก็คิดได้ เหมือนกัน แต่ก็อย่างที่เราเรียนให้ทราบแล้วว่า ในขณะที่คิดเป็นไปในกาให้ และรู้ว่าไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ต้องเป็นจิต เจตสิก และในขณะที่กำลังให้ ก็เป็นจิต เจตสิก รูป

คือ ทุกขณะต้องเป็นจิต เจตสิก รูปทั้งนั้น ขณะใดที่เป็นกุศลก็ต้องมี สติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แล้วแต่ว่าจะเป็นไปในทาน หรือเป็นไปในศีล หรือเป็นไปใน ความสงบของจิต หรือเป็นการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเท่านั้นเอง เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่เอาตัวตนออก และเป็นเพียงสภาพธรรม

ถ. ลักษณะต่อไป คือ หลังจากทีเลียงพระ หรือสวดมนต์ พระกำลัง สวดมนต์ เราฟังพระสวดมนต์ เข้าใจบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อก่อนผมเคยนั่งสมาธิ ก็เกิดความตั้งมั่นขึ้น มีความแน่วแน่ ผมคิดว่าผมสงบ มีความตั้งมั่นมาก แต่ขณะที นั่งอยู่นั้น มีคนข้าง ๆ มาเบียด ก็รู้สึกไม่พอใจ ขณะนั้นระลึกได้ว่า ขณะนี้โทสมูลจิต

กำลังเกิดขึ้น หรือขณะที่คิดว่าเรากำลังมีความตั้งมั่น สงบอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เป็นอย่างนี้ได้บ่อย ๆ ก็ดี ขณะนั้นก็จะระลึกได้ว่าเป็นโลกะ

ที่ผมฟังพระสวดมนต์ และระลึกได้ว่ามีโทสะ มีโลกะเกิดขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าระลึกได้ตลอดเวลา อาจหลงลืมสติไปบ้างในขณะที่ยินดีพอใจหรือโกรธ ลักษณะอย่างนี้จัดว่าเป็นสมาธิที่เป็นกุศล และประกอบด้วยปัญญาใหม่

ส. ขณะนั้นต้องรู้ด้วยตัวเอง ใช่ไหม

ถ. ขอทราบแนวทางไว้เป็น ...

ส. ปัญญาเกิดหรือไม่เกิด คนอื่นรู้ไม่ได้เลย นอกจากขณะนั้นปัญญา กำลังเกิด บุคคลนั้นก็รู้ลักษณะของปัญญา เพราะว่าลักษณะของปัญญาปรากฏ ปัญญา คือ สภาพที่เข้าใจ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่มีความสงสัย ในขณะที่ยังสงสัย ไม่ใช่ปัญญา

ถ. ผมเคยทำมิจฉาสมาธิมาก ซึ่งขณะนั้นก็ได้คิดในเรื่องมิจฉาสมาธิ หรือสัมมาสมาธิอะไร เมื่อสภาพธรรมนั้นหมดไปแล้ว จึงมาพิจารณาดูว่า ลักษณะอย่างนี้จะป็นมิจฉาหรือสัมมา ถ้าอย่างนั้นก็ต้องรอให้เกิดใหม่

ส. อกุศลจิตเกิดขณะใด เป็นมิจฉาสมาธิขณะนั้น

ถ. เวลาตัดบาตร บางครั้งผมก็เอาเงินใส่ซองใส่บาตรไปด้วย แต่เนื่องจากพระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติว่า ไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ยินดีในการรับเงินและทอง การกระทำของผมทำให้พระท่านต้องอาบัติใหม่ ผมไม่มีเจตนาที่จะให้ท่านต้องอาบัติ

ส. ขณะใดที่พระภิกษุมีความยินดีในเงินและทอง ขณะนั้นเป็นอาบัติ

ถ. ผมควรจะไปใส่ต่อไปไหม หรือใส่เฉพาะภัตตาหาร

ส. พยายามทำให้อยู่ตามพระวินัย เพราะว่าเงินและทองนั้นเพื่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ผู้ที่สละอาคารบ้านเรือน เท่ากับสละความเพลินในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะแล้ว จากเพศฆราวาสสู่เพศบรรพชิต เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัญญา โดยการปฏิบัติอย่างอื่นแล้ว ไม่สามารถจะละความยินดีในเงินและทองได้เลย

ผู้ที่เป็นบรรพชิตย่อมรู้จักจิตใจของตัวเอง ซึ่งคนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้ว่า ยังมีความยินดีในเงินและทองอยู่หรือเปล่า และคนอื่นก็ละให้ไม่ได้ ต้องละด้วยตัวเอง

ถ. คณะสนทนาวรรณมีข้อสงสัยว่า ก่อนที่เราจะมาศึกษาธรรม ก็มีการทำกรรมต่าง ๆ เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามต่าง ๆ ทำไปโดยไม่ได้อะไร มีบาปบุญคุณโทษอย่างไร หลังจากได้มาศึกษาธรรมแล้วก็ได้เริ่มรู้ว่า การทำอย่างนั้นเป็นบาป ผิดศีล จึงมีปัญหว่า การกระทำก่อนศึกษาธรรม กับการกระทำหลังศึกษาธรรมแล้ว อย่างไหนจะเป็นบาปเป็นอกุศลมากกว่ากัน

ส. แล้วแต่ขณะจิต ไม่ใช่ว่าเมื่อศึกษาธรรมแล้วจะไม่มีอกุศลที่มีกำลัง

ถ. ศึกษาธรรมแล้วยังฆ่าสัตว์ ยังตบยุงอยู่ กับเมื่อก่อนนี้ไม่ได้ศึกษาธรรมเลย ก็ตบยุงเหมือนกัน

ส. เดี่ยวนี้ตบยุงหรือเปล่า

ถ. ก็ยังตบอยู่

ส. เปรียบเทียบเองได้ว่ามีความรู้สึกอย่างไร

ถ. ตัวผมเองเข้าใจว่า เจตนาไม่เท่ากันแน่

ส. ที่ว่าไม่เท่ากัน เข้าข้างตัวเองหรือเปล่า

ถ. คิดว่าไม่ได้เข้าข้างตัวเอง เมื่อก่อนถ้ายุงเกาะ ๑๐ ตัว ก็ไม่เหลือ ต้องตบกันจนหมดห้อง ถ้ายังรบกวนกันอยู่ ก็ต้องตบกันจนหมด เว้นแต่ตัวไหนจะหนีไปได้ แต่เดี๋ยวนี้จะเลือกที่จำเป็นจริง ๆ เช่น ถ้ามันอยู่กับเราทั้งคืน เราจะนอนไม่ได้ ก็อาจจะต้องสักตัวสองตัว คือ มันผิดกัน

ส. เข้าใจว่าขณะนั้นมีเจตนาที่มีกำลัง และมีความเพียรด้วย ในการที่จะฆ่ายุง มีอะไรที่จะแสดงให้เห็นว่า ลดลงในขณะนั้น เพราะขณะนั้นไม่ได้นึกถึงพระธรรมอะไร ใช่มั้ย เจตนาฆ่าก็เหมือนเดิม ความเพียร ความตั้งใจ ความตั้งใจ ตัวไหนที่จะฆ่า เจตนากับความเพียรก็ยังเหมือนเดิม

ถ. สมัยก่อนนี้ไม่เคยเรียนเลย ไม่รู้ว่าฆ่าสัตว์เป็นบาป ไม่รู้ ทำไปโดยประกอบทั้งมิจฉาทิฐิ ทั้งโมหะ แต่ขณะที่ทำเดี๋ยวนี้ซึ่งเริ่มรู้แล้ว ผมว่าเจตนาไม่น่าจะเท่ากัน

สุ. โดยมากเท่าที่ฟังคำถาม หรือการสนทนาธรรม คิดว่าทุกท่านห่วงเรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องกุศล เรื่องอกุศล ห่วงจนกระทั่งอยากจะวัดดูว่าอันไหนมาก อันไหนน้อยที่ทำไปแล้ว ถ้าขึ้นกระดานได้ก็อาจจะเขียนเลย ใช่ไหม ว่าทำอกุศลกรรมมาแล้วเท่าไร กุศลกรรมเท่าไร และอกุศลกรรมแต่ละอย่างนั้นหนักเบาแค่ไหน แต่ความจริงแล้วให้ทราบ ว่า อกุศลแม้เพียงเล็กน้อย อย่าให้ถึงกับต้องฆ่า หรือว่าอย่าให้ถึงกับล่วงทุจริตกรรม แม้เพียงเล็กน้อยก็ให้เห็นว่าเป็นโทษเป็นภัย ดีกว่าคิดว่า ขณะนี้เบาหน่อยเพราะว่าเราได้ศึกษาธรรมแล้ว และก็จะทำต่อ ๆ ไป

เพราะฉะนั้น ถ้าเทียบในลักษณะนั้นจะไม่เห็นภัยของอกุศลจิตแม้เพียงเล็กน้อย แต่ความจริงเมื่อได้ศึกษาธรรมและเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ก็ควรจะเป็นผู้ที่ละเอียด และเห็นภัยเห็นโทษแม้อกุศลเพียงเล็กน้อยจริง ๆ อย่าถึงกับต้องวัด อกุศลกรรมซึ่งสำเร็จเป็นอกุศลกรรมไปแล้ว และอาจจะสบายใจว่า ได้ศึกษาแล้ว เจตนา ก็คงจะน้อยลง กรรมนั้นก็ย่อมเบาบางไป แต่ไม่ควรจะเป็นในลักษณะนั้น

ยิ่งศึกษา ยิ่งต้องเป็นผู้ที่ละเอียดและเห็นจริง ๆ ว่า แม้อกุศลเล็กน้อยนั้นก็ เป็นโทษ แม้การหลงลืมสติก็เป็นสิ่งซึ่งน่ารังเกียจ ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ จะทำให้สติ สามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้บ่อยขึ้น

และไม่อยากให้มีใครเป็นคนตอบคำถามอย่างนี้ด้วย นอกจากตัวเองที่จะ พิจารณาเห็นอกุศลเป็นอกุศล อย่าให้ต้องหนักถึงกับกระทำทุจริตกรรมและมาวัด เพราะว่าการอกุศลกรรมก็เป็นอกุศลกรรมที่มีกำลังซึ่งสำเร็จแล้ว และเป็นปัจจัยให้ วิวาทจิตเกิดขึ้น

ขอกล่าวถึงวิวาทจิตที่เป็นเหตุกะ ธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน คือ จักขุวิญญาณ การเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ

ที่ต้องกล่าวถึงบ่อย ๆ เพราะว่ามี การเห็นอยู่ตลอด และตราบใดที่ยังไม่รู้เรื่องของการเห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตา ตรานั้นจะไม่มีเครื่องเตือนให้รู้ว่า ต้องอบรมเจริญปัญญา มากเพียงไรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ซึ่งจะละเลยไม่ได้ หรือจะคิดว่าเข้าใจแล้วว่า ขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ โดยปริยัติธรรมคือ จักขุวิญญาณ เป็นเหตุกะ ถ้าเห็นสิ่งที่ดีก็เป็นกุศลวิบาก ถ้าเห็นสิ่งที่ไม่ดีก็เป็นอกุศลวิบาก ถ้าเพียงเท่านี้ ทุกวันก็ผ่านไปเหมือนเดิม คือ ก็รู้แล้วทั้งนั้น

เป็นเรื่องรู้แล้วโดยปริยัติ แต่ไม่ใช่การรู้แจ้งแท้จริง ๆ ที่จะเตือนตนเองให้ระลึกว่า ที่ว่ารู้นั้นยังไม่พอ เพราะตราบใดสิ่งที่ปรากฏทางตายังไม่ใช่เป็นเพียงรูปารมณ์ หรือเพียงสิ่งที่ปรากฏ แต่ยังเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นสิ่งที่ยังอีกไกลมาก

เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังมีในขณะนี้ต่อหน้าที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นสิ่งที่ควรจะได้เพิ่มความเข้าใจ และไม่หลงลืมที่จะรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า ยังมีความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลอยู่มามากน้อยเพียงไร

การที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทำให้เกิดอกุศลมากมายในวันหนึ่ง ๆ เพราะวันหนึ่ง ๆ ขอให้พิจารณาดูว่า ในทวารทั้ง ๕ คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ อะไรปรากฏมาก หรือจิตคิดถึงอารมณ์อะไรมาก เป็นไปกับอารมณ์อะไรมาก

ขณะนี้ทุกคนมีกาย ซึ่งมีมาตั้งแต่เกิด ไม่ปราศจากรูปร่างกายเลยสักขณะเดียว แต่ขณะที่กำลังเห็น มีใครคิดถึงเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กระทบสัมผัสกาย หรือว่ากำลังสนใจในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เพราะว่าจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว และดับไป เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ จะมีการสนใจในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกาย ที่เย็นบ้าง ที่ร้อนบ้าง ที่อ่อนบ้าง ที่แข็งบ้าง ที่ไหวบ้าง ย่อมไม่ได้ ใช่ไหม เพราะว่าจิตที่เกิดขึ้นเห็นทางตากำลังเป็นของจริง เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย จิตอื่นยังไม่มี

ความทรงจำที่ว่า เรามีกาย กายของเรา และกายของเราก็เย็นบ้าง ร้อนบ้าง
อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ไหวบ้าง นั้นเป็นเพียงความคิด ในขณะที่จักขุวิญญาณกำลังเห็น
สิ่งที่ปรากฏทางตา ลักษณะของกายไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความยึดถือความทรงจำว่ามีตัวตน เป็นความยึดถือ
ซึ่งมีมานานมาก ถ้าไม่แตกย่อยลักษณะของความเป็นเรา หรือสภาพธรรมที่เป็นตัวตน
ออกเป็นเพียงแต่ละขณะจิต ย่อมจะ 모르ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล
แต่ถ้าพิจารณาแม้เรื่องของจักขุวิญญาณ จะพิจารณาให้ละเอียดลึกซึ้งได้จนกระทั่ง
สามารถรู้ลักษณะจริง ๆ ของสภาพที่เป็นนามธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ ซึ่งไม่ใช่
รูปธรรม และจะทำให้ละคลายความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์
เป็นบุคคลได้ในขณะที่ทางตากำลังเห็น เพราะว่าในขณะนั้นเย็นไม่ได้ปรากฏ
ร้อนไม่ได้ปรากฏ อ่อนแข็ง ตึงไหวไม่ได้ปรากฏ

นี่เป็นการอบรมเจริญสติที่จะระลึกและศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏแต่ละลักษณะตามความเป็นจริง แต่ทุกคนก็ดูเหมือนว่ายังมีตัวของเราแน่ ๆ
ใช่ไหม จะได้ยินได้ฟังอย่างนี้ไปนานแสนนานบ่อยสักเท่าไรก็ไม่เพียงพอ ก็ยังจำไว้ว่า
ยังมีเราที่กำลังเห็น เพราะฉะนั้น จึงต้องกล่าวถึงเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
บ่อย ๆ เพราะว่าทางตาปรากฏมาก และแม้รูปมีก็ไม่ได้รู้สึกในลักษณะอาการของ
รูปนั้นเลย เพราะกำลังเห็นก็สนใจในเรื่องที่เห็น

ธรรมทุกอย่างเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นของจริง เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เองที่ฟัง
พิสูจน์ได้แล้วใช่ไหม รู้เย็นตรงไหนหรือเปล่า รู้ร้อนตรงไหนหรือเปล่า แต่ถ้าไม่พูดถึง
ก็คงไม่นึกถึงแน่ ต่อเมื่อใดพูดถึงจึงเริ่มหาว่าแข็งตรงไหน ที่ตัวเวลานี้กำลังแข็ง
ตรงไหน หรือว่ากำลังอ่อนตรงไหน กำลังไหวตรงไหน ซึ่งก่อนนั้นไม่ได้นึกถึงเลย
ทางตาเห็นก็พลัดเพลินไป หรือนึกถึงแต่เฉพาะเรื่องที่กำลังเห็น

เพราะฉะนั้น เมื่อทางตาเป็นสิ่งที่มิได้อยู่เป็นประจำในสังสารวัฏฏ์ トラバไตที่ยัง
ไม่หมดความยินดีที่จะเห็น หรือความต้องการที่จะเห็น ก็ต้องฟังและพิจารณาศึกษา
เรื่องของทางตามาก ๆ เริ่มตั้งแต่สิ่งที่ได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ จนกระทั่งดูเป็นของธรรมดาว่า

แม้ว่าสีสน်วณณะต่าง ๆ มี แต่ถ้าจักขุวิญญาณคือจิตเห็นไม่เกิด สีสน်วณณะหรือรูปารมณฺ์ รูปที่สามารถจะปรากฏทางตา นี้ ก็ปรากฏไม่ได้เลย

เป็นของที่ธรรมดา ๆ อย่างนี้เอง แต่ความเป็นธรรมดา ๆ ของธรรมกับการที่จะเกื้อกูลให้สติระลึกลักษณะของเห็นต้องมี คือ อย่าผ่านไป เพราะว่าข้อความในอรรถกถามีว่า

อรุปขันธ์ทั้งหลายเกิดขึ้น เหมือนออกมาจากภายในแห่งรูปอันเป็นที่อาศัย

คือ จิตเห็นเป็นสภาพรู้ ไม่ใช่จักขุปสาท แต่จิตเห็นนั้นเกิดขึ้นทำกิจเห็นที่จักขุปสาทและดับไป

นี่คือความรวดเร็วของสภาพธรรมที่จะต้องพิจารณาจนกว่าจะรู้ว่า เห็นไม่ใช่สีสน်วณณะที่ปรากฏทางตา เพราะว่าเห็นเป็นนามธรรม อรุขันธ์ทั้งหลายเกิดขึ้นเหมือนออกมาจากภายในแห่งรูปอันเป็นที่อาศัย เพราะว่ามีจักขุปสาท จักขุปสาทไม่เห็น แต่เป็นที่อาศัยให้จิตเห็นเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ก็แยกยาก ใช่ไหม

ในขณะที่นี้มีสิ่งที่ปรากฏทางตา และมีจักขุปสาท และมีจิตเห็น สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สภาพรู้ จักขุปสาทไม่เห็น แต่จิตเห็น เหมือนออกมาจากภายในแห่งรูปอันเป็นที่อาศัย คือ จักขุปสาท เพราะว่าจิตเห็นไม่ใช่จักขุปสาท เป็นแต่เพียงสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ซึ่งเกิดขึ้นเห็นและดับทันที ทางตาในขณะนี้ให้ทราบว่าเป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ที่เกิดขึ้นต่างหากจากปสาทรูป ทำกิจเห็นชั่วขณะหนึ่งและดับไป

ข้อความใน **อัฐฐสาลินี นิกเขปกันท์ ข้อ ๑๓๕๒ อธิบายนิทเทสอินทริยอคุตตทวารตาทุกะ** มีข้อความว่า

คำว่า เห็นรูปด้วยจักขุ คือ เห็นรูปด้วยจักขุวิญญาณ ซึ่งสามารถเห็นได้ด้วยอำนาจแห่งเหตุ คือ จักขุ

ภาษาธรรมดา คือ ถ้าไม่มีจักขุปสาทก็เห็นไม่ได้ แต่ลักษณะของจักขุนั้นไม่เห็นรูป เพราะไม่ใช่จิต จิตไม่เห็น เพราะไม่มีจักขุ ถูกไหม

จักขุไม่เห็นรูปเพราะไม่ใช่จิต จิตก็ไม่เห็นเพราะไม่มีจักขุ จิตคิดได้ จิตได้ยินได้ แต่จิตเห็นมีไม่ได้ถ้าไม่มีจักขุ

นี่เป็นเหตุปัจจัยที่จะให้สภาพธรรมในขณะนี้เกิดขึ้น เพียงชั่วขณะที่สั้นมากและดับไป แต่ต้องอาศัยเหตุปัจจัย คือ ต้องอาศัยการกระทบกันของจักขุปสาทรูปซึ่งเป็นทวาร และรูปารมณฺ์ คือ สีสันวัณณะที่กำลังปรากฏทางตานี้ เมื่อกระทบกันแล้ว จิตเห็นจึงจะเกิดได้

เพราะฉะนั้น การเห็นซึ่งมีอยู่ในชีวิตประจำวัน ทุกวัน ทุกขณะ ถ้าได้ฟังเรื่องการเห็นบ่อย ๆ คงจะไม่ปล่อยให้ผ่านไป โดยสติเริ่มที่จะระลึก น้อมศึกษาพิจารณาจนกว่าจะเข้าใจลักษณะที่เป็นนามธรรมซึ่งใช้กันทั่วไปว่า เห็น หรือจักขุวิญญาน

